

Wojewódzka Strategia w zakresie Polityki Społecznej 2020

Wojewódzka Strategia w zakresie Polityki Społecznej 2020

Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi

Łódź 2017

Publikacja została opracowana w ramach projektu „Plan Realizacji Działań w ramach PT RPO WŁ na lata 2014-2020 na rok 2016”, podprojektu pn. „Funkcjonowanie regionalnych obserwatoriów terytorialnych”, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020, Osi priorytetowej XII Pomoc Techniczna, Działania XII.2 System realizacji.

Skład i druk:

Grafpol Agnieszka Blicharz-Krupińska
ul. Czarnieckiego 1, 53-650 Wrocław
www.argrafpol.pl

Rysunek na okładce:

India Sadowska

ISBN 978-83-946548-4-9

ISBN e-book PDF 978-83-946548-5-6

ISBN e-book EPUB/MOBI 978-83-946548-6-3

Publikacja bezpłatna

Nakład: 1000

Wydawca:

Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
Jednostka Organizacyjna Samorządu Województwa Łódzkiego
ul. Snycerska 8, 91-302 Łódź
tel. 42 203 48 00, 42 203 48 01, fax 42 203 48 17
www.rcpslodz.pl
e-mail: info@rcpslodz.pl

Regionalne Obserwatorium Integracji Społecznej
tel. 42 203 48 41, 42 203 48 42, 42 203 48 34
www.obserwatorium-rcpslodz.pl
e-mail: obserwatorium@rcpslodz.pl

© Copyright by Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
Kopiowanie i rozpowszechnianie tylko z podaniem źródła

Druk publikacji współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego
w ramach Pomocy Technicznej RPO WŁ na lata 2014-2020

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Opracowanie wykonano

w Regionalnym Centrum Polityki Społecznej w Łodzi

Dyrektor – Anna Mroczek

w Wydziale ds. Badań i Analiz
– Regionalnym Obserwatorium Integracji Społecznej

przy współpracy

Zespołu Ekspertów

prof. dr hab. Elżbieta Kryńska
dr hab. Dorota Podgórska-Jachnik, prof. UKW
dr hab. Agnieszka Golczyńska-Grondas, prof. UŁ
dr hab. Jacek Pyżalski, prof. UAM
Krystyna Fuerst
Marek Grondas
Tomasz Musielski

oraz

**Zespołu roboczego do spraw aktualizacji dokumentu
pn. „Wojewódzka Strategia w zakresie Polityki Społecznej na lata 2007-2020”**

UCHWAŁA Nr XXXV/454/17
SEJMIKU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO
z dnia 27 marca 2017 r.

w sprawie przyjęcia zaktualizowanej „Wojewódzkiej Strategii w zakresie Polityki Społecznej na lata 2007-2020” i zmiany jej nazwy na „Wojewódzka Strategia w zakresie Polityki Społecznej 2020”

Na podstawie art. 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (j.t. Dz.U. z 2016 r. poz. 486, poz. 2260), art. 21 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (j.t. Dz.U. z 2016 r. poz. 930, poz. 1310, poz. 1359, poz. 1583, poz. 2174) oraz art. 6 i art. 13 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (j. t. Dz.U. z 2016 r. poz. 383, poz. 1250, poz. 1954, z 2017 r. poz. 5) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się zaktualizowaną „Wojewódzką Strategię w zakresie Polityki Społecznej na lata 2007 – 2020” i zmianę jej nazwy na „Wojewódzka Strategia w zakresie Polityki Społecznej 2020”, w brzmieniu określonym w załączniku do niniejszej uchwały

§ 2. Strategia, o której mowa w § 1 stanowi integralną część strategii rozwoju województwa

§ 3. Wykonanie uchwały powierza Zarządowi Województwa łódzkiego.

§ 4. Zarząd Województwa łódzkiego składa Sejmikowi Województwa łódzkiego coroczne sprawozdanie z realizacji Wojewódzkiego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2017 – 2020 w terminie do 31 marca następnego roku.

§ 5. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega zamieszczeniu na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa łódzkiego i na stronie internetowej Regionalnego Centrum Polityki Społecznej.

Przewodniczący Sejmiku

Marek Mazur

WYKAZ SKRÓTÓW:

CIS	– Centrum Integracji Społecznej
DPS	– Dom Pomocy Społecznej
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
JST	– jednostka samorządu terytorialnego
KIS	– Klub Integracji Społecznej
NGO	– Organizacja Pozarządowa
OPS	– Ośrodek Pomocy Społecznej
PCPR	– Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PES	– podmioty ekonomii społecznej
PS	– przedsiębiorstwo społeczne
PUP	– Powiatowy Urząd Pracy
RCPS	– Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
WTZ	– Warsztaty Terapii Zajęciowej
ZAZ	– Zakład Aktywności Zawodowej
ZPCH	– Zakład Pracy Chronionej

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
I. Ogólna logika działań w ramach Strategii	10
II. Diagnoza sytuacji regionu łódzkiego	12
1. Kontekst społeczno-gospodarczy	12
2. Kontekst demograficzny	14
III. Diagnoza obszarowa oraz nakreślenie wyzwań	17
1. Rynek Pracy	17
2. Sytuacja materialna mieszkańców regionu	19
3. Mieszkalnictwo	20
4. Zdrowie	23
5. Edukacja	25
6. Dostępność komunikacyjna	27
7. Kapitał społeczny	29
IV. Funkcjonowanie systemu pomocy społecznej w kluczowych obszarach wsparcia	31
1. Wsparcie dla osób niesamodzielnych	31
2. Integracja społeczno-zawodowa osób pozostających bez pracy, w tym osób niepełnosprawnych	32
3. Wspieranie rodziny i piecza zastępcza	33
V. Syntetyczna analiza sytuacji regionu	35
VI. Wizja i misja Strategii	39
VII. Wyzwania i kierunki działań wynikające ze specyfiki grup docelowych – podejście podmiotowe	41
1. Rodziny	41
2. Dzieci i młodzież	45
3. Osoby dorosłe w wieku produkcyjnym	49
4. Osoby starsze	53
5. Osoby z niepełnosprawnościami	56
6. Osoby bezdomne	61
7. Obcokrajowcy	63
VIII. System wsparcia polityki społecznej – podstawowe kierunki działań	67
1. Współpraca międzysektorowa	67
1.1. Wymiar instytucjonalny	67
1.2. Wymiar tematyczny	70

2. Profesjonalizacja i standaryzacja działań – wyzwania.....	72
2.1. Rozwój kadr różnych szczebli	72
2.2. Jakość usług - standaryzacja usług	73
IX. System wdrożeniowy oraz źródła finansowania	74
1. Kontekst strategiczny	74
2. System instytucjonalny w obszarze polityki społecznej na poziomie województwa	76
3. System wdrożeniowy Strategii	77
4. Plan finansowy.....	78
X. Monitoring i ewaluacja	85
1. Monitoring wdrażania Strategii	85
2. Ewaluacja Strategii.....	86
Objaśnienia wskaźników realizacji celów szczegółowych.....	87
Bibliografia	92

WSTĘP

Zgodnie z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020¹, podstawowym celem strategicznym regionu w obszarze spójności społecznej jest aktywne społeczeństwo obywatelskie, z dobrym dostępem do usług publicznych, sprzyjające włączeniu społecznemu grup wykluczonych.

Kluczowym dokumentem strategicznym w sferze społecznej jest dla samorządu regionalnego strategia województwa w zakresie polityki społecznej. Ponieważ dotychczas obowiązujący dokument strategiczny powstał w 2007 r., z inspiracji Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, podjęte zostały działania zmierzające do jego aktualizacji.

Za proces opracowywania aktualizacji Strategii odpowiadało konsorcjum składające się z Małopolskiej Szkoły Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie oraz firmy EGO – Evaluation for Government Organizations s.c. W trakcie prac realizowanych w okresie maj-wrzesień 2016 r. kolejne elementy niniejszego dokumentu były konsultowane z szerokim gronem interesariuszy: 1) zespołem ekspertów-praktyków i przedstawicielami świata akademickiego, 2) przedstawicielami instytucji poziomu regionalnego, kluczowych dla realizacji działań w obszarze polityki społecznej, 3) przedstawicielami powiatów województwa łódzkiego. Przedstawiciele konsorcjum współpracowali także na bieżąco z pracownikami Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi.

Opracowana aktualizacja Wojewódzkiej Strategii w zakresie Polityki Społecznej do roku 2020 stanowi uszczegółowienie oraz doprecyzowanie kierunków i celów działania na poziomie regionalnym w obszarze polityki społecznej. Strategia była opracowana przy znaczącym udziale przedstawicieli różnych środowisk: ekspertów znających kontekst regionalny, w tym głównie przedstawicieli nauki, przedstawicieli różnych instytucji szczebla regionalnego (w tym organizacji pozarządowych) oraz przedstawicieli powiatów.

---

¹ Uchwała nr XXXIII/644/13 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie: uchwalenia zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020 i zmiany jej nazwy na Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020.

I. OGÓLNA LOGIKA DZIAŁAŃ W RAMACH STRATEGII

Zaktualizowana Strategia w zakresie Polityki Społecznej województwa łódzkiego ustrukturyzowana została w oparciu o schemat trzech podstawowych wymiarów strategicznych: wymiaru celów, wymiaru działań i wymiaru instytucji.

Przyjęto następujące podstawowe założenia:

1. Jednym z celów Strategii jest, aby działania podejmowane na jej podstawie były **użyteczne** z punktu widzenia problemów specyficznych dla województwa łódzkiego oraz występujących powszechnie, tj. służyły osiągnięciu konkretnych celów społecznych i zmniejszaniu skali konkretnych problemów społecznych.
2. Równocześnie działania wskazywane w Strategii powinny być **wykonalne**. Dlatego jako istotną część Strategii należy traktować kwestie związane z jakością instytucji oraz tworzeniem i funkcjonowaniem powiązań międzyinstytucjonalnych, mających fundamentalne znaczenie dla możliwości prowadzenia działań w sposób efektywny i przyjazny dla ich beneficjentów.
3. Działania zaproponowane w ramach aktualizowanej Strategii pogrupowane zostały **w sposób podmiotowy**, tj. z uwzględnieniem potrzeb różnorodnych grup beneficjentów. Jak każdy podział analityczny, takie rozwiązanie ma swoje ograniczenia, jednak jego podstawową i niezaprzeczną zaletą jest umożliwienie myślenia o potrzebach mieszkańców regionu z uwzględnieniem problemów konkretnych grup społecznych, co pozwala na częściowe przynajmniej przełamanie podejścia obszarowego. Precyzyjne wskazanie grup docelowych działań – zarówno na poziomie obszarów, na które polityka społeczna powinna mieć wpływ, jak i na poziomie konkretnych działań – ułatwi zastosowanie Strategii w praktyce. Wobec wielu dostrzeganych powszechnie problemów z zapewnieniem skutecznej i synergicznej współpracy między rozlicznymi instytucjami odpowiedzialnymi za realizację działań w ramach szeroko zakreślonej polityki społecznej, uznano ten podział za optymalny.

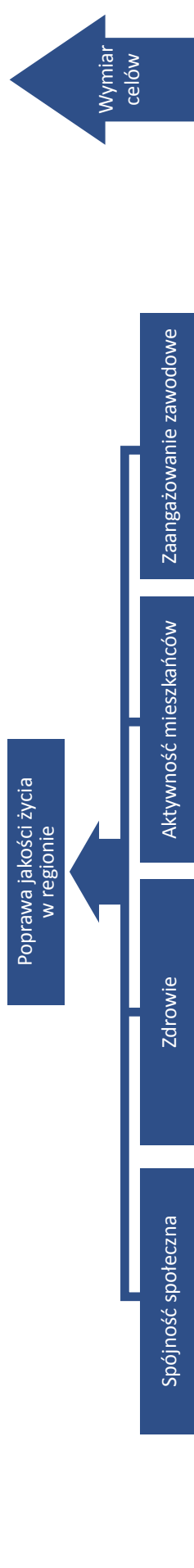
Zarówno struktura Strategii, jak i zaproponowany wstępnie schemat odzwierciedlający logikę interwencji, bazują na trzech wymienionych powyżej postulatach.

Część druga, trzecia, czwarta i piąta Strategii obejmują diagnozę ogólnej sytuacji regionu, jak również diagnozę z perspektywy obszarów problemowych oraz diagnozę instytucjonalną. Część szósta przedstawia, na podstawie przeprowadzonych analiz, wizję i misję regionu oraz wskazuje cel strategiczny i przyporządkowuje mu odpowiednie wskaźniki.

Część siódma odnosi się do planowanych działań z perspektywy podmiotowej – dla każdej grupy podmiotowej wskazany został na podstawie konsultacji obszar działań priorytetowych.

Ósma część odnosi się do planowanych działań z perspektywy instytucjonalnej.

Część dziewiąta odnosi się do kwestii finansowania działań, a ostatnia, dziesiąta dotyczy monitoringu i ewaluacji Strategii oraz jej efektów.

Wymiar celów	Dzieci i młodzież	Osoby dorosłe w wieku produkcyjnym	Osoby starsze	Grupy defaworyzowane/ dyskryminowane - priorytety
1. Wspieranie rodzin (priorytet), w tym: - wspieranie więzi rodzinnych, - rozwijanie umiejętności rodzicielskich, - wczesna diagnostyka, - aktywność zawodowa rodziców, - poprawa warunków życia rodzin, - Interwencje 2. Interwencje	1. Edukacja, opieka i wychowanie (priorytet) 2. Planowanie ścieżki życia i kariery zawodowej 3. Aktywności społeczna, obywatelska i kulturalna 4. Wczesna diagnostyka i promocja zdrowego trybu życia 5. Interwencje	1. Wsparcie osób w wieku produkcyjnym zagrożonych marginalizacją (priorytet) 2. Kapitał społeczny 3. Problemy młodych dorosłych	1. Zwiększenie aktywności pozazawodowej (priorytet) 2. Budowa społeczeństwa przyjaznego osobom starszym 3. Działania prozdrowotne 4. Interwencje	1. Integracja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnością 2. Usługi społeczne/ społeczne oraz programy reintegracyjne 3. Monitorowanie i badanie zakresu problemów społecznych związanych z trudnościami w integracji cudzoziemców
Współpraca instytucjonalna	Współpraca tematyczna	Profesjonalizacja i standaryzacja działań	Infrastruktura pomocy społecznej	System wspierania rodziny i piecza zast.
- PUP + OPS - OPS + PCPR - JST + NGO - JST + PES - samorząd lokalny + samorząd regionalny - samorząd regionalny i administracja rządowa - instytucje integracji społecznej i jednostki gospodarujące nieruchomościami	- zespoły interdyscyplinarne ds. wspierania rodziny - zespoły interdyscyplinarne dla osób używających środków psychoaktywnych i uzależnionych - zespoły interdyscyplinarne ds. reintegracji osób z zaburzeniami psychicznymi - zespół ds. programów, standardów i rekomendacji - wsparcie funkcji wychowawczej szkół i przedszkoli - współpraca między szkołami zawodowymi i przedsiębiorcami oraz władzami samorządowymi - integracja działań na obszarach rewitalizowanych	- rozwój kadr różnych szczebli - zwiększenie jakości usług – standaryzacja usług	- zwiększenie zakresu usług środowiskowych - wsparcie dla opiekunów faktycznych - zmniejszenie przeciętnej wielkości placówek opieki całonocnej (większa indywidualizacja opieki) - zwiększenie stabilności działania i liczebności PES w regionie - zwiększanie efektywności zatrudnienia PES	- promowanie rodzin z dziećmi, - rozwój instytucji asystenta rodziny, - prowadzenie systematycznej superwizji - rozwój instytucji rodziny wspierającej - rozwijanie sieci placówek specjalistycznego poradnictwa - intensyfikacja działań na rzecz wsparcia usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej

1. Kompleksowa diagnoza przyczyn zidentyfikowanych problemów w poszczególnych obszarach tematycznych
2. Monitorowanie działań i ich efektów z punktu widzenia sytuacji regionu
3. Ewaluacja efektów i aktualizacja założeń

II. DIAGNOZA SYTUACJI REGIONU ŁÓDZKIEGO

W tej części Strategii wskazano na najistotniejsze cechy województwa łódzkiego w zakresie sytuacji społeczno-gospodarczej i demograficznej regionu. Stanowi to punkt wyjścia, zarówno do dalszej diagnozy w szczegółowych obszarach tematycznych i formułowania na ich podstawie wyzwań rozwojowych w zakresie polityki społecznej, jak i do opracowywania kierunków działań wskazanych w dalszych częściach Strategii.

1. Kontekst społeczno-gospodarczy

Do analizy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa zastosowano trzy główne miary: 1) syntetyczny wskaźnik warunków życia ludności opracowany przez Urząd Statystyczny w Łodzi, wykorzystujący 40 mierników społeczno-ekonomicznych, zgrupowanych w cztery dziedziny: zasoby ludzkie i rynek pracy, aktywność i infrastruktura gospodarcza, zamożność mieszkańców i warunki mieszkaniowe, dostępność usług społecznych i bezpieczeństwo publiczne; 2) lokalny wskaźnik rozwoju społecznego (LHDI) oraz 3) subiektywny wskaźnik jakości życia na podstawie Badania Spójności Społecznej, zrealizowanego przez Główny Urząd Statystyczny.

Pod względem syntetycznego wskaźnika poziomu życia ludności województwo łódzkie zalicza się (na podstawie danych za 2014 rok) do regionów o niskim poziomie życia. Wartość wyliczonego wskaźnika to 0,698, przy wartości maksymalnej (województwo mazowieckie) równej 0,862 i średniej dla wszystkich województw wynoszącej 0,718. Województwo łódzkie zajęło 10. miejsce w rankingu wszystkich województw.

Poziom życia mieszkańców województwa jest niski w przypadku wszystkich czterech wziętych pod uwagę obszarów: województwo zajęło 11. miejsce w dziedzinie „aktywność i infrastruktura gospodarcza”, 10. miejsce w dziedzinach „zasoby ludzkie i rynek pracy” oraz „dostępność usług społecznych i bezpieczeństwo publiczne”, a stosunkowo najlepszą, 9. lokatę w dziedzinie „zamożność mieszkańców i warunki mieszkaniowe”. Jednak w przypadku wszystkich dziedzin wartości wskaźników cząstkowych (dla każdej z dziedzin) były niższe od średniej dla Polski ogółem.

Analiza szczegółowych (40) wskaźników pokazuje pełniejszy obraz sytuacji. Do słabych punktów województwa należą: środowisko naturalne (wysoka emisja zanieczyszczeń i produkcja odpadów, niska lesistość), rynek pracy (wysoka stopa bezrobocia długotrwałego i liczba bezrobotnych na 1 ofertę pracy), dochody gospodarstw domowych (przeciętne wynagrodzenie i emerytura poniżej średniej krajowej), uczestnictwo w kulturze (liczba widzów w kinach i w teatrach niższa niż dla Polski ogółem), działalność gospodarcza (niska liczba podmiotów gospodarczych przypadających na 10 tysięcy mieszkańców, niskie nakłady na działalność badawczo-rozwojową).

Mocne strony to niższy (niż przeciętnie w Polsce) poziom zagrożenia ubóstwem, dostateczna baza mieszkaniowa (choć słabiej wyposażona i relatywnie wolno odnawiana), opieka zdrowotna (niska liczba ludności przypadająca na jedną przychodnię oraz jednego lekarza, wysoka liczba łóżek w szpitalach na 1000 ludności), większa niż przeciętnie liczba kilometrów dróg o twardej nawierzchni na 100 km².

Podsumowaniem sytuacji gospodarczej regionu może być wskaźnik PKB – produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca, który wynosi 93% średniej dla Polski.

Kolejnym elementem oceny sytuacji społeczno-gospodarczej województwa jest wskaźnik rozwoju społecznego, wzorowany na wskaźniku HDI. Na lokalny wskaźnik rozwoju społecznego składają się trzy obszary: a) zdrowie (wskaźnik przeciętnego trwania życia, zagregowany współczynnik zgonów), b) edukacja (odsetek dzieci w edukacji przedszkolnej, wskaźnik wyników egzaminu gimnazjalnego), c) zamożność (suma dochodu podatników ogółem przed opodatkowaniem).

Pod względem rozwoju społecznego województwo łódzkie w 2012 r. sklasyfikowane zostało na 15. miejscu wśród województw w Polsce². Na tak niską pozycję wpłynął przede wszystkim wskaźnik zdrowia – zdecydowanie najniższy wśród wszystkich województw (43% wskaźnika maksymalnego, który osiągnęło województwo podkarpackie). Natomiast stosunkowo najlepszą pozycję województwo zanotowało w dziedzinie edukacji: 5. miejsce w Polsce i 85% wartości maksymalnej (mazowieckie).

Uzupełnieniem wskaźników dotyczących materialnych warunków życia, infrastruktury i usług społecznych są subiektywne opinie mieszkańców województw. Do analizy subiektywnej jakości życia mieszkańców województwa łódzkiego wykorzystano Badanie Spójności Społecznej przeprowadzone przez Główny Urząd Statystyczny w 2011 r.³

Badanie to wykazało, że mieszkańców woj. łódzkiego cechuje dość niski poziom zadowolenia z życia – 71% wszystkich osób w wieku 16 lat i więcej, jest generalnie rzecz biorąc, zadowolonych ze swojego życia. Najbardziej zadowoleni są mieszkańcy województwa pomorskiego (78%), a najmniej – warmińsko-mazurskiego (67%).

Ogólne zadowolenie z życia kształtowane jest przez wskaźniki cząstkowe, czyli zadowolenie z poszczególnych obszarów życia. We wszystkich obszarach (z wyjątkiem jednego) mieszkańcy województwa łódzkiego są mniej zadowoleni niż mieszkańcy Polski ogółem. Najgorzej oceniają oni swoją sytuację zawodową – 52% osób jest z niej zadowolonych, podczas gdy średnia wartość tego wskaźnika dla całego kraju wynosi 60%. Wyraźnie poniżej średniej oceniane są też materialne warunki życia (49% mieszkańców województwa łódzkiego jest z nich zadowolonych, przy 54% mieszkańców Polski). W pozostałych obszarach (zadowolenie z sytuacji rodzinnej, ilości wolnego czasu czy zdrowia) poziom zadowolenia jest również niższy niż średnia dla Polski ogółem, jednak jest to nieznaczna różnica. Jedynie w przypadku relacji z innymi ludźmi poziom zadowolenia mieszkańców województwa jest identyczny jak średnia dla Polski ogółem.

Poza niskim zadowoleniem z życia, **mieszkańcy województwa łódzkiego mają niższe poczucie bezpieczeństwa**: 23% osób czuje się bezpiecznie w okolicy swojego domu (średnia dla Polski – 27%), 44% nigdy nie ma obawy przed włamaniem do domu (Polska – 50%). Poza tym, rzadziej uczestniczą w wydarzeniach organizowanych w miejscu zamieszkania (80% nigdy w nich nie uczestniczy, przy średniej dla Polski wynoszącej 75%).

Podsumowując, analiza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego pozwala uplasować ten region poniżej średniej krajowej w niemal wszystkich dziedzinach. Województwo zajmuje 10. miejsce pod względem wielowymiarowego wskaźnika poziomu życia, 15. miejsce pod względem lokalnego wskaźnika rozwoju społecznego (LHDI) oraz 12. miejsce w Polsce pod względem zadowolenia z życia mieszkańców.

Prognoza zmian w obszarze diagnozy

Kontekst społeczno-gospodarczy uwzględnia szereg, często powiązanych ze sobą zjawisk, dlatego też prognozowanie zmian w krótkim horyzoncie czasowym (4-5 lat) obarczone jest dużym ryzykiem. Biorąc jednak pod uwagę najbardziej aktualne tendencje⁴, ekstrapolacja ich wskazuje na utrzymanie się obecnego (poniżej średniej krajowej) poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. Sytuacja zdrowotna, zobrażowana m.in. przez wysoki współczynnik zgonów oraz najkrótszego dalszego trwania życia, będzie nadal sytuować łódzkie na ostatnim miejscu wśród województw. Rosnące zatrudnienie, niskie bezrobocie wśród osób młodych pozwala przewidywać poprawę na rynku pracy, jednak spadająca produkcja przemysłowa (2016) i zakończenie kilku inwestycji (np. Dworzec Łódź Fabryczna) będzie obniżać perspektywę poprawy w zakresie poziomu zatrudnienia. Dodatkowo na niski poziom życia mieszkańców nadal wpływać będzie niski poziom dochodów

² Dla Polski jako całości wskaźnik nie jest liczony, gdyż w założeniach odnosi się do terytorialnego zróżnicowania, co najmniej na poziomie regionalnym.

³ Najnowsza edycja badania była przeprowadzona w 2015 roku, jednak do 10 grudnia 2016 roku nie opublikowano wyników w podziale na województwa.

⁴ Między innymi dane zamieszczone w notatce „Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw nr 3/2016, Główny Urząd Statystyczny, 9.12.2016, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/informacje-o-sytuacji-spoeczno-gospodarczej/informacja-o-sytuacji-spoeczno-gospodarczej-wojewodztw-nr-3-2016,3,23.html>

gospodarstw domowych (tylko nieznaczny wzrost wynagrodzeń) oraz brak poprawy warunków mieszkaniowych (najmniej mieszkań oddanych do użytku w 2016 roku).

2. Kontekst demograficzny

Polska, a województwo łódzkie w szczególności, doświadcza w przyspieszonym tempie zmian demograficznych, które w europejskich krajach rozwiniętej gospodarki rynkowej trwają od lat 60. ubiegłego wieku. Cechą charakterystyczną przemian w Polsce, w tym szczególnie w regionie łódzkim, jest ich gwałtowny przebieg. Poniżej przedstawiono podstawową charakterystykę regionu związaną z kontekstem demograficznym:

- Od lat 90. XX w. województwo łódzkie doświadcza spadku liczby ludności i zgodnie z prognozami Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) tendencja ta utrzyma się w przyszłości. Spadek liczby ludności w regionie dokonuje się wyjątkowo szybko w skali kraju. W 2013 r. liczba ludności regionu stanowiła 93,5% wartości zanotowanej w 1995 r. (w porównaniu z wartością 99,7% odnotowaną dla Polski).
- Spadek liczby ludności był wynikiem ujemnego przyrostu naturalnego oraz negatywnego salda migracji, przy czym wpływ ujemnego przyrostu naturalnego był dominujący w całym okresie 1995-2013. Długotrwały ujemny przyrost naturalny, będący wynikiem nadwyżki zgonów nad urodzeniami żywymi, wynika z niskiej płodności i wysokiej umieralności. W 2014 r. w województwie łódzkim współczynnik przyrostu naturalnego, podobnie jak w poprzednich latach, przyjmował dodatnie wartości jedynie w dwóch powiatach: bełchatowskim (2,11‰) oraz w Skierniewicach (1,97‰). W pozostałych powiatach odnotowano wartości ujemne, najniższą – w mieście na prawach powiatu Łodzi (-5,47‰).
- Od lat 90. XX w. poziom dzietności odnotowywany w regionie łódzkim znajdował się poniżej średniej wartości dla Polski, choć w ostatnich latach różnice te stały się bardzo niewielkie. Jest to wynikiem niskiej skłonności do posiadania dzieci mieszkańców miast, w szczególności mieszkańców stolicy regionu – Łodzi.
- Poziom umieralności w regionie jest najwyższy w Polsce, co wskazuje na złą sytuację zdrowotną w województwie łódzkim. Jest ona bardzo zróżnicowana przestrzennie, najgorzej wygląda ona w Łodzi, najlepiej zaś na terenach południowo-zachodnich i północno-wschodnich.
- W latach 2002-2013 występowała trwała przewaga odpływu ludności nad napływem do województwa, co przełożyło się na ubytek migracyjny mieszkańców. Największe bezwzględne rozmiary ubytku migracyjnego w całym badanym okresie występowały w Łodzi, choć procentowe natężenie ubytku migracyjnego dla tego miasta było znacznie mniejsze niż w przypadku pozostałych powiatów odpływowych regionu łódzkiego (np. Piotrków Trybunalski i Skierniewice oraz powiaty: kutnowski, sieradzki, rawski, radomski, pączęcański, pajęczański, opoczyński, łęczycki oraz wieluński). Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych ludności na pobyt stały w województwie łódzkim według powiatów w roku 2014 przyjęło wartości dodatnie jedynie w pięciu powiatach, tj.: łódzkim wschodnim (7,29‰), zgierskim (4,84‰), pabianickim (2,22‰), piotrkowskim (1,02‰) oraz brzezińskim (0,71‰).
- Dominującą grupę migrantów stanowią osoby w wieku 25-29 lat, dla których w regionie łódzkim zanotowano największe wartości ujemnego salda migracji (za wyjątkiem Łodzi, gdzie w 2014 r. saldo migracji dla tej grupy wieku było dodatnie – dane Urzędu Miasta Łodzi). Kolejną liczną subpopulacją, charakteryzującą się ujemnym saldem migracji, byli trzydziestolatkowie (30-39 lat) oraz dzieci w wieku 0-4 lata, co świadczy o migracjach całych rodzin.
- Zjawiska w ruchu naturalnym wędrownym ludności pozostają w ścisłym związku ze strukturą ludności województwa według wieku, która charakteryzuje się najniższym w Polsce odsetkiem osób w wieku produkcyjnym (62,1% w województwie łódzkim w porównaniu do 63,2% dla Polski). Wykazuje on tendencję spadkową. Jest to wynik niskiego udziału osób będących w tzw. mobilnym wieku produkcyjnym, czyli

liczących sobie 18-44 lata (38,2% w porównaniu do 39,8% dla Polski). Pod względem udziału ludności w niemobilnym wieku produkcyjnym, region łódzki plasuje się nieco powyżej średniej dla kraju (24,0% w porównaniu do 23,5% dla Polski). Jednocześnie w województwie łódzkim występuje najwyższy udział ludności w wieku poprodukcyjnym (20,9% w porównaniu do 18,7% dla Polski), co wzmacnia zaawansowanie procesu starzenia się ludności. Niski jest także udział osób w wieku przedprodukcyjnym (16,9% w porównaniu do 18,1% dla Polski).

- Struktura rodzin w regionie łódzkim jest następująca: małżeństwa (z dziećmi lub bez dzieci) w województwie łódzkim to prawie 3/4 wszystkich rodzin, samotni rodzice stanowią ok. 1/4 wszystkich rodzin, natomiast związki partnerskie są najmniej liczną grupą rodzin (2,7% ogółu rodzin w 2011 roku). Na przestrzeni lat 2002-2011 pojawiły się zmiany dotyczące udziału poszczególnych typów rodzin w całej grupie rodzin. Wyniki ostatniego Narodowego Spisu Powszechnego w porównaniu do 2002 r. wskazują, że w województwie łódzkim udział małżeństw (z dziećmi lub bez dzieci) zmniejszył się o 4,7 pkt. proc. Spadek odnotowano w miastach i na wsiach, przy czym większy był w miastach. W porównaniu do 2002 r. udział małżeństw wśród wszystkich typów rodzin w 2011 r. zmniejszył się o 5,2 pkt. proc., na wsiach spadek był mniejszy i wyniósł 3,9 pkt. proc. Zwiększył się w regionie udział samotnych rodziców z dziećmi wśród wszystkich rodzin (wzrost o 3,8 pkt. proc. w stosunku do 2002 r.). Taki sam wskaźnik wzrostu odnotowano na obszarach miejskich i wiejskich. Udział związków partnerskich ogółem wśród rodzin województwa zwiększył się o prawie 1 pkt proc. i zmiana dotyczyła głównie rodzin miejskich.
- W 2011 r. w województwie łódzkim było ogółem 539,3 tysięcy rodzin z dziećmi, z których 65,4% to rodziny mające na utrzymaniu dzieci do lat 24 (352,9 tysięcy rodzin), a 34,6% stanowiły rodziny bez dzieci do lat 24 na utrzymaniu (186,4 tysięcy rodzin). Z ogólnej liczby rodzin z dziećmi w woj. łódzkim, 63,7% stanowiły rodziny z miast, 36,3% to rodziny na wsiach. Udział rodzin mających na utrzymaniu dzieci do lat 24 zarówno w miastach, jak i na wsiach stanowi powyżej 60%, przy czym wartość wskaźnika na obszarach wiejskich jest o 4 pkt. proc. wyższa niż w miastach. Rodziny z dziećmi w woj. łódzkim stanowiły 72,9% wszystkich rodzin regionu. Z całej grupy rodzin z dziećmi w woj. łódzkim największą grupę stanowią małżeństwa z dziećmi (345,1 tysięcy) oraz matki z dziećmi (161,6 tysięcy). W skali regionu udział małżeństw z dziećmi wśród wszystkich rodzin województwa w 2011 r. sięgał 46,7% ogółu rodzin (najniższy wskaźnik zanotowano dla Łodzi – 36,86% i Piotrkowa Trybunalskiego – 44,82%). Matki z dziećmi to druga pod względem liczebności grupa rodzin z dziećmi – ich udział wśród wszystkich rodzin z dziećmi w łódzkim w 2011 r. wynosił 21,9% (najwyższą wartość wskaźnik przyjął w mieście Łodzi – 26,56%, w powiecie pabianickim – 23,07% i w mieście Piotrkowie Trybunalskim – 23%).
- Małżeństwa zamieszkujące region odznaczają się wyższą niestabilnością w porównaniu z innymi regionami Polski. Jest to wynikiem zarówno wyższej umieralności, prowadzącej do utraty małżonka w relatywnie młodym wieku oraz wyższej skłonności do rozwodzenia się. Procesy te są najbardziej zaawansowane w stolicy regionu. Ponadto, w przyszłości liczba nowo zawieranych związków małżeńskich będzie się obniżać wskutek dochodzenia do odpowiedniego wieku mniej licznych roczników, urodzonych po 1985 r. Dodatkowo, uwzględniając rozwiązywanie małżeństw wskutek zgonu osób urodzonych w czasie powojennego wyżu demograficznego, należy oczekiwać nie tylko utrzymania się tendencji do spadku liczby istniejących w regionie małżeństw, lecz wręcz przyspieszenia tempa tego spadku.
- Jak wskazuje najnowsza prognoza ludności GUS, liczba mieszkańców województwa łódzkiego spadnie do 2050 r. do poziomu 1 999,1 tys. osób, czyli o około 20%, a więc znacznie silniej niż w skali kraju. Także zmiany struktury według wieku należą do najsilniejszych w Polsce – ludność województwa będzie się intensywnie starzeć, dotyczy to najstarszych kategorii wiekowych jak i ludności w wieku produkcyjnym. Analogiczne zmiany są przewidywane w większości powiatów regionu, choć będą przebiegać z różnym

nasileniem. Na tle województwa wyróżnia się niekorzystnie Łódź, która będzie nadal doświadczać depopulacji, zaś jej ludność będzie się starzeć najsilniej.

Podsumowując, województwo łódzkie doświadcza i doświadczać będzie głębokich przemian demograficznych przejawiających się kurczeniem populacji i zmianą jej struktury wieku – rosnąć będzie liczba i udział osób starszych. Procesom tym podlegać będzie także ludność w wieku produkcyjnym, określana mianem potencjalnych, zasobów pracy. Towarzyszą tym procesom również głębokie zmiany we wzorcach tworzenia i rozpadu rodzin. W dłuższej perspektywie zmieniają one sytuację społeczno-gospodarczą regionu, stwarzając nowe wyzwania. Interwencja publiczna – w tym w szczególności z zakresu polityki społecznej – może być odpowiedzią na te wyzwania, wzmacniając ich pozytywne skutki i łagodząc negatywne. Uzasadnia to zatem pilną potrzebę podjęcia niezbędnych działań wspierających pozytywne skutki tych przemian i łagodzących negatywne. Kontekst demograficzny jest bowiem jedną z istotniejszych płaszczyzn odniesienia podczas tworzenia działań i programów w zakresie polityki społecznej.

Prognoza zmian w obszarze diagnozy

Jak wskazuje najnowsza prognoza ludności GUS, liczba mieszkańców województwa łódzkiego spadnie do 2050 r. do poziomu 1 999,1 tys. osób, czyli o około 20%, a więc znacznie silniej niż w skali kraju. Także zmiany struktury według wieku należą do najsilniejszych w Polsce – ludność województwa będzie się intensywnie starzeć, dotyczy to najstarszych kategorii wiekowych jak i ludności w wieku produkcyjnym (wzrost liczby i udziału osób w niemobilnych grupach wieku produkcyjnego). Analogiczne zmiany są przewidywane w większości powiatów regionu, choć będą przebiegać z różnym nasileniem. Na tle województwa niekorzystnie wyróżnia się Łódź, która będzie nadal doświadczać depopulacji, zaś jej ludność będzie się starzeć najsilniej.

III. DIAGNOZA OBSZAROWA ORAZ NAKREŚLENIE WYZWAŃ

W tej części dokumentu opisane zostały podstawowe obszary tematyczne kluczowe z punktu widzenia Strategii, mające ukazać sytuację regionu w danym obszarze. W rozdziale wskazano również podstawowe grupy wyzwań, wraz z przypisaniem potrzeb związanych z poszczególnymi obszarami tematycznymi.

1. Rynek Pracy

Diagnoza

Do wstępnej analizy sytuacji na rynku pracy województwa łódzkiego przyjęto 3 podstawowe mierniki aktywności zawodowej: współczynnik aktywności zawodowej (dla osób w wieku 15-64 lata), wskaźnik zatrudnienia (dla osób w wieku 15-64 lata) i stopę bezrobocia (dla osób w wieku 15-74 lata)⁵. Dzięki tym wskaźnikom można określić stopień wykorzystania zasobów ludności w wieku potencjalnej zdolności do podjęcia zatrudnienia.

1. Ludność zamieszkująca woj. łódzkie charakteryzuje się w skali naszego kraju wysokim poziomem **aktywności zawodowej**, w szczególności wśród kobiet. Poziom aktywności zawodowej w latach 2007-2015 dość wyraźnie się zwiększał.
2. Podobnie jak w przypadku poprzedniego miernika, także pod względem **poziomu wskaźnika zatrudnienia** województwo łódzkie należy do czołówki polskich regionów. Pomiędzy 2007 i 2015 r. odnotowany został wzrost wartości wskaźnika o 5,7 pkt. proc. Był to jednak przyrost nieco wolniejszy od średniej dla całego kraju i w efekcie uplasował województwo na 10. pozycji wśród wszystkich województw.
3. Niepokój powinna wzbudzać informacja o relatywnie wysokim poziomie **stopy bezrobocia** w woj. łódzkim (wg BAEL). W 2015 r. region ten znalazł się na 11. miejscu w kraju, odnotowując 7,7%-ową stopę bezrobocia ogółem. Szukając pozytywów, był to wynik tylko o 0,2 pkt. proc. wyższy od średniej dla całej Polski. Ewolucja stopy bezrobocia w ostatnich latach pokazuje pozytywny, spadkowy trend. Między 2007 a 2015 r. wartość tego miernika zmniejszyła się o 1,6 pkt. proc, co jest wynikiem słabszym niż przeciętna dla kraju.
4. W przypadku stopy **bezrobocia długotrwałego** można zauważyć bardzo podobne wzorce, które występowały w przypadku poprzednio analizowanego wskaźnika. W 2015 r. ukształtowała się ona na poziomie 3,2%, co było 10. wynikiem w kraju. W okresie 2007-2015 w regionie odnotowano spadek wartości tego parametru o 1,9 pkt. proc., co było wynikiem bardzo zbliżonym do średniej dla całego kraju.
5. Poziom bezrobocia oraz bezrobocia długotrwałego wykazuje wyraźne zróżnicowanie terytorialne. W latach 2007-2015 konsekwentnie jedne z najwyższych wskaźników bezrobocia występowały w powiatach kutnowskim i zgierskim, a w latach 2011-2015 także w powiecie łaskim.
6. Generalnie poziom stopy bezrobocia rejestrowanego w woj. łódzkim kształtuje się na poziomie zbliżonym do średniej krajowej, chociaż we wszystkich 3 punktach czasowych (2007-2011-2015) natężenie bezrobocia w łódzkim było nieznacznie wyższe. W grudniu 2015 r. odnotowano tam 10,3%-ową stopę bezrobocia rejestrowanego, co było wynikiem wyższym o 0,5 pkt. proc. od średniej dla Polski.

Podsumowując krótką charakterystykę sytuacji na regionalnym rynku pracy w woj. łódzkim można wstępnie sformułować względnie pozytywną jego ocenę. Aktywność zawodowa i zatrudnienie są tutaj relatywnie wysokie (zwłaszcza wśród kobiet). Niestety gorzej wygląda sytuacja w zakresie bezrobocia (w tym długotrwałego),

⁵ Wartości analizowanych wskaźników pochodzą z baz danych Eurostatu i oparte są na wynikach Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności prowadzonych przez GUS.

choć natężenie tego problemu jest zbliżone do średniego poziomu występującego w całym kraju. Należy też dodać, że dla uzyskania pełnego obrazu problemów społecznych związanych z funkcjonowaniem rynku pracy konieczne będą dalsze pogłębione analizy w wymiarze ilościowym, wraz z ich uzupełnieniem o równie istotny komponent oceny jakościowej (co w świetle pogłębiającej się segmentacji obserwowanej na polskim rynku pracy wydaje się być szczególnie istotne).

Prognoza w obszarze diagnozy

Prognozując w średnim horyzoncie (4-5 lat) kształtowanie się sytuacji na łódzkim rynku pracy można ostrożnie (zakładając utrzymanie się obecnego trendu koniunkturalnego w Polsce oraz względnie stabilną sytuację polityczno-ekonomiczną w Unii Europejskiej) oczekiwać nieznacznej poprawy w zakresie poziomu współczynnika aktywności zawodowej w regionie. Podstawą realizacji tego umiarkowanego pozytywnego scenariusza może być przede wszystkim zwiększenie poziomu zatrudnienia wśród najmłodszych (15-24 lata) i starszych (55-59 lat) mieszkańców regionu oraz nieznaczne zmniejszenie się poziomu stopy bezrobocia. Z kolei do elementów mogących ograniczyć prognozowane pozytywne zmiany na rynku pracy w Łódzkiem zaliczyć należy przede wszystkim ryzyko dezaktywacji zawodowej części kobiet z najmłodszych i średnich wiekowo grup tworzących zasób siły roboczej (w związku z wyborem przez nie strategii pozyskiwania dochodów opartej nie na pracy zarobkowej, lecz transferach socjalnych, w tym pochodzących z programu „500+”) oraz względnie wysokie ryzyko wychodzenia z rynku pracy osób z grupy wiekowej 60-64 lata (ponownie, przede wszystkim kobiet, ze względu na planowane zmiany w zakresie wieku emerytalnego).

Wyzwania

- Zwiększanie aktywności zawodowej mieszkańców województwa, ze szczególnym uwzględnieniem grup najbardziej zagrożonych biernością zawodową: niepełnosprawnych, osób młodych z niskim poziomem wykształcenia/kwalifikacji/umiejętności, osób starszych, mieszkańców terenów wiejskich i małych miejscowości.
- Jedną z szans na zwiększenie poziomu zatrudnienia wśród osób posiadających gorszą pozycję konkurencyjną na rynku pracy należałoby poszukiwać m.in. we wzmacnianiu inicjatyw z obszaru ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej, które wydają się być efektywnym ekonomicznie i racjonalnym społecznie mechanizmem włączania osób zagrożonych marginalizacją społeczną do świata pracy.
- Kształtowanie się poziomu i dynamiki bezrobocia w ostatnich latach uzasadnia wdrażanie działań ułatwiających funkcjonowanie kobietom na regionalnym rynku pracy (gdyż to one zazwyczaj częściej mają większe problemy ze znalezieniem i utrzymaniem zatrudnienia – w okresie aktywności związanej z opieką nad dziećmi i osobami zależnymi oraz w czasie spowolnionej koniunktury gospodarczej).
- Aby podtrzymać pozytywny trend spadkowy w zakresie kształtowania się długotrwałego bezrobocia warto wzmocnić współpracę między podmiotami realizującymi działania w ramach regionalnej polityki społecznej oraz polityki rynku pracy. Jedną z możliwości jest wykorzystywanie partnerstw lokalnych, obejmujących powiatowe urzędy pracy, ośrodki pomocy społecznej i organizacje pozarządowe. Kolejnym kierunkiem działań może być rozwijanie współpracy władz regionalnych z podmiotami ekonomii społecznej, które potrafią skutecznie łączyć integrację społeczną osób długotrwale bezrobotnych z ich aktywizacją zawodową. Inną możliwością jest rozwijanie istniejących i tworzenie nowych partnerstw lokalnych ukierunkowanych na redukcję długotrwałego bezrobocia.
- Niekorzystna sytuacja w zakresie bezrobocia rejestrowanego występująca od dwóch dekad w stolicy regionu powinna skłonić władze regionalne do zintensyfikowania działań stymulujących i dywersyfikujących kierunki rozwoju gospodarczego Łodzi, ale też inicjatyw osłonowych i aktywizacyjnych skierowanych do mieszkańców tego miasta dotkniętych problemem bezrobocia.

- W wymiarze funkcjonowania rynku pracy szczególną uwagę należy poświęcić działaniom na rzecz powiatów, w których poziom bezrobocia jest szczególnie wysoki. Będzie to wymagało umiejętnego połączenia potencjału polityki: społecznej, rynku pracy i rozwoju regionalnego oraz lokalnego.
- Konieczne jest wypracowanie systemu projekcji przyszłych wielkości i struktury kwalifikacyjno-zawodowej zapotrzebowania na pracę w skali regionalnej, w szczególności w odniesieniu do osób z niższym poziomem kwalifikacji.
- Wskazane jest zapewnienie szerokiego dostępu do informacji o obecnej i przyszłej wielkości i strukturze zapotrzebowania na pracę w regionie z wykorzystaniem technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT) – sieci medialnych i społecznościowych.

2. Sytuacja materialna mieszkańców regionu

Diagnoza

W celu dokonania oceny materialnych warunków życia w województwie łódzkim w porównaniu do reszty kraju na etapie założeń wybranych zostało 5 podstawowych wskaźników, uwzględnianych w raportach GUS nt. warunków życia ludności: przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto, przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto (poza systemem zabezpieczenia społecznego rolników), przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny oraz wskaźniki zagrożenia ubóstwem – relatywnym oraz według ustawowej granicy ubóstwa. Dla uzyskania możliwości ich porównania nie tylko przestrzennego, ale także w czasie, uwzględnione zostały wartości poszczególnych wskaźników w latach 2007 (lub 2008), 2011, 2015 (lub 2014).

Z analizy przytaczanych wskaźników sytuacji materialnej rysuje się raczej przeciętny w skali kraju (ale zróżnicowany) obraz materialnych warunków życia mieszkańców województwa łódzkiego:

1. **Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto** w 2014 r. było wyraźnie niższe niż w skali całego kraju i wyniosło nieco ponad 90% średniej dla Polski. Sytuacja w województwie łódzkim w zakresie wynagrodzeń uległa wyraźnej poprawie w latach 2007-2014 – pod względem wzrostu przeciętnych wynagrodzeń województwo, notując zmianę na poziomie 4,2 pkt. proc. stało się liderem w skali kraju.
2. Podobnie jak w całym kraju, w latach 2007-2015 wyraźnie wzrosły w łódzkim **emerytury i renty**, jednak w 2015 roku pod względem wartości tego wskaźnika dość wyraźnie odstawało od średniej krajowej.
3. **Dochód rozporządzalny** na 1 osobę w województwie łódzkim, zarówno w roku 2008, 2011 jak i 2014 utrzymywał się praktycznie na poziomie średniej krajowej, choć dynamika jego wzrostu była nieco niższa niż dla całej Polski.
4. Z punktu widzenia materialnych warunków życia, z uwzględnieniem poziomu nierówności, niezwykle istotny wydaje się wskaźnik **zagrożenia ubóstwem** – zarówno **relatywnym** jak i **zdefiniowanym ustawowo**. Sytuacja w województwie łódzkim w przypadku obu tych wskaźników na tle kraju kształtuje się korzystnie – zagrożenie ubóstwem relatywnym, już w 2008 roku jedno z najniższych w Polsce, na przestrzeni ostatnich lat uległo zmniejszeniu, natomiast zagrożenie ubóstwem zdefiniowanym ustawowo nie zmieniło się znacznie.
5. Wskaźniki sytuacji materialnej wykazują silne zróżnicowanie terytorialne – **na wsi sytuacja ta kształtuje się wyraźnie gorzej niż w mieście**.

Badania projektu WZLOT wskazują, że trzy kwestie związane z ubóstwem pozostają szczególnie istotnie:

1. Pierwszą z nich jest kwestia utrzymywania się enklaw biedy w samej Łodzi. Spośród 17 zidentyfikowanych enklaw w mieście w latach 1997-99, w roku 2010 za takie można było wciąż uważać 12. Wskazuje to

na występowanie zjawiska dziedziczenia biedy oraz niskiej mobilności społecznej osób funkcjonujących w geograficznych obszarach wykluczenia materialnego⁶.

2. Drugą szczególnie istotną kwestią zidentyfikowaną w projekcie jest problem wielowymiarowej biedy dzieci. W badaniach ankietowych ustalono, że około 13% uczniów w 7 miastach województwa łódzkiego doświadczało w 2010 roku biedy wielowymiarowej. Do tego występuje w tym zakresie silne zróżnicowanie terytorialne, także na poziomie powiatów i gmin.
3. Badania jakościowe wskazują na niską skuteczność oddziaływania służb społecznych wobec środowisk biedy utrwalonej⁷.

Prognoza zmian w obszarze diagnozy

Analizując wskaźniki sytuacji materialnej w województwie łódzkim oraz ich dynamikę w ostatniej dekadzie można zaryzykować stwierdzenie, że pomimo nieco gorszej sytuacji województwa w porównaniu do przeciętnej dla Polski, postępowała będzie w najbliższych latach konwergencja materialnych warunków życia do średniej krajowej.

Uważnego monitorowania wymaga wskaźnik zagrożenia ubóstwem według ustawowej granicy ubóstwa oraz zróżnicowanie wskaźnika ubóstwa między obszarami miejskimi i wiejskimi, a także zjawisk utrzymywania się enklaw biedy, biedy wielowymiarowej oraz dziedziczenia ubóstwa, co wymaga prowadzenia systematycznych badań lokalnych.

Wyzwania

- Konieczność kontynuowania działań na rzecz przeciwdziałania ubóstwu, jednak oparcie ich na zasadach wskazanych w Pakcie Amsterdamskim 2016, tj. interdyscyplinarności, podejścia podmiotowego i powiązania z działaniami opartymi o przeciwdziałanie geograficznemu skupianiu się biedy.
- Powiązanie przeciwdziałania biedzie ze wsparciem mobilności terytorialnej osób biednych – szczególnie walka z enklawami biedy w miastach (powiązanie z polityką mieszkaniową i rewitalizacją).
- Wobec szeroko podzielanego zdania o niejednokrotnym współwystępowaniu wielu problemów społecznych w rodzinach znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej należy rozważyć ściślejsze powiązania wsparcia materialnego z warunkowym wsparciem w innych obszarach – np. z wykorzystaniem instrumentu transferów warunkowych o udowodnionej skuteczności.

3. Mieszkalnictwo

Diagnoza

Przy analizie sytuacji mieszkaniowej wzięto pod uwagę wskaźniki: dostępności i jakości mieszkań oraz ich zadłużenia, a także dodatkowo podstawowe informacje na temat poziomu bezdomności.

1. **Dostępność zasobów mieszkaniowych** w porównaniu z innymi województwami wypada relatywnie korzystnie dla regionu łódzkiego. W statystykach publicznych zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych na 1000 mieszkańców w województwie łódzkim jest na stosunkowo dobrym poziomie, ale to w większym stopniu wynik zmniejszenia się liczby ludności regionu niż wzrostu zasobów mieszkaniowych. Niekorzystanie prezentuje się dostępność mieszkań komunalnych i socjalnych na terenie Łodzi, gdzie czas oczekiwania na lokale komunalne, a szczególnie socjalne jest długi. Wg danych GUS w wojewódz-

⁶Warzywoda-Kruszyńska W., Jankowski B. (2010) *Mieszkańcy enklaw biedy 10 lat później*, Łódź: IS UŁ, Wyd. Biblioteka.

⁷ Warzywoda-Kruszyńska W., Petelewicz M. (2010) *Bieda w dzieciństwie jako zagrożenie biedą i wykluczeniem społecznym*, Łódź: IS UŁ, Wyd. Biblioteka, Warzywoda-Kruszyńska W., Golczyńska-Grondas A. (2010) *Wzmocnić szanse i osłabić transmisję biedy wśród mieszkańców miast województwa łódzkiego*, Łódź: Wydawnictwo Biblioteka.

twie łódzkim istnieje 5 838 mieszkań TBS-owskich o powierzchni użytkowej 279 517 m² i jest to wartość nie odbiegająca od średniej w Polsce.

2. **Jakość zasobów mieszkaniowych** oceniana na podstawie wyposażenia w instalacje techniczno-sanitarne jest jedną z najgorszych w kraju. W miastach województwa łódzkiego odsetek mieszkań podłączonych do sieci wodociągowej, posiadających ustęp spłukiwany, łazienkę i centralne ogrzewanie jest najniższy w kraju. Na terenach wiejskich odsetek mieszkań z odpowiednimi instalacjami należy również do jednych z najniższych w porównaniu do innych województw. Należy zaznaczyć często dramatyczny stan lokali mieszkalnych będących w dyspozycji władz lokalnych, w tym w szczególności mieszkań socjalnych. Złe warunki mieszkaniowe – zagrzybenie, przeludnienie, brak podstawowych mediów, w tym kanalizacji – potęgują problemy ludności zamieszkującej te lokale, w szczególności najbiedniejszej.⁸ W kontekście warunków mieszkaniowych należy wskazać na szczególnie niekorzystną sytuację stolicy regionu w zakresie zarówno generalnej jakości mieszkań, jak i jakości mieszkań będących w dyspozycji samorządu.
3. W przypadku mieszkań znajdujących się w gestii władz publicznych problemem jest **poziom zadłużenia**. W tym przypadku chodzi w szczególności o złą sytuację mieszkań znajdujących się na obszarach rewitalizowanych miast (szczególnie Łodzi), która ma także swoje odzwierciedlenie w podstawowych charakterystykach zadłużenia mieszkań (ponad trzy miesiące) niezależnie od ich własności. Region łódzki znajduje się w czołówce województw o największym odsetku zadłużonych mieszkań i największych zaległościach przypadających na jedno zadłużone mieszkanie.
4. Zgodnie z wynikami ogólnopolskiego badania **liczby osób bezdomnych** ze stycznia 2015r. (prowadzonego na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej) liczba osób bezdomnych w województwie łódzkim wyniosła 2 082 osoby, z czego 1 606 (tj. 77,1%) przebywało w placówkach instytucjonalnych, a 476 poza nimi. Bezdomni z województwa łódzkiego stanowią 5,75% łącznej liczby bezdomnych w Polsce. Zdecydowana większość bezdomnych to mężczyźni (80%), a dzieci stanowią 4%. Polscy eksperci, twórcy modelu Gminnego Standardu Wychodzenia z Bezdomności (GSWB) liczbę uzyskaną w powyżej opisanym badaniu uznają za znacznie zaniżoną, wskazując, że może być ona nawet dwukrotnie wyższa. Zgodnie z tym założeniem, można zaryzykować twierdzenie, że realna liczba osób bezdomnych na terenie województwa łódzkiego w styczniu 2015 roku mogła wynosić nawet ponad 4 tysiące, a w samej Łodzi ok. 2 tysiące.⁹ Na terenie województwa funkcjonuje całkiem dobrze rozwinięta sieć noclegowni i punktów wsparcia osób bezdomnych, jednak należy wskazać na systemowo słabe wyniki działań wspierających wychodzenie z bezdomności.
5. Prognoza zmian w zakresie podstawowych charakterystyk regionu związanych z mieszkalnictwem wymaga odniesienia się do prognozy liczby ludności regionu. W zakresie dostępności mieszkań zmniejszająca się liczba ludności może w przyszłości nawet poprawiać wskaźniki z tego obszaru. Kluczowa w tym względzie będzie zmiana w jakości zasobów mieszkaniowych. Brak dostatecznych inwestycji w poprawę jakości dostępnych zasobów będzie pogłębiał już i tak duży problem związanych z niską jakością mieszkań w regionie.
6. Prognoza zmian w zakresie bezdomności jest wypadkową dwóch głównych czynników. Pierwszy dotyczy zmian w ogólnej sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, drugi zaś związany jest ze skutecznością działań nakierowanych na profilaktykę i wychodzenia z bezdomności. Przy braku odpowiednich działań nakierowanych na profilaktykę i wychodzenie z bezdomności problem będzie się utrzymywał,

⁸ Golczyńska-Grondas A., 2014, „Wychowało nas państwo”. Rzecz o tożsamości dorosłych wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych. Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS; Grabowska I., Śliwowski P. i in. (2015), Badanie sytuacji społecznej mieszkańców obszaru pilotażowego w ramach rewitalizacji centrum Łodzi, UMŁ.

⁹ Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych na terenie województwa łódzkiego – Edycja 2015 http://www.pomoc.lodzkie.eu/data/newsFiles/wojewodztwo_lodzkie_-_ogolnopolskie_bada.pdf

a nawet narastał w przypadku pogorszenia się w przyszłości sytuacji społeczno-gospodarczej mieszkańców regionu.

Reasumując można powiedzieć, że sytuacja mieszkaniowa w województwie łódzkim jest nienajlepsza. Względnie zadowalająca dostępność mieszkań nie jest w stanie przysłonić wciąż niskiej jakości zasobów mieszkaniowych, wysokiego poziomu zadłużenia mieszkań oraz niewystarczającej intensywności działań podejmowanych na rzecz walki z bezdomnością oraz jej skutkami.

Prognoza zmian w obszarze diagnozy

Prognoza zmian w zakresie podstawowych charakterystyk regionu związanych z mieszkalnictwem wymaga odniesienia się do prognozy liczby ludności regionu. W zakresie dostępności mieszkań zmniejszająca się liczba ludności może w przyszłości nawet poprawiać wskaźniki z tego obszaru. Kluczowa w tym względzie będzie zamiana w jakości zasobów mieszkaniowych. Brak dostatecznych inwestycji w poprawę jakości dostępnych zasobów będzie pogłębiał już i tak duży problem związany z niską jakością mieszkań w regionie.

Prognoza zmian w zakresie bezdomności jest wypadkową dwóch głównych czynników. Pierwszy dotyczy zmian w ogólnej sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, drugi zaś związany jest ze skutecznością działań nakierowanych na profilaktykę i wychodzenie z bezdomności. Przy braku odpowiednich działań nakierowanych na profilaktykę i wychodzenie z bezdomności problem będzie się utrzymywał, a nawet narastał w przypadku pogorszenia się w przyszłości sytuacji społeczno-gospodarczej mieszkańców regionu.

Wyzwania

→ zasoby mieszkaniowe znajdujące się w zasobach władz publicznych

- Dokonanie szczegółowej ewidencji zasobów mieszkaniowych znajdujących się w gestii samorządów, w szczególności w zakresie stanu wyposażenia oraz liczby osób zamieszkujących poszczególne lokale, w celu optymalizacji zarządzania nimi.
- Ułatwienie dostępu do mieszkań znajdujących się w zasobach władz publicznych poprzez np. preferencyjne czasowe ulgi w opłatach za czynsz/media/podatki, ulgi w wykupie mieszkań przy zobowiązaniu najemców do osiedlenia się na terenie województwa łódzkiego.
- Wdrożenie polityki mieszkaniowej w zakresie zadłużeń czynszowych w samorządach lokalnych. Kluczowe w tym przypadku jest poznanie mechanizmów wpadania w zadłużenie, które powinny stać się podstawą do sformułowania programów oddłużenia.¹⁰ Ważne jest także, aby polityka czynszowa prowadzona na poziomie lokalnym nie dopuściła do sytuacji, w której po odnowieniu zasobów pod kątem jakościowym, większość dotychczasowych lokatorów nie będzie w stanie opłacać zwiększonego czynszu.
- Prowadzenie polityki mieszkaniowej skoordynowanej z innymi interwencjami publicznymi na obszarach rewitalizowanych, szczególnie w Łodzi. Należy jednak podkreślić, że realizowane działania powinny mieć szeroki zakres, zarówno techniczny – związany z odnową fizyczną zasobu mieszkaniowego danego obszaru (tak aby standard wyposażenia spełniał podstawowe wymogi cywilizacyjne, jak. np. centralne ogrzewanie, ciepła woda w mieszkaniu, WC w mieszkaniach), jak i związany z działaniami na rzecz mieszkańców, które pozwolą ograniczyć skalę problemów społecznych obszaru i przeciwdziałać tworzeniu się tzw. enklaw biedy.¹¹

¹⁰ Warzywoda-Kruszyńska w. (red.), *Żyć i pracować w enklawach biedy*, Łódź 1998; Grabowska I., Śliwowski P. i in. (2015), *Badanie sytuacji społecznej mieszkańców obszaru pilotażowego w ramach rewitalizacji centrum Łodzi*, UML.

¹¹ Warzywoda-Kruszyńska w. (red.), *Żyć i pracować w enklawach biedy*, Łódź 1998; Gulczyńska A. (2013), *„Chłopaki z dzielnicy”. Studium społeczno-pedagogiczne z perspektywy interakcyjnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

- Pomoc w rozwiązywaniu problemów mieszkaniowych osób starszych (zbyt duże, zbyt kosztowne, nieprzystosowane do potrzeb związanych z niepełnosprawnością ze względu na wiek), np. poprzez modernizację mieszkań dla osób starszych, w tym dla tych, dla których zabraknie miejsca w domu pomocy społecznej, czy też poprzez tworzenie zespołów małych mieszkań (4-8) dla osób starszych.

→ *wsparcie działania rynku mieszkań na wynajem*

- Wsparcie budownictwa spółdzielczego, w tym np. Towarzystw Budownictwa Społecznego – działających na podstawie ustawy z dnia 26 października 1995 r. o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Z 1995 r., nr 133, poz. 654 z późn. zmianami). Podstawowym celem działania budownictwa spółdzielczego jest budowanie domów mieszkalnych i ich eksploatacja na zasadach najmu. Budowane mieszkania powinny być przeznaczone dla osób, które ich nie posiadają i których dochody nie przekraczają ustalonych limitów w stosunku do przeciętnego wynagrodzenia w każdym województwie.
- Współpraca przy wdrażaniu programu rządowego skierowanego na wsparcie rynku mieszkań na wynajem.

4. Zdrowie

Diagnoza

Analiza sytuacji na terenie województwa łódzkiego w zakresie jakości zdrowia, w tym jakości opieki zdrowotnej opiera się na kilku podstawowych wskaźnikach: trwania życia, umieralności, samooceny stanu zdrowia, zapadalności na różne schorzenia, powszechności występowania czynników ryzyka oraz infrastruktury systemu opieki zdrowotnej.

1. W województwie łódzkim mamy do czynienia z najniższymi wskaźnikami **trwania życia** w Polsce: kobieta w chwili urodzenia ma szansę dożyć przeciętnie wieku 80,8 lat, co daje 15 miejsce wśród województw w Polsce, dla mężczyzn wskaźnik ten jest dużo niższy – 71,7 lat – co oznacza ostatnie miejsce w rankingu województw. Krótsze trwanie życia utrzymuje się także dla osób w wieku 15, 30, 45 i 60 lat, co oznacza, że czynniki oddziałujące na niższe przeciętne trwanie życia w województwie łódzkim działają w podobny sposób na wszystkie kohorty wieku. Województwo łódzkie charakteryzuje także **wysoka umieralność** – w 2014 roku na każde 100 tys. ludności zmarło 1 079 osób, co było najwyższą wartością wśród województw. Województwo ma najwyższy w kraju wskaźnik umieralności z powodu nowotworów, chorób układu trawiennego i przyczyn zewnętrznych, a także drugie miejsce pod względem umieralności na choroby układu oddechowego.¹²
2. Mieszkańców województwa cechuje **niska samoocena zdrowia**: 61,9% ocenia zdrowie jako dobre i bardzo dobre (67,4% Polska ogółem), co jest najniższym wskaźnikiem wśród województw; a 13,5% – jako złe i bardzo złe (10,3% Polska ogółem) – najwyższy wskaźnik wśród województw. I kobiety i mężczyźni oceniają swoje zdrowie poniżej średniej dla Polski. Gorzej niż ich rówieśnicy z pozostałych regionów oceniają swoje zdrowie dzieci (do 14 roku życia) i osoby starsze (50 lat i więcej), natomiast osoby w wieku 15-29 lat oceniają swoje zdrowie nieco lepiej niż przeciętnie dla Polski ogółem.¹³
3. Mieszkańcy województwa łódzkiego **częściej chorują** na większość analizowanych chorób, z wyjątkiem depresji i chorób tarczycy (wskaźniki dla tych dwóch chorób są poniżej średniej dla Polski). **Najwyższy wskaźnik wśród wszystkich województw** zanotowano w przypadku: astmy, przewlekłego zapalenia oskrzeli, bóli

¹² Trwanie życia w 2015 roku, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016.

¹³ Stan zdrowia ludności Polski w 2014 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016.

pleców i szyi, silnych bólów głowy.¹⁴ Dodatkowo badanie „Zdrowie i Ochrona Zdrowia” wskazuje również najwyższą lub drugą w Polsce zachorowalność na: krztusiec, WZW typu C, choroby zakaźne układu pokarmowego (jak czerwotka, salmonelloza), choroby weneryczne i nowotwory złośliwe (przede wszystkim układu trawiennego).¹⁵ Szczególnie **trudna sytuacja dotyczy dzieci** (do 14 roku życia), które chorują częściej niż przeciętnie na wszystkie analizowane choroby. Osoby starsze również – w przypadku większości chorób. Stosunkowo najlepiej wygląda sytuacja osób w wieku 15-29, które rzadziej (niż przeciętnie) chorują na bóle dolnej partii pleców, bóle szyi, depresję i rzadziej mają problemy z nerkami.

4. Do najważniejszych **czynników ryzyka** należą: nadwaga, palenie tytoniu i spożycie alkoholu. Mieszkańcy województwa łódzkiego mają **problem z nadwagą i otyłością** – odsetek osób z takim problemem jest najwyższy wśród wszystkich województw (56,8%, średnia 53,3%). **W przypadku pozostałych czynników ryzyka województwo nie wyróżnia się na tle pozostałych rejonów.** Palenie tytoniu deklaruje 26,4% mieszkańców województwa (na poziomie średniej dla Polski). Picie alkoholu również na poziomie średniej, przy czym pijący często (przynajmniej 3 razy w tygodniu) są poniżej średniej (5,6% wobec 6,9% dla Polski), a pijący sporadycznie – częściej niż w Polsce (43,5% wobec 40,6%).¹⁶
5. Podstawowe **warunki ochrony zdrowia są lepsze niż w pozostałych rejonach** Polski: szpitale oferują więcej łóżek na 1000 mieszkańców, a liczba ludności na 1 lekarza jest mniejsza niż przeciętnie dla Polski.¹⁷ Także wskaźniki wyposażenia w aparaturę medyczną (jak tomograf komputerowy czy rezonans magnetyczny) nie odbiegają od wartości przeciętnych dla Polski.¹⁸ Jeśli chodzi o korzystanie z opieki zdrowotnej to warto zauważyć, że dzieci w woj. łódzkim częściej przebywają w szpitalu (12,3% wobec 9,9% dla Polski ogółem), a rzadziej odwiedzają lekarzy pierwszego kontaktu (85,1% wobec 88,2% dla Polski ogółem). W pozostałych grupach wiekowych korzystanie ze szpitali i lekarzy pierwszego kontaktu jest na poziomie zbliżonym do średniej. Mieszkańcy woj. łódzkiego za to częściej korzystają z usług stomatologów niż pozostali mieszkańcy Polski.¹⁹

Podsumowując, województwo łódzkie charakteryzuje się spadkiem liczby ludności, płodność jest w nim na podobnym poziomie jak ogółem w Polsce, ale umieralność jest wyższa. Sugeruje to gorszą sytuację zdrowotną mieszkańców województwa, co potwierdza się w innych wskaźnikach. Wskaźnik trwania życia jest na najniższym poziomie wśród wszystkich województw. Obserwowany jest również najniższy poziom samooceny zdrowia przez mieszkańców, a zachorowalność na większość chorób jest powyżej średniej dla Polski. Wśród czynników ryzyka, problemem jest nadwaga, natomiast palenie papierosów i spożycie alkoholu są na poziomie przeciętnym dla Polski. Z kolei podstawowe warunki ochrony zdrowia (takie jak liczba łóżek w szpitalach, liczba ludności na 1 lekarza czy wyposażenie w aparaturę medyczną) są lepsze niż w pozostałych rejonach Polski.

Prognoza zmian w obszarze diagnozy

Ekstrapolacja bieżących trendów wskazuje na utrzymanie się obecnej sytuacji zdrowotnej mieszkańców województwa w okresie najbliższych 4-5 lat. Najnowsze dane wskazują na utrzymywanie się wysokiego współczynnika zgonów.²⁰ Opisane już wyżej wskaźniki dalszego trwania życia, najniższe wśród wszystkich województw we wszystkich analizowanych grupach wiekowych, wskazuje na utrzymanie się trendu krótkiego trwania życia dla kolejnych kohort. Dodatkowo planowane przez Urząd Miasta Łodzi inwestycje nie uwzględniają kwestii ochrony zdrowia, a głównie rewitalizację dzielnic i transport (publiczny i prace drogowe).

¹⁴ Stan zdrowia ludności Polski w 2014 r., op. cit.

¹⁵ Zdrowie i ochrona zdrowia, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015.

¹⁶ Stan zdrowia ludności Polski w 2014 r., op. cit.

¹⁷ Zdrowie i ochrona zdrowia, op. cit.

¹⁸ Krajowe ramy strategiczne. *Policy paper* dla ochrony zdrowia na lata 2014-2020, Ministerstwo Zdrowia, Warszawa 2015.

¹⁹ Zdrowie i ochrona zdrowia, op. cit.

²⁰ Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw nr 3/2016, Główny Urząd Statystyczny, 9.12.2016.

Wyzwania

- Stworzenie narzędzia diagnostycznego dotyczącego przyczyn krótkiego trwania życia (przy jednocześnie dobrym poziomie infrastruktury medycznej) – krótsze trwanie życia dotyczy zarówno momentu urodzenia, jak i osób w wieku 15, 45 czy 60 lat.
- Zidentyfikowanie czynników powodujących powstawanie schorzeń odpowiedzialnych za wysokie wskaźniki umieralności: nowotwory, choroby układu trawiennego, przyczyny zewnętrzne, choroby układu oddechowego i krążenia.
- Wprowadzenie programów profilaktycznych dla głównych powodów wysokiej umieralności.
- Stworzenie programu wczesnego wykrywania zaburzeń psychicznych i zastosowanie go do odpowiednich grup.
- Podjęcie działań w zakresie edukacji prozdrowotnej, dostosowanych do różnych grup (np. młodzież, osoby w wieku produkcyjnym, starsi).

5. Edukacja

Diagnoza

Poniżej przedstawione zostały najistotniejsze informacje dotyczące jakości edukacji w województwie łódzkim w podziale na kwestie: opieki w żłobkach i przedszkolach, edukacji na poziomie podstawowym i gimnazjalnym, poziomie ponadgimnazjalnym oraz szkolnictwa wyższego.

1. Województwo łódzkie nie odbiega od przeciętnego polskiego województwa pod względem dostępności **opieki w przedszkolach**, jednak odsetek dzieci objętych **opieką w żłobkach** jest relatywnie niski (5,8%) i wzrasta wolniej niż ogółem w Polsce, co stanowić może jeden z czynników sprzyjających dezaktywizacji zawodowej młodych kobiet. Podobnie jest w przypadku edukacji przedszkolnej, gdzie na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego przypada więcej niż jedno dziecko. Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat zarówno w województwie, jak i w całej Polsce dokonano istotnego postępu w zakresie dostępu do opieki w żłobkach i przedszkolach. Postęp ten niestety nie dokonywał się w sposób zrównoważony – obserwuje się przepaść pomiędzy ośrodkami miejskimi i wiejskimi. Są gminy, w których w r. 2014/15 nie funkcjonowało ani jedno samodzielne przedszkole²¹. W przypadku wczesnej opieki nad dzieckiem kluczowa jest nie tylko dostępność, ale też jakość otrzymanego wsparcia. W przypadku żłobków główny nacisk kładziony jest na ich funkcję opiekuńczą, podczas gdy zbyt mało uwagi przywiązuje się do funkcji edukacyjnej, wychowawczej i kompensacyjnej (w zakresie niwelowania różnic rozwojowych zdiagnozowanych wśród dzieci).
2. W przypadku województwa łódzkiego pomiędzy 2005 a 2014 r. zaobserwować można było wyraźny spadek wartości wskaźnika skolaryzacji netto²² na **poziomie podstawowym i gimnazjalnym**. Tendencja ta była widoczna w całej Polsce i wiąże się m.in. z migracjami międzywojewódzkimi i zagranicznymi całych rodzin (w związku z faktem, że rodziny oficjalnie zameldowane na terenie województwa już nie korzystają z usług edukacyjnych oferowanych na terenie regionu). W związku z procesami demograficznymi wpływającymi na zmniejszającą się liczbę dzieci i młodzieży gminy coraz częściej decydują się na likwidację szkół (197 zamkniętych szkół podstawowych między 2000 a 2014 r.), bądź na powierzenie ich organizacjom społecznym (44 nowe placówki przejęte przez organizacje społeczne). Zaobserwować można wyraźny prymat funkcji edukacyjnej nad wychowawczą i opiekuńczą szkół – przedstawi-

²¹ W całym województwie istnieje 14 przedszkoli specjalnych – w ostatniej dekadzie poczyniono spory postęp w tym zakresie (Rocznik Statystyczny Województwa Łódzkiego 2014).

²² Relacja liczby osób (w danej grupie wieku) uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania (definicja GUS).

ciele szkół nie czują się odpowiedzialni za formowanie odpowiednich postaw swoich podopiecznych²³. Spory odsetek młodych ludzi (na poziomie szkół podstawowych i gimnazjów) w województwie łódzkim angażuje się na bieżąco w pozytywne zachowania, takie jak wolontariat czy uprawianie sportu. Znaczny odsetek młodych ludzi nie korzystał także nigdy z substancji psychoaktywnych²⁴. W szkołach nasila się problem tzw. cyberprzemocy, który nie zyskał skutecznych narzędzi rozwiązywania.

3. Województwo łódzkie na tle pozostałych województw w Polsce wyróżnia się raczej niskim wskaźnikiem zainteresowania kształceniem **na poziomie zawodowym**. W regionie systematycznie spada zadowolenie z wyboru Zespołu Szkół Zawodowych (ZSZ), a spadek ten jest wyraźnie większy od ogólnopolskiego²⁵. W regionie występuje niedopasowanie kierunków kształcenia do potrzeb regionalnych rynków pracy²⁶, a także niewystarczająco eksponowany jest wymiar praktyczny kształcenia w ZSZ (przygotowanie nauczycieli do prowadzenia warsztatów, odpowiedni system praktyk).
4. Młodzi mieszkańcy województwa łódzkiego częściej niż przeciętni Polacy wybierają naukę w **liceach ogólnokształcących** (ok. 47% w 2014 r.), a tendencja ta na przestrzeni ostatnich lat była względnie stabilna. Równocześnie, w związku z niżem demograficznym, systematycznie malała liczba uczniów tego typu szkół (o ok. 31% między 2005 a 2014 r.), a także liczba placówek oraz liczba etatów w LO. Osiągnięcia edukacyjne uczniów sytuują się w okolicach przeciętnej dla kraju. Występuje duże zróżnicowanie terytorialne osiągnięć edukacyjnych. W tej grupie uczniów znacząco wzrasta odsetek młodych ludzi angażujących się w ryzykowne zachowania zdrowotne (palenie papierosów, picie alkoholu, zażywanie narkotyków). Szczególną grupą są w tym przypadku dziewczęta – charakteryzuje je bowiem coraz częściej w wiele zachowań ryzykownych przypisywanych dawniej głównie chłopcom²⁷.
5. Województwo łódzkie pod względem potencjału w obszarze **szkolnictwa wyższego** sytuuje się w granicach średniej dla Polski. W związku z niżem demograficznym w województwie między 2005 a 2014 r. najwięcej studentów straciły mniejsze szkoły (kilkukrotny spadek liczby studiujących, zagrażający ich funkcjonowaniu), zmniejszyła się także liczba studentów kształcących się w Łodzi (o ponad 40% w tym samym okresie)²⁸.

Podsumowując, sytuacja w obszarze edukacji zasadniczo nie odbiega silnie *in minus* od przeciętnej sytuacji w Polsce. W tym wymiarze niepokojąca pozostaje stosunkowo niewielka dostępność miejsc w żłobkach i przedszkolach w środowiskach wiejskich oraz niechęć młodzieży do wybierania edukacji w szkołach zawodowych. Z drugą tendencją związane jest wyższe niż przeciętnie w kraju zainteresowanie kontynuowaniem edukacji w liceach ogólnokształcących.

Prognoza zmian w obszarze diagnozy

Na podstawie przedstawionych powyżej danych sformułować można ostrożną prognozę na temat zmian wartości podstawowych wskaźników charakteryzujących szeroko rozumiany obszar edukacji w województwie łódzkim.

²³ *Profilaktyka narkomanii w szkołach. Informacja o wynikach kontroli*, Najwyższa Izba Kontroli, Wrzesień 2013 r., <http://www.nik.gov.pl/plik/id,5334,vp,6917.pdf>

²⁴ Por. Instytut Psychologii Zdrowia PTP (2011) *Picie alkoholu i używanie narkotyków przez młodzież szkolną na terenie województwa łódzkiego*, badanie wykonane na zlecenie RCPS w Łodzi, Łódź, Pracownia Badawczo-Szkoleniowa „PERSPEKTYWA” (2015); *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną w województwie łódzkim w ocenie nauczycieli*, badanie wykonane na zlecenie RCPS w Łodzi, Łódź.

²⁵ Por. *Rynek pracy w województwie łódzkim w świetle danych z badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2010-2014* (2015), PARP: Warszawa, s. 66.

²⁶ Por. *Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020* (2015), Zarząd Województwa Łódzkiego: Łódź.

²⁷ Por. Instytut Psychologii Zdrowia PTP (2011) *Picie alkoholu i używanie narkotyków przez młodzież szkolną na terenie województwa łódzkiego*, badanie wykonane na zlecenie RCPS w Łodzi, Łódź, Pracownia Badawczo-Szkoleniowa „PERSPEKTYWA” (2015); *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną w województwie łódzkim w ocenie nauczycieli*, badanie wykonane na zlecenie RCPS w Łodzi, Łódź.

²⁸ Por. GUS – BDL.

W przypadku opieki żłobkowej i przedszkolnej spodziewamy się systematycznej poprawy dostępu do usług instytucjonalnych, jednak postęp ten będzie wolniejszy niż w przeciętnym polskim województwie. Równocześnie, pogłębi się rozwarstwienie regionu, w którym coraz wyraźniej odróżnią się centra i „pustynie” edukacyjne. Problemem szkolnictwa ponadgimnazjalnego w najbliższych latach będzie malejąca liczba uczniów, podczas gdy szkolnictwo podstawowe po gwałtownym spadku liczby uczniów odnotuje wzrost liczby kandydatów do szkół. Równocześnie, wzrastała będzie jakość kształcenia, a w jej efekcie przewiduje się systematyczną poprawę wyników egzaminów maturalnych.

Zaznaczyć należy, że zmiany w obszarze edukacji są w dużym stopniu zewnętrze sterowalne, stąd niekorzystne trendy mogą zostać odwrócone dzięki rozważnie prowadzonym politykom edukacyjnym.

Wyzwania

- Rozwijanie i podnoszenie jakości systemu wczesnej edukacji i wychowania małego dziecka.
- Podjęcie działań mających na celu zacieśnienie współpracy między uczelniami a przedsiębiorcami w regionie oraz między uczelniami a władzami samorządowymi celem:
  - poprawy dopasowania oferty kierunków kształcenia do potrzeb regionalnego rynku pracy, ze szczególnym uwzględnieniem oferty kierunków technicznych;
  - zwiększenia szans zawodowych absolwentów łódzkich uczelni na regionalnym rynku pracy, a tym samym zminimalizowania ryzyka odpływu wykwalifikowanych zasobów ludzkich do sąsiednich regionów oraz dezaktywizacji zawodowej absolwentów uczelni;
  - zwiększenia konkurencyjności ośrodka akademickiego jakim jest Łódź zarówno w wymiarze edukacyjnym jak i badawczym.
- Podjęcie systemowych działań w zakresie podnoszenia kompetencji kadr pomocy społecznej oraz inwestowanie w kompetencje osób zaangażowanych w działania z obszaru szeroko pojętej pracy socjalnej (np. asystentów rodziny, ale też nauczycieli oraz lekarzy).
- Wspieranie i rozwijanie funkcji wychowawczej szkół.
- Prowadzenie działań edukacyjno-wychowawczych na rzecz rozwijania aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży.
- Powiązanie edukacji dzieci i młodzieży z rynkiem pracy i kształtowaniem zatrudnienia w innowacyjnej gospodarce:
  - budowanie nowoczesnych systemów kształcenia i szkolenia na rzecz kompetencji kluczowych;
  - propagowanie atrakcyjności szkolnictwa wyższego z korzyścią dla gospodarki opartej na wiedzy;
  - wspieranie dynamicznego rozwoju transnarodowej mobilności edukacyjnej i zawodowej młodzieży.
- Wsparcie dzieci i młodzieży funkcjonującej konstruktywnie, w szczególności wykazującej potencjał akademicki i sportowy oraz zaangażowanych w wolontariat.

6. Dostępność komunikacyjna

Diagnoza

Analiza dostępności komunikacyjnej przeprowadzona została w oparciu o wskaźniki jakości infrastruktury komunikacyjnej oraz dostępności form komunikacji indywidualnej i zbiorowej dla mieszkańców regionu.

1. Podobnie jak w całej Polsce, tak i w województwie łódzkim w ciągu ostatnich 10 lat zaobserwować można było zmniejszanie się długości **linii kolejowych** – w większości przypadków decyzje o wyłączeniu fragmentów linii miały charakter efektywnościowy i wiązały się zazwyczaj z niską rentownością poszczególnych połączeń. Układ linii kolejowych w województwie łódzkim zapewnia dojazd do 24 (na 44) ośrodków miej-

skich, choć połączenia z poszczególnymi miastami charakteryzują się różną efektywnością. Najbardziej dostępnymi miejscowościami województwa łódzkiego pod względem długości połączeń kolejowych są Łódź, Zgierz i Pabianice, najgorzej – Wieruszów oraz Wieluń²⁹. Ważnym problemem w przypadku województwa łódzkiego są niskie parametry techniczne większości linii kolejowych, a co za tym idzie konieczność inwestycji przywracających normalne prędkości rozkładowe³⁰. Dużym krokiem na przód było uruchomienie w 2014 r. połączeń Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej łączącej główne miasta regionu.

2. W zdecydowanie lepszej kondycji znajduje się **transport zbiorowy autobusowy** zapewniający zarówno połączenia w obrębie miast, między miastami, jak i międzynarodowe. Zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego „usprawnienia wymaga skomunikowanie z Łodzią ośrodków miejskich w ramach Aglomeracji Łódzkiej oraz poprawa stanu infrastruktury i taboru”³¹.
3. Województwo jest stosunkowo dobrze wyposażone w **drogi publiczne o nawierzchni twardej** w przypadku dróg powiatowych i gminnych, dużo gorzej sytuacja wygląda w przypadku dróg wojewódzkich. Drogi te często wymagają istotnych modernizacji (brak przystosowania do przenoszonych obciążeń i natężenia ruchu)³². Pod względem dostępności drogowej (autostrady i drogi szybkiego ruchu) województwo łódzkie nie odbiega *in minus* od średniej krajowej.
4. Równocześnie w województwie rośnie liczba **zarejestrowanych samochodów na 1000 ludności**³³, co wskazuje na zwiększenie wykorzystania transportu indywidualnego i co – pomimo korzystnych inwestycji drogowych – może się przyczynić do zmniejszenia przepustowości niektórych odcinków.
5. Problemem pozostaje wysokie zróżnicowanie dostępności komunikacyjnej poszczególnych gmin i powiatów – w szczególności wyraźnie gorszą sytuacją w tej mierze charakteryzują się gminy wiejskie³⁴.

Dostępność komunikacyjna pozostaje istotną kwestią z punktu widzenia zabezpieczenia spójności społecznej oraz z perspektywy nierównomiernego rozłożenia na obszarze województwa niektórych funkcji i usług systemu pomocy społecznej. Dlatego też nieodzowne jest ciągłe monitorowanie dostępności komunikacji zbiorowej, w szczególności pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskimi oraz pomiędzy mniejszymi miejscowościami a stolicą regionu.

Prognoza zmian w obszarze diagnozy

Spodziewamy się w najbliższych latach istotnej poprawy dostępności i jakości transportu zbiorowego w województwie łódzkim. Kluczową rolę odgrywać będą w tym przypadku działania podjęte w celu rozbudowy i usprawnienia połączeń w ramach Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej. Ważnym ryzykiem dla spójności wewnętrznej województwa pozostaje nadal duże zróżnicowanie w dostępie do transportu zbiorowego w poszczególnych gminach.

Wyzwania

- Zwiększenie mobilności przestrzennej, skutkujące także mobilnością zawodową osób zamieszkujących tereny peryferyjne (poza głównymi ośrodkami miejskimi):
  - a. dalsza rozbudowa połączeń autostradowych, zwłaszcza w kierunkach o trudnej dostępności komunikacyjnej (południe kraju);

²⁹ Wiśniewski Sz. (2015), *Powiązania miast województwa łódzkiego w systemie kolejowego transportu zbiorowego w świetle potencjału komunikacyjnego*, Prace Geograficzne, Zeszyt 140, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ: Kraków.

³⁰ Por. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 (2015), Zarząd Województwa Łódzkiego: Łódź.

³¹ Ibidem, s. 34.

³² Ibidem.

³³ W 2005 r. na 1000 ludności w województwie łódzkim przypadało 314,7 samochodów, podczas gdy w 2014 były to już 524,7 samochody. Dodajmy, że wzrost ten był szybszy niż przeciętnie dla Polski.

³⁴ Bartoszewicz B., Marszał T., (2013) *Zróżnicowanie przestrzenne dostępności miast i gmin w województwie łódzkim w świetle sieci transportu zbiorowego*, Opracowanie wykonane na zlecenie Biura Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego

- b. modernizacja infrastruktury kolejowej celem usprawnienia (przyspieszenia) krajowych i międzynarodowych połączeń kolejowych;
- c. integracja systemów transportu pasażerskiego kolejowego i autobusowego w obrębie aglomeracji miejskich – usprawnienie systemu połączeń między głównymi miastami a miejscowościami ościennymi. Zmniejszenie różnicowań w tym zakresie pomiędzy poszczególnymi miejscowościami. Promocja zintegrowanego transportu zbiorowego, a tym samym zmniejszenie obciążeń spowodowanych nadmiernym wykorzystaniem transportu indywidualnego.
- Modernizacja infrastruktury drogowej – głównie w zakresie dróg wojewódzkich, powiatowych oraz dróg lokalnych.
- Poprawa dostosowania środków transportu zbiorowego do potrzeb osób niepełnosprawnych.
- Systematyczna likwidacja barier komunikacyjnych dla osób niepełnosprawnych w województwie – zwiększanie dostępności komunikacyjnej w obszarze infrastruktury oraz porozumiewania się.

7. Kapitał społeczny

Diagnoza

Do opisu jakości kapitału społecznego na potrzeby Strategii wybrane zostały 4 wskaźniki: liczba organizacji pozarządowych na 1 tys. mieszkańców, członkostwo w organizacjach pozarządowych, uczestnictwo w wyborach oraz poziom zaufania do innych. Pierwsze dwa z nich pochodzą z bazy BDL GUS, trzeci z PKW, a ostatni, dający możliwość oszacowania „miękkiego komponentu” kapitału społecznego, obliczony został na podstawie danych uzyskanych z ogólnopolskiego badania „Diagnoza Społeczna”.

1. W 2007 roku województwo łódzkie charakteryzowało się relatywnie mniejszą liczbą organizacji pozarządowych w porównaniu do całego kraju. Ze względu na wyraźny wzrost liczby zakładanych organizacji pozarządowych (ok. 18%) w 2012 roku osiągnęło wskaźnik nieco wyższy niż średnia dla Polski. Należy jednak pamiętać o dwóch sprawach: po pierwsze, liczba organizacji pozarządowych we wszystkich regionach w Polsce odbiega *in minus* od średniej państw Unii, a po drugie, wskaźnik ten nie informuje nas bezpośrednio o poziomie aktywności obywatelskiej.
2. W Łódzkiem w latach 2008 i 2010 zaangażowanych w działania organizacji pozarządowych było około 0,5 mln. mieszkańców, co w relacji do populacji jest wynikiem wyraźnie gorszym niż w przypadku całego kraju, nie mówiąc już o tradycyjnych liderach aktywności obywatelskiej, czyli województwach pomorskim i mazowieckim.
3. Frekwencja wyborcza w wyborach lokalnych, które wydają się najlepiej oddawać poczucie odpowiedzialności mieszkańców za sprawy społeczności lokalnej i przekonanie, że ich wybór (a także jakość pracy samorządu lokalnego) ma znaczenie, lokuje województwo łódzkie nieco powyżej średniej dla całego kraju – jak to miało miejsce podczas wyborów w 2014 roku. Na uwagę zasługuje jednoznaczna dodatnia dynamika frekwencji między wyborami w latach 2006, 2010 i 2014. Jest to jednak bardzo niska wartość w porównaniu do innych państw UE.
4. Na podstawie analizy danych z badania Diagnoza Społeczna można wywnioskować, że w województwie mamy do czynienia z generalnie niskim poziomem zaufania społecznego, co nie jest tak wyraźnie obserwowane w przypadku pozostałych przytoczonych w dokumencie wskaźników aktywności.
5. Poziom kapitału społecznego wykazuje różnicowanie między powiatami. Zgodnie z badaniami P. Starosty najniższy potencjał wykazują powiaty: radomszczański, łaski, zduńskowolski, łódzki grodzki,

piotrkowski grodzki, brzeziński i kutnowski – w szczególności zwraca uwagę relatywnie niski poziom zaufania społecznego w największych miastach regionu: Łodzi, Skierniewicach i Piotrkowie³⁵.

Podsumowując, należy zauważyć, że tradycyjne mierniki kapitału społecznego (czyli wskaźniki aktywności obywatelskiej i politycznej) nie stawiają województwa łódzkiego w dużo gorszej sytuacji w porównaniu do reszty kraju, choć wyraźnie niższa aktywność w organizacjach pozarządowych mieszkańców woj. łódzkiego stanowi wyzwanie zarówno dla władz, jak i przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego. Niepokojący jest jednak bardzo niski w skali kraju poziom zgeneralizowanego zaufania społecznego.

Prognoza zmian w obszarze diagnozy

Jeśli chodzi o dotychczasową dynamikę zmian wskaźników kapitału społecznego, to, mając na uwadze dość nieaktualne dane w niektórych obszarach, można wskazywać na postępujące zamykanie „luki partycypacyjnej” między województwem łódzkim a przeciętną sytuacją w Polsce. Należy jednak pamiętać, że stosunkowo dobra dynamika intensywności partycypacji może być efektem relatywnie niskiej „bazy”.

Pomimo pozytywnych trendów w zakresie komponentu zaufania społecznego, nie wydaje się, aby poziom zaufania w województwie w najbliższych kilku latach wyrównał średni poziom dla Polski, który sam w sobie należy ocenić jako niski. Dlatego też konieczne jest podjęcie intensywnych działań na rzecz lepszej integracji społecznej mieszkańców województwa wokół wspólnych inicjatyw, celów i symboli.

Wyzwania

- Szerokie oparcie działań aktywizacyjnych na modelu Community-Led Local Development (CLLD). Lepsze wykorzystanie potencjału Lokalnych Grup Działania.
- Intensyfikacja działań wspomagających rozwój wolontariatu oraz promocja partnerstw lokalnych obejmujących sektor publiczny prywatny i społeczny.
- Powiązanie kierunku wzmocnienia współpracy między JST a organizacjami pozarządowymi z konkretnymi typami zadań – wzmacnianie tożsamości regionalnej, wzmacnianie wspólnot lokalnych.
- Wsparcie działań aktywizacyjnych i kulturalnych wzmacniających tożsamość lokalną ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich.
- Budowanie współpracy między administracją lokalną i regionalną w prowadzeniu działań na rzecz aktywizacji społecznej i wzmacniania wspólnoty – np. poprzez finansowanie konkursów w połowie przez gminy a w połowie przez województwo.
- Postawienie na stabilizację działań III sektora poprzez rozwój umów wieloletnich na realizację zadań i stymulowanie tworzenia programów nastawionych na rozwój aktywności społecznej i współpracę między organizacjami pozarządowymi a samorządem.
- Wsparcie grup samopomocowych – także tych zrzeszających opiekunów osób niesamodzielnych, ruchów samopomocy sąsiedzkiej oraz młodych ludzi, wychodzących ze zinstytucjonalizowanego systemu wsparcia dla dzieci i młodzieży.

³⁵ Starosta P. (red.) (2012), *Zróżnicowanie zasobów kapitału ludzkiego i społecznego w regionie łódzkim*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

IV. FUNKCJONOWANIE SYSTEMU POMOCY SPOŁECZNEJ W KLUCZOWYCH OBSZARACH WSPARCIA

W tej części Strategii przedstawione zostały kwestie horyzontalne związane z systemem wsparcia polityki społecznej, jej organizacją, zasobami i wyzwaniem przed nią stojącymi, ze szczególnym uwzględnieniem instytucji działających w sferze integracji i pomocy społecznej. System ten ma za zadanie zapewnić jak najbardziej harmonijną realizację polityki społecznej dostosowanej do potrzeb mieszkańców regionu.

1. Wsparcie dla osób niesamodzielnych

To zagadnienie obejmuje szeroko pojętą opiekę nad osobami niesamodzielnymi. Poprzez osoby niesamodzielne rozumiemy wszystkie te osoby, które „ze względu na podeszły wiek, stan zdrowia lub niepełnosprawność wymagają opieki lub wsparcia w związku z niemożnością samodzielnego wykonywania co najmniej jednej z podstawowych czynności dnia codziennego”.³⁶

System pomocy społecznej stoi przed bardzo dużymi wyzwaniami związanymi z opieką nad osobami niesamodzielnymi. Problemy wydają się tu wiązać z niedostatecznym rozwojem usług świadczonych w środowisku życia osoby niesamodzielnej, zbyt dużym nakierowaniem systemu na pomoc w placówkach całodobowych oraz z brakiem wsparcia dla opiekunów faktycznych osób niesamodzielnych:

a) Usługi środowiskowe

Usługami opiekuńczymi w miejscu zamieszkania objętych jest tylko około 6% wszystkich osób niesamodzielnych w województwie (wedle przybliżonych szacunków w województwie może być ogółem około 100 tys. osób niesamodzielnych). Sieć dziennych ośrodków wsparcia dla osób starszych jest bardzo niewielka – istnieją one tylko w 11 gminach. Liczba środowiskowych domów samopomocy mimo, że większa (47 placówek), także jest zbyt mała. Braki widać szczególnie w Łodzi, gdzie są bardzo duże kolejki oczekujących, ale także w powiatach, w których nie ma żadnego ośrodka albo istnieje tylko jeden (łącznie jest 11 takich powiatów). W tej sytuacji dla zbyt wielu potrzebujących (i ich rodzin) oferty dziennych ośrodków wsparcia są niedostępne.

b) Wsparcie dla opiekunów faktycznych

Wsparcie dla opiekunów faktycznych właściwie nie istnieje. Brakuje zarówno pomocy merytorycznej, wsparcia technicznego (np. w postaci wypożyczalni sprzętu niezbędnego do rehabilitacji i opieki), jak i wsparcia wytchnieniowego, które pozwoliłoby odciążyć opiekunów w ich codziennych obowiązkach.

c) Opieka całodobowa

Najważniejszym problemem opieki całodobowej w domach pomocy społecznej jest nie tyle dostępność miejsc, co ich struktura. Domy pomocy społecznej, z bardzo nielicznymi wyjątkami, są dużymi placówkami, w których wspólnie mieszka dużo więcej niż 30 osób. Średnia liczba miejsc w domu pomocy społecznej w województwie łódzkim wynosi aż 101. Na terenie województwa funkcjonuje tylko jeden rodzinny dom pomocy społecznej dla czterech niepełnosprawnych intelektualnie osób.

Podsumowując, obecna struktura i charakter usług opiekuńczych dla osób niesamodzielnych, nie sprzyja ich pozostawianiu we własnym środowisku życia. Konieczne jest zatem rozwijanie usług środowiskowych na rzecz

³⁶ Przywołujemy tu definicję, którą można znaleźć w wytycznych dla przedsięwzięć, realizowanych z udziałem środków z EFS i EFRR na lata 2014-2020, zarówno z obszaru włączania społecznego, jaki i z obszaru zdrowia. Za podstawowe czynności dnia codziennego należy rozumieć: spożywanie posiłków, poruszanie się, siadanie, ubieranie się i rozbieranie, utrzymanie higieny osobistej, korzystanie z toalety, kontrolowanie czynności fizjologicznych.

osób niesamodzielnych (w tym nowych form tj. wsparcia dla opiekunów faktycznych) oraz działań na rzecz indywidualizacji opieki w placówkach całodobowych.

Dodatkowe wyzwanie dla omawianego obszaru stanowi fakt, że w przewidywalnej przyszłości, ze względu na trendy demograficzne, nastąpi znaczący wzrost zapotrzebowania na usługi opiekuńcze kierowane do osób niesamodzielnych. W przyszłości należy spodziewać się bardzo znaczącego wzrostu liczby osób w wieku 80+, przy jednoczesnym spadku liczebności ludności w młodszych kategoriach wiekowych. Oznacza to, że z jednej strony wzrośnie dramatycznie zapotrzebowanie na opiekę dla osób w wieku sędziwym, a z drugiej znacząco spadnie potencjał opiekuńczy rodzin. Należy się zatem spodziewać, że wyraźnie wzrośnie oczekiwanie by funkcje opiekuńcze, które do tej pory pełniły rodziny, przejmowały inne podmioty tj. jednostki podległe administracji publicznej, organizacje pozarządowe, podmioty komercyjne.

2. Integracja społeczno-zawodowa osób pozostających bez pracy, w tym osób niepełnosprawnych

Bardzo duża część klientów pomocy społecznej to osoby, którym pomoc (obok innych przyczyn) przyznawana jest z powodu długotrwałego pozostawania bez pracy. W 2014 r. bezrobocie było najczęstszym powodem przyznania pomocy (tuż za nim było ubóstwo) – dotyczyło 48% wszystkich rodzin objętych pomocą społeczną w województwie łódzkim. Praca z takimi osobami w ramach systemu pomocy społecznej polega przede wszystkim na odtwarzaniu/tworzeniu ich zdolności do zatrudnienia poprzez stopniowe rozwijanie ich motywacji i kapitału ludzkiego, co w dalszej perspektywie ma doprowadzić do usamodzielnienia. Wyzwania w obszarze aktywizowania osób bez pracy wydają się przede wszystkim występować w dwóch obszarach: po pierwsze, w obszarze dostępności tych usług, po drugie, ich efektywności.

Problem z dostępnością wiąże się przede wszystkim z niedostateczną liczbą i nierównomierną lokalizacją na terenie województwa, podmiotów prowadzących reintegrację społeczno-zawodową. W całym regionie zbyt mało jest centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej, a także spółdzielni socjalnych (zwłaszcza poza Łodzią i większymi ośrodkami miejskimi). W odniesieniu do osób niepełnosprawnych, niewielkie jest oddziaływanie zakładów aktywności zawodowej. Jest ich na terenie województwa zaledwie 6, z czego aż 3 w Łodzi. Niedostateczna jest też liczba Zakładów Pracy Chronionej – w województwie jest ich 86 i 13 spółdzielni inwalidów (większość na terenie Łodzi i największych miast).

Problem efektywności omawianego tu typu pomocy to przede wszystkim problem ze skuteczną aktywizacją zawodową. O ile wydaje się, że stosunkowo dobre wyniki osiągane są w wymiarze integracji społecznej, o tyle integracja zawodowa, zwłaszcza związana z wejściem na otwarty rynek pracy, obarczona jest dużym ryzykiem niepowodzenia. Brak jest też pogłębionej diagnozy tego problemu. Można jednak wyodrębnić pewne problemy właściwe dla określonych typów podmiotów ekonomii społecznej:

- Działalność wielu CIS-ów jest zagrożona ze względu na brak źródeł finansowania. Wyzwaniem na przyszłość jest tworzenie takich centrów, które zapewnią sobie trwałość finansową.
- W przypadku warsztatów terapii zajęciowej i zakładów aktywności zawodowej problemem wydaje się być to, że ich podopieczni pozostają w tych instytucjach rzadko pokonując kolejne kroki do samodzielności.
- Wiele spółdzielni socjalnych upada – zazwyczaj są to przedsiębiorstwa o stosunkowo niskim potencjale wzrostu. Dominują tu mikro podmioty, tworzone w sektorze usług, który wprawdzie ma niskie koszty wejścia, ale też charakteryzuje się wysoką konkurencją. Brakuje również spółdzielni tworzonych od razu w formie większych przedsiębiorstw, a także modeli biznesowych, które mogłyby podlegać skalowaniu i replikowaniu.

W przyszłości konieczne jest rozwijanie zarówno liczebności i stabilności podmiotów ekonomii społecznej w regionie jak i ich efektywności zatrudnieniowej.

Zamieszczone w dalszych częściach Strategii propozycje działań na rzecz integracji zawodowej osób długotrwale pozostających bez pracy opierają się na modelu państwa nazwanym *workfare state* (państwo zachęcające lub skłaniające do pracy). Model ten jest w pewnym sensie amerykańską odmianą polityki społecznej, bardzo obecnie promowaną w Unii Europejskiej. Najogólniej mówiąc, polega ona na odchodzeniu od pożyскиwania przez gospodarstwa domowe dochodów z alternatywnych wobec pracy źródeł poprzez tworzenie warunków do podejmowania/kontynuowania pracy zarobkowej.

3. Wspieranie rodziny i piecza zastępcza

Według danych z Oceny zasobów pomocy społecznej w województwie łódzkim w 2014 r. z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i w prowadzeniu gospodarstwa domowego udzielono pomocy około 17 tys. rodzin, w których żyło blisko 57 tys. osób (ponad 2% wszystkich mieszkańców województwa).

Pomoc w formie specjalistycznego wsparcia i pracy socjalnej trafia jednak do zdecydowanej mniejszości tych rodzin. W województwie w dalszym ciągu zbyt mało jest asystentów rodziny (pomimo znacznego rozwoju tej formy pomocy w ostatnich latach), a praktycznie nie ma rodzin wspierających. Wyraźnie widoczne są również braki w zakresie specjalistycznego poradnictwa. Jedynie 8 z 22 powiatów prowadzi takie wsparcie, choć to ustawowy obowiązek. Jednostki specjalistycznego poradnictwa prowadzą także gminy, jest ich jednak tylko 5 w całym województwie. Za mało jest także placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży (różnego rodzaju świetlic środowiskowych). W 2014 r. w stosunku do 2012 r. zmniejszyła się ich liczba, a co za tym idzie zapewne także liczba dostępnych miejsc i dzieci objętych tą formą pomocy.

Istotnym problemem jest również, jakość pracy z rodziną. Zwraca uwagę niewielka skala działań na rzecz powrotu dziecka do rodziny, brak superwizji dla pracowników socjalnych i asystentów rodziny oraz niewystarczająca koordynacja działań pomiędzy różnymi podmiotami działającymi na rzecz rodziny (zarówno jeśli chodzi o współpracę międzysektorową, jak i pomiędzy różnymi podmiotami funkcjonującymi w systemie pomocy społecznej).

W odniesieniu do pieczy zastępczej trzeba zauważyć, że w rodzinnych formach opieki umieszczonych jest 80% wszystkich objętych pieczą zastępczą dzieci. Jest to proporcja, którą trzeba odnotować z zadowoleniem, niemniej jednak należy czynić dalsze wysiłki by poszerzać zakres rodzinnej pieczy zastępczej. Należy promować zwłaszcza zawodowe rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka jako te, które mają największy potencjał przejęcia dzieci z placówek opiekuńczo-wychowawczych (obecnie w tych placówkach ciągle przebywają dzieci poniżej 7 roku życia). Wszystkie powiaty zatrudniają koordynatorów pieczy zastępczej, jest ich obecnie 105 (najwięcej w Łodzi – 39). Wspierają oni około 1-1,5 tys. podmiotów, a zatem około 3 tys. pozostałych jest tej formy pomocy pozbawione. Natomiast rodzin pomocowych jest tylko ok. 28 w całym województwie. Choć nie jest to obowiązkowe, warto działać na rzecz zwiększenia liczby rodzin pomocowych, gdyż mogą one pełnić ważną funkcję w odciążaniu osób prowadzących rodzinne formy opieki zastępczej. Trzeba też odnotować, że nie ma w województwie regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej dla dzieci i adolescentów podlegających pod zapisy ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, a wymagających szczególnej opieki i rehabilitacji. Ze względu na swoją sytuację życiową i zdiagnozowane problemy nie mogą oni być skierowani do rodzinnej pieczy zastępczej ani do placówek socjalizacyjnych o opiekuńczej formule. Niedoskonałością w systemie są także niewystarczające działania na rzecz usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej. Nie wszyscy obejmowani są pracą socjalną w ramach indywidualnych programów usamodzielnienia. Niewielu też skorzystało ze wsparcia w postaci mieszkań chronionych – w 2014 r. było takich mieszkań 12, a skorzystało z nich 79 osób. Nie

ma danych określających ilu wychowanków skorzystało z innej pomocy w zakresie zapewnienia odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz znalezienia pracy.

Podsumowując można powiedzieć, że w przyszłości konieczne jest podjęcie kroków przede wszystkim na rzecz: a) wzmocnienia i poprawy jakości wsparcia środowiskowego kierowanego do rodzin problemowych, b) rozwoju pieczy zastępczej, w tym wsparcia merytorycznego i wytchnieniowego dla osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej, c) rozwoju wsparcia dla usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej.

V. SYNTETYCZNA ANALIZA SYTUACJI REGIONU

Podsumowanie analiz zdiagnozowanych zjawisk i wyzwań w skali regionu łódzkiego, zostało przedstawione w postaci analizy SWOT województwa w zakresie sytuacji społecznej regionu. Na tej podstawie w kolejnych częściach dokumentu wskazane zostaną kierunki działań.

Silne strony	Słabe strony
- jakość życia - relatywnie niskie zagrożenie ubóstwem - sytuacja zdrowotna - relatywnie dobra dostępność usług medycznych – w szczególności dostępność infrastruktury medycznej, choć bardzo zróżnicowana terytorialnie - przeciętny w skali kraju poziom wskaźników spożycia alkoholu i palenia tytoniu - mieszkalnictwo - stosunkowo dobra dostępność zasobów mieszkaniowych w skali całego województwa na 1000 mieszkańców - edukacja - stosunkowo dobre wyniki w testach osiągnięć szkolnych - rynek pracy - relatywnie wysoka (na tle kraju) aktywność zawodowa ludności (szczególnie kobiet) oraz stosunkowo dobra dynamika wzrostu współczynnika aktywności zawodowej - dostępność komunikacyjna - relatywnie dobrze rozwinięty transport zbiorowy autobusowy - dobra dostępności drogowa (autostrady i drogi szybkiego ruchu) - piecza zastępcza i pomoc społeczna - zdecydowana większość dzieci umieszczona w pieczy zastępczej przebywa w rodzinnych formach opieki	- demografia - nasilony, utrzymujący się proces depopulacji przejawiający się spadającą liczbą ludności regionu będącą wynikiem niskiej płodności, wysokiej umieralności i ujemnego salda migracji - najwyższy w skali kraju udział ludności w wieku poprodukcyjnym - niestabilność małżeństw - jakość życia - niski poziom życia, w tym niska subiektywna ocena jakości życia w regionie - nasilone problemy koncentracji terytorialnej ubóstwa oraz wielowymiarowości problemów osób biednych - sytuacja zdrowotna - bardzo niskie w skali kraju wskaźniki zdrowotności (trwanie życia, umieralność, zachorowalność, otyłość, samoocena stanu zdrowia) - mieszkalnictwo - bardzo niska jakość zasobów mieszkaniowych - duże zróżnicowanie dostępności zasobów mieszkaniowych w regionie dla osób o słabszej sytuacji materialnej - jeden z największych w kraju odsetków zadłużonych mieszkań i największe zaległości przypadające na jedno zadłużone mieszkanie - edukacja i opieka nad dziećmi - niski odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach, duże zróżnicowanie w dostępie oraz jakości opieki żłobkowej i przedszkolnej na terenie województwa - relatywnie małe zainteresowanie młodzieży kształceniem zawodowym - problem przemocy w szkole (zwłaszcza na terenach miejskich), brak skutecznych narzędzi diagnozy i zapobiegania tej przemocy - niski poziom pracy wychowawczej w szkołach - kapitał społeczny - niski poziom kapitału społecznego - rynek pracy - niski poziom aktywności gospodarczej - wyczerpywanie się prostych rezerw pracy w regionie, ograniczające możliwości zwiększania aktywności zawodowej i zatrudnienia - brak kompleksowej informacji o przyszłej wielkości i strukturze kwalifikacyjno-zawodowej zapotrzebowania na pracę w skali regionalnej i lokalnej - brak systemu koordynacji kształcenia zawodowego z potrzebami regionalnego i lokalnych rynków pracy - zbyt mała liczba podmiotów ekonomii społecznej w regionie, za małą ich efektywność zatrudnieniową

Silne strony	Słabe strony
	- dostępność komunikacyjna • duże zróżnicowania w dostępie do transportu zbiorowego pomiędzy poszczególnymi miejscowościami - piecza zastępcza i pomoc społeczna • niedostatecznie rozwinięte usługi środowiskowe na rzecz osób niesamodzielnych, zbyt duży nacisk na pomoc w ramach placówek całodobowych • za słabo rozwinięta sieć podmiotów pomocy rodzinie problemowej, za niska jakość pracy z rodziną problemową • niewystarczające wsparcie merytoryczne i wychowawcze dla rodzin zastępczych • słabo rozwinięta sieć porad specjalistycznych np. psychologicznych, logopedycznych, etc.
Szanse	Zagrożenia
- demografia • rosnąca liczba i udział osób starszych w populacji województwa (kapitał osób starszych jako szansa dla rozwoju „srebrnej gospodarki”) • niż demograficzny, który może pozytywnie wpłynąć na jakość kształcenia (zwłaszcza w przypadku edukacji na poziomie wyższym) - sytuacja zdrowotna • lepszy niż przeciętnie stan zdrowia osób w wieku 15-29 lat (szansa na lepszy stan zdrowia przyszłych pokoleń) - edukacja • potencjał tkwiący w ośrodku akademickim jakim jest Łódź • wzrost liczby studiujących na kierunkach technicznych - rynek pracy • rozwijanie inicjatyw z zakresu ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej, pozwalających włączać do rynku pracy osoby z niższym potencjałem zatrudnieniowym - bezdomność • stosunkowo dobra sieć noclegowni oraz punktów wsparcia bezdomnych - dostępność komunikacyjna • zaplanowane i realizowane inwestycje drogowe - możliwości realizacji działań • intensywny napływ środków unijnych	- demografia • nasilony proces depopulacji przejawiający się malejącą liczbą ludności regionu będącą wynikiem niskiej płodności, wysokiej umieralności i ujemnego salda migracji, który utrzyma się w przyszłości • niż demograficzny, który istotnie wpływa na sytuację finansową jednostek edukacyjnych - sytuacja zdrowotna • wieloczynnikowe problemy zdrowotne ograniczające możliwość ukierunkowania działań na konkretne problemy • wyższa niż przeciętnie zachorowalność na wiele chorób wśród dzieci (zagrożenie powielaniem słabego stanu zdrowia) - edukacja i opieka nad dziećmi • wzrastające dysproporcje w dostępie do wysokiej jakości opieki żłobkowej i przedszkolnej na terenach miejskich i wiejskich (pomimo ogólnie pozytywnych tendencji w zakresie poprawy dostępu do tej opieki) • zróżnicowanie osiągnięć edukacyjnych pomiędzy ośrodkami miejskimi i wiejskimi, sprzyjające tworzeniu się enklaw i peryferii edukacyjnych • wysokie ryzyko wykorzystania zasobów kapitału ludzkiego województwa przez bardziej konkurencyjny finansowo ośrodek centralny – Warszawę (migracje lub dojazdy do pracy) - sytuacja Łodzi • niekorzystne procesy w przestrzeni miejskiej Łodzi (depopulacja, bezrobocie, zła jakość zasobów mieszkaniowych, utrzymywanie się zubożałych sąsiedztw i nagromadzenie w nich problemów społecznych) - rynek pracy • relatywnie niska jakość zatrudnienia • duże zróżnicowanie wewnętrzne na lokalnych rynkach pracy - bezdomność • niewielka ilość i zakres działań nakierowanych na profilaktykę bezdomności • niska skuteczność działań skierowanych na wychodzenie z bezdomności - instytucje i możliwości realizacji działań • niska zdolność i niewielkie możliwości pozyskiwania zasobów zewnętrznych przez JST • skomplikowana sieć współzależności instytucji działających w obszarze polityki społecznej

	• słaba intensywność współpracy JST z NGO, w tym w szczególności brak zlecania podmiotom trzeciego sektora zadań z zakresu pomocy społecznej • niewielka otwartość władz samorządowych na włączanie się w rozwiązywanie problemów społecznych • brak współpracy różnych podmiotów działających w gminach, celem rozwiązywania problemów • stosunkowo mała liczba organizacji pozarządowych działających na szczeblu gminnym, które w swej działalności statutowej podejmują zadania z obszaru pomocy społecznej

Województwo łódzkie jest regionem zróżnicowanym pod względem sytuacji społecznej. Istotnie sytuację regionu kształtują procesy demograficzne związane ze spadającą liczbą ludności regionu i postępującym procesem starzenia się populacji, który stwarza wiele wyzwań. Niemniej jednak należy podkreślić, że rosnąca liczba i udział osób starszych w społeczeństwie regionu powinien być postrzegany w kategoriach sukcesu cywilizacyjnego, który polityka publiczna, w tym społeczna powinna uwzględniać.

Kolejny istotny aspekt dotyczy sytuacji zdrowotnej województwa. Nie wszystkie aspekty związane z sytuacją zdrowotną i systemem ochrony zdrowia w województwie są niepokojące, niemniej jednak zły stan zdrowia mieszkańców implikuje szereg poważnych problemów społecznych.

W przypadku kwestii związanych z edukacją i opieką nad dziećmi należy wskazać przede wszystkim na zróżnicowanie pomiędzy terenami miejskimi i wiejskimi w dostępie do wysokiej jakości usług edukacyjnych i związanych z opieką żłobkową czy przedszkolną, choć należy podkreślić dobre wyniki w testach osiągnięć uczniów w województwie i istnienie silnego ośrodka akademickiego w Łodzi. Do obszarów wymagających interwencji należy niewątpliwie zaliczyć akty przemocy w szkole i niski poziom pracy wychowawczej w szkołach.

Duże zróżnicowanie terytorialne występuje także w odniesieniu do rynku pracy. Problemem jest niska jakość zatrudnienia czy niski poziom aktywności gospodarczej mierzony liczbą podmiotów w rejestrze REGON na 10 tys. ludności. Niewątpliwym pozytywnym aspektem jest stosunkowo wysoka na tle kraju aktywność zawodowa ludności, której wzrost może być jednak ograniczony przez wyczerpywanie się prostych rezerw pracy w regionie. Istnieje potrzeba koordynacji kształcenia zawodowego z potrzebami regionalnego i lokalnych rynków pracy. Deficytem w tym obszarze jest także brak kompleksowej informacji o przyszłej wielkości i strukturze kwalifikacyjno-zawodowej zapotrzebowania na pracę w skali regionalnej i lokalnej.

Uwagi wymaga także sytuacja w obszarze mieszkalnictwa – zły stan zasobów mieszkaniowych, szczególnie tych będących w zasobach władz publicznych (szczególny przypadek Łodzi). W tym kontekście rozpatrywać należy także sytuację regionu w zakresie walki z bezdomnością oraz w zakresie usamodzielniania się osób bezdomnych. Na podkreślenie zasługuje dość dobrze rozwinięta sieć noclegowni oraz punktów wsparcia dla bezdomnych, problemem jest zaś skuteczność działań reintegracyjnych.

Powyższa analiza uwzględnia także kwestie związane z dostępnością komunikacyjną, jako jednego z elementów przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu.

W obszarze instytucjonalnym należy wskazać na niewielki zakres i skalę współpracy jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi, skomplikowaną sieć zależności pomiędzy podmiotami realizującymi zadania w obszarze polityki społecznej, co w połączeniu z niskimi możliwościami i zdolnościami do pozyskiwania środków zewnętrznych przez jednostki samorządu terytorialnego może ograniczyć skalę działań w obszarze polityki społecznej, pomimo dużego napływu środków unijnych. Problemy te potęguje niski kapitał społeczny, który nie sprzyja tworzeniu trwałych struktur współpracy międzysektorowej.

W odniesieniu do pieczy zastępczej i pomocy społecznej należy wskazać przede wszystkim na niski stopień rozwinięcia i jakości usług środowiskowych wspierających osoby niesamodzielne (zbyt duży nacisk na placówki całodobowe) oraz rodziny problemowe i na niedostateczną sieć wsparcia, w tym w szczególności na wsiach i w małych miastach. W przypadku pieczy zastępczej poprawy wymaga wsparcie merytoryczne i wychowawcze rodzin zastępczych.

VI. WIZJA I MISJA STRATEGII

Na podstawie przeprowadzonej w poprzednich częściach dokumentu analizy sytuacji społeczno-gospodarczej i demograficznej regionu oraz działań z zakresu polityki społecznej została sformułowana wizja pożądanej sytuacji w tym względzie w województwie łódzkim, a na jej podstawie misja Strategii.

Wizja:

Region łódzki jest miejscem, gdzie mieszkańcy cieszą się wysoką jakością życia, pozwalającą na aktywne uczestnictwo w życiu gospodarczym, społecznym, edukacyjnym oraz kulturalnym regionu. Mieszkańcy regionu żyją w przyjaznych im społecznościach lokalnych opartych na zasadach solidarności społecznej (w tym międzypokoleniowej), tolerancji międzykulturowej oraz bez przejawów dyskryminacji. Sprzyja to zachowaniu dobrostanu fizycznego, psychicznego, społecznego oraz ekonomicznego i wykorzystywaniu dostępnych szans na własny rozwój, a także ułatwia sprostanie wyzwaniom życiowym. Region jest przyjazny mieszkańcom w każdym wieku.

Misja:

Misją Strategii w zakresie polityki społecznej dla województwa łódzkiego jest zatem dążenie do wysokiego poziomu jakości życia mieszkańców regionu poprzez skuteczne działania odpowiedzialnych za to instytucji polityki społecznej oraz wspieranie własnej aktywności życiowej mieszkańców w sferach: rodzinnej, zawodowej, społecznej, zdrowotnej, edukacyjnej oraz kulturalnej. Wsparcie to pozwoli na osiągnięcie satysfakcjonującego poziomu zaspokojenia potrzeb materialnych i niematerialnych. Kluczowym elementem przyczyniającym się do realizacji misji jest koordynacja działań sektora publicznego, społecznego i prywatnego na rzecz różnych grup społecznych mieszkańców, profesjonalizacja tych działań oraz dążenie do wykorzystania potencjału podmiotów zaangażowanych w realizację działań z zakresu polityki społecznej w regionie.

Cel strategiczny:

Poprawa jakości życia w regionie w zakresie spójności społecznej, zdrowia, aktywności mieszkańców i zaangażowania zawodowego.

Wskaźniki strategiczne:

Wskaźnik	Źródło	Wartość za 2014 r. (lub najnowsza)	Oczekiwana wartość za 2020 r.
Mieszkania na 1000 mieszkańców	GUS BDL	398,4	410,0
Samoocena stanu zdrowia (odsetek ocen dobrych i bardzo dobrych)	GUS, EHIS (co 5 lat)	61,9	68,0
Osoby, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności	GUS BDL	461,3	410,0
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę	GUS BDL	1 362,03 zł	1 600,00 zł
Wskaźnik aktywności zawodowej ludności w wieku produkcyjnym	GUS BDL	77,3% (K. 74,1%)	80,0% (K. 76,0%)
Liczba aktywnych organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców	GUS BDL	22 (2012 r.)	25

VII. WYZWANIA I KIERUNKI DZIAŁAŃ WYNIKAJĄCE ZE SPECYFIKI GRUP DOCELOWYCH – PODEJŚCIE PODMIOTOWE

W tej części Strategii wskazano na szczegółowe wyzwania i wynikające z nich potrzeby odnoszące się do poszczególnych grup docelowych działań, w tym z uwzględnieniem ich kompleksowości i podmiotowego podejścia. Takie ujęcie wynika z faktu, że każde działanie powinno być dostosowane do potrzeb konkretnej grupy odbiorców. Nie należy tego utożsamiać ze sztywnym przydziałem mieszkańców do poszczególnych grup, a jedynie ze wskazaniem konkretnych odbiorców działań i sposobów oddziaływania polityki społecznej w skali województwa w stosunku do tych grup odbiorców. Takie rozumienie wyodrębnienia grup odbiorców działań jest zgodne z perspektywą przebiegu życia ludzkiego, uwzględniającą specyfikę każdego z jego etapów oraz współwystępowanie różnego rodzaju ryzyk i problemów w tym przebiegu. Odbiorcy znajdujący się na różnych etapach życia otrzymywać powinni dostosowane do ich potrzeb działania i usługi. W tym podejściu wyróżniono następujące grupy odbiorców: rodziny, dzieci i młodzież, dorosłych, w tym młodych dorosłych, osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami, osoby bezdomne, obcokrajowców.

Należy podkreślić, że w ramach każdej z grup określone zostały obszary oddziaływania polityki społecznej wspierające poprawę jakości życia jako kluczowy element systemu polityki społecznej. Ostatnią część w ramach każdej z grup podmiotowych stanowią działania interwencyjne związane z zaistnieniem sytuacji wymagającej interwencji instytucjonalnej.

1. Rodziny

W strategii podkreślone zostało znaczenie rodziny dla konstruowania ładu społecznego oraz wyrażono konieczność szerokiego jej wspierania. Wsparcie dla rodziny zostało opisane w dwóch głównych płaszczyznach. Pierwsza ma charakter polityki prorodzinnej, w której zaakcentowana jest konieczność tworzenia dobrych warunków do funkcjonowania rodzin oraz zapobiegania/wczesnego przeciwdziałania kryzysowi rodziny. Druga ma charakter interwencyjny, w której opisane są działania pomocowe wobec rodzin znajdujących się w utrwalonym kryzysie. Działania opisywane w tym miejscu stanowią uzupełnienie działań na rzecz dzietności opisanych w „Planie przeciwdziałania depopulacji w województwie łódzkim 2020”.

Cel szczegółowy: Tworzenie dobrych warunków do funkcjonowania rodzin, wczesne przeciwdziałanie kryzysowi rodziny oraz skuteczna pomoc rodzinom znajdującym się w utrwalonym kryzysie.

Wskaźniki realizacji celu

Wskaźnik	Źródło	Wartość za 2015 r.	Oczekiwana wartość za 2020 r.
Mieszkania na 1000 mieszkańców	GUS, BDL	402,6	410,0
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym	GUS, BDL	5,4%	2,4%
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym		12,3%	9,3%
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem ustawowym		10,3%	7,3%

Obszar oddziaływania 1: Wspieranie rodzin – obszar priorytetowy

Działanie 1: Wspieranie więzi rodzinnych/przeciwdziałanie kryzysom

Sytuacje kryzysowe nie są niczym niezwykłym w życiu rodziny, część z nich rodziny są w stanie same przezwyciężyć, są też jednak takie, które się utrwalają, a w konsekwencji mogą prowadzić do rozkładu więzi i rozpadu rodziny. Wydaje się, że przynajmniej w części przypadków może temu zapobiec, udzielona odpowiednio wcześniej, fachowa pomoc psychospołeczna. Jej dostępność jest jednak, zwłaszcza w formie bezpłatnej, bardzo ograniczona. Z drugiej strony, niewiele rodzin wydaje się być gotowych do skorzystania z takiej pomocy i świadomych, że warto jej szukać wcześniej, zanim problemy się zaognią.

Działania szczegółowe:

1. Rozwój sieci dostępnego wsparcia psychospołecznego dla rodzin (np. poprzez wsparcie organizacji pozarządowych, rozwijanie poradnictwa psychospołecznego w szkołach, e-poradnie, telefony zaufania).
2. Promowanie informacji wśród rodzin o możliwości, miejscach i warunkach pomocy w sytuacji kryzysu (w tym z uwzględnieniem współpracy z NGO).
3. Silniejsze angażowanie rodziców w działania zinstytucjonalizowanych form opieki i wychowania (żłobki, przedszkola). Rozwijanie form samorządności rodzicielskiej oraz angażujących form komunikacji i współpracy na linii rodzic-wychowawca/nauczyciel.

Działanie 2: Rozwijanie umiejętności rodzicielskich

Opieka nad dzieckiem, odpowiedź na jego emocjonalne potrzeby i reagowanie na sytuacje problemowe może nastręczać trudności. Wydaje się, że wsparciem, którego może szukać wielu rodziców jest edukacja z zakresu rozwoju psychicznego dzieci, rozwijania umiejętności komunikowania się z dzieckiem, wspierania go w sytuacjach trudnych itp. W ramach kierunku promowane będą ogólnodostępne działania edukacyjne kierowane do rodziców. Znajdzie się też tu miejsce na bardziej wyspecjalizowane programy rozwijające umiejętności opiekuńcze i wychowawcze wśród rodziców, którzy mogą mieć trudności z poradzeniem sobie z tą rolą. W szczególności kierowane one będą do nastoletnich/młodych rodziców oraz rodziców pochodzących ze środowisk, w których obecne są problemy w zakresie opieki nad dziećmi.

Działania szczegółowe:

1. Prowadzenie ogólnodostępnych działań psychoedukacyjnych dla osób planujących rodzicielstwo, rodziców i dziadków (np. poprzez wzmocnienie kompetencji pracowników żłobków, przedszkoli i szkół oraz uzupełnienie oferty tych instytucji, poszerzenie zakresu usług poradni psychologiczno-pedagogicznych, wsparcie dla działań NGO w tym obszarze).
2. Rozwijanie programów promujących umiejętności rodzicielskie (w tym programów rozpoczynających się już w okresie ciąży), kierowanych do osób mogących mieć trudności z pełnieniem roli rodziców (przy współpracy z NGO).

Działanie 3: Promowanie wczesnej diagnostyki dzieci z zaburzeniami rozwojowymi

Wielu rodziców dzieci z zaburzeniami rozwoju, zwłaszcza w pierwszym roku życia, nie dostrzega ich problemów, ponieważ często do tego potrzebna jest specjalistyczna wiedza. Wielu też nie wie gdzie się udać, by uzyskać pomoc w diagnozie, a potem leczeniu i rehabilitacji. Konieczne jest prowadzenie akcji edukacyjnych informujących rodziców o niepokojących symptomach oraz o działających na terenie województwa zespołach wczesnej interwencji, w których mogą uzyskać pomoc.

Działania szczegółowe:

1. Działania informacyjne i edukacyjne skierowane do rodziców (m.in. broszury, informatory, poradniki udostępniane przez pediatrów, pielęgniarki środowiskowe, żłobki i przedszkola).

2. Rozwijanie wśród m.in. pediatrów, pracowników pomocy społecznej oraz pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych kompetencji sprawnego diagnozowania deficytów na podstawie krótkich interakcji (np. poprzez odpowiednie szkolenia, opracowanie list sprawdzających) oraz umiejętności efektywnej współpracy z rodzicami.
3. Rozwijanie sieci specjalistów w zakresie logopedii i pedagogiki specjalnej (jednym ze sposobów może być zapewnienie stałych dyżurów w żłobkach i przedszkolach).

Działanie 4: Promowanie aktywności zawodowej rodziców

Konieczność opieki nad małym dzieckiem oznacza często, zwłaszcza dla kobiet, wyłączenie z rynku pracy i utrudniony powrót do zatrudnienia. Potrzebna jest zatem promocja rozwiązań umożliwiających godzenie opieki nad dziećmi z obowiązkami zawodowymi oraz bardziej równomierne rozłożenie obowiązków opiekuńczych pomiędzy kobiety i mężczyzn.

Działania szczegółowe:

1. Promowanie w instytucjach publicznych i podmiotach prywatnych rozwiązań takich jak: elastyczny czas pracy, telepraca, wsparcie instytucji opieki nad dzieckiem (np. poprzez rozwijanie przykładowych żłobków i przedszkoli, wsparcie dla działań NGO w tym obszarze).
2. Promowanie podejmowania urlopów rodzicielskich przez ojców (w tym budowanie akceptacji dla tych rozwiązań wśród pracodawców, przy współpracy z NGO).
3. Wsparcie aktywności edukacyjnej oraz częściowego lub pełnego powrotu na rynek pracy rodziców dzieci z niepełnosprawnościami (przy współpracy NGO).

Działanie 5: Poprawa warunków życia rodzin

Warunki bytowe są jednym z kluczowych czynników determinujących decyzję o założeniu rodziny i tym samym wpływają na wskaźnik dzietności. Na poziomie województwa powinny być podejmowane wszelkie możliwe działania zmierzające do poprawy sytuacji bytowej rodzin, obejmujące zarówno kwestie mieszkalnictwa, jak i lepszego dostępu do dóbr i usług dla rodzin.

Działania szczegółowe:

1. Poprawa dostępności mieszkań (rozwój zasobu tanich mieszkań na długotrwały wynajem, mieszkań komunalnych oraz socjalnych o dobrym standardzie).
2. Rozwijanie programu Karta Dużej Rodziny i podobnych systemów zniżkowych dla rodzin.
3. Rozwój bezpłatnych i nisko płatnych form rekreacji i wypoczynku (we współpracy z NGO).

Obszar oddziaływania 2: Interwencje

Działanie 1: Poprawa opieki nad dzieckiem w rodzinach problemowych

Odpowiedzialność za pracę z rodzinami niewydolnymi w kwestiach opiekuńczo-wychowawczych przypisana jest przede wszystkim instytucjom pomocy społecznej. Po stronie organizacji i funkcjonowania tego systemu można wyodrębnić kilka kluczowych problemów, które ograniczają jego skuteczność:

- Założenia systemowe, zakładające wsparcie płynące do rodzin od wielu podmiotów równocześnie (asystentów rodziny, rodzin wspierających, specjalistów od poradnictwa, świetlic środowiskowych) w praktyce są realizowane w zbyt małym zakresie z powodu ograniczonej ilości podmiotów działających w regionie.
- Jakość pracy z rodziną w zbyt wielu przypadkach jest niska, ograniczona przede wszystkim do materialnych form wsparcia. Niewystarczające są też kompetencje pracowników socjalnych i nierzadko asystentów rodziny w zakresie pracy z rodziną, pogłębionej indywidualnej pracy o charakterze psychosocjalnym z dorosłymi, dziećmi i młodzieżą. Ponadto, do chwili obecnej w instytucjach pomocy społecznej nie upowszechniono form pracy superwizyjnej, szczególnie istotnej dla pracowników socjalnych i asystentów

rodziny. Nie ma również wdrożonych standardów pracy z rodziną. W niedostatecznym stopniu wspiera się pracę zespołową i pracę interdyscyplinarną.

- Brakuje współpracy i koordynacji działań pomiędzy różnymi podmiotami działającymi na rzecz rodziny, zarówno tymi funkcjonującymi w ramach systemu pomocy społecznej (asystent rodziny, pracownik socjalny, koordynator pieczy zastępczej), jak i spoza tego systemu (kurator sądowy, nauczyciel, pedagog szkolny, lekarz itp.). Zbyt dużo specjalistów ingeruje w życie rodzin, co powoduje ich opór wobec pomocy, zmian.
- W znikomym zakresie podejmowana jest praca na rzecz powrotu dziecka do rodziny biologicznej z pieczy zastępczej oraz innych placówek instytucjonalnej opieki nad dzieckiem (np. DPS).

Działania szczegółowe:

1. Rozwój poszczególnych elementów systemu wspierania rodziny, tak by jak największa liczba rodzin problemowych jak najwcześniej została objęta kompleksową pomocą (m.in. asystenci rodziny, rodziny wspierające, specjalistyczne poradnictwo, placówki wsparcia dziennego oraz wykorzystanie potencjału NGO w tym zakresie).
2. Wypracowanie z wykorzystaniem narzędzi partycypacji obywatelskiej, a następnie wdrożenie standardów pracy z rodziną wieloproblemową. Standardy powinny uwzględniać m.in. rozwój działań na rzecz wczesnej diagnozy problemów i dysfunkcji rodzinnych (w tym m.in. kwestię pracy na rzecz powrotu dziecka do rodziny biologicznej z pieczy zastępczej oraz z innych placówek instytucjonalnej opieki, np. DPS, otoczenie opieką rodzin, w których występuje problem uzależnienia).
3. Wprowadzenie zespołów interdyscyplinarnych do pracy z rodziną z problemami opiekuńczo-wychowawczymi z uwzględnieniem działających lokalnie NGO.
4. Rozwój działań na rzecz powrotu dzieci do rodzin biologicznych z pieczy zastępczej oraz innych form instytucjonalnej opieki (m.in. systematyczna diagnoza zdolności rodziny, działania wspierające reintegrację rodziny oraz integrację rodziny ze środowiskiem zewnętrznym, zabezpieczenie stabilności psychiczno-emocjonalnej dziecka).
5. Doskonalenie kadr pomocy społecznej: a) tworzenie warunków dla pracy zespołowej w instytucjach pomocy społecznej; b) rozwój dłuższych form szkoleniowych, w tym zwłaszcza szkoleń dla grup o zróżnicowanym, interdyscyplinarnym składzie, realnie uczących umiejętności niezbędnych w pracy z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym; c) promowanie postawy partnerstwa i współpracy z klientami pomocy społecznej przy zachowaniu ich podmiotowości w rozwiązywaniu problemów; d) wprowadzenie superwizji; e) nacisk na tworzenie warunków umożliwiających realizację tzw. reguł przekładu – tzn. wprowadzenia w pracę zawodową umiejętności i zastosowania wiedzy uzyskanej na szkoleniach.

Działanie 2: Przeciwdziałanie konsekwencjom najpoważniejszych dysfunkcji rodzinnych

Kategoria dysfunkcji w rodzinie jest bez wątpienia pojęciem niezwykle szerokim, uwzględniającym problemy wychowawcze związane z biedą, przemocą i uzależnieniami. Biorąc pod uwagę, że część z wymienionych problemów znajduje odzwierciedlenie w innych działaniach w ramach interwencji na rzecz rodziny, należy skupić się przede wszystkim na dwóch: przemocy w rodzinie oraz problemach uzależnień (alkohol, narkotyki, uzależnienia behawioralne).

Działania szczegółowe:

1. Rozwój programów umożliwiających diagnozowanie problemów rodzin dysfunkcyjnych, obejmowanie ich terapią rodzinną i małżeńską oraz wsparcie dla ofiar przemocy (przy współpracy z NGO).
2. Wsparcie w zakresie treningu zastępowania agresji dla sprawców przemocy (we współpracy z NGO).
3. Wsparcie terapeutyczno-szkoleniowe dla osób współuzależnionych, w tym DDA (dzieci dorosłych alkoholików).

Działanie 3: Poprawa jakości opieki sprawowanej w pieczy zastępczej

W systemie pieczy zastępczej brakuje opieki merytorycznej nad rodzinami zastępczymi, zwłaszcza spokrewnionymi, które często stanowią środowiska obciążone problemami takimi samymi lub podobnymi do tych, jakie mieli rodzice dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej. Rodzinom profesjonalnym oraz osobom prowadzącym rodzinne domy dziecka brakuje z kolei wsparcia wytchnieniowego – w województwie praktycznie nie ma rodzin pomocowych. Brakuje też kandydatów do prowadzenia zawodowych rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka. Być może (przynajmniej w części), wiąże się to z faktem, że sama funkcja zawodowej rodziny zastępczej w opinii publicznej traktowana jest ambiwalentnie – rodzice zastępczy narzekają, że są posądżani, czy wręcz oskarżani o kierowanie się przede wszystkim motywacją materialną i chęcią zysku. Jeśli chodzi o opiekę w placówkach opiekuńczo-wychowawczych problemem jest fakt, że w wielu miejscach brakuje elementu pracy korekcyjnej, terapeutycznej. Dochodzi do zjawiska „psychiatryzacji” problemów wychowawczych, tzn. dzieci sprawiające trudności wychowawcze diagnozowane są psychiatrycznie i poddawane farmakoterapii oraz umieszczane w oddziałach psychiatrycznych.

Działania szczegółowe:

1. Rozwijanie wsparcia merytorycznego dla rodzin zastępczych (we współpracy z NGO).
2. Rozwijanie wsparcia wytchnieniowego dla osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej (m.in. przez promowanie tworzenia rodzin pomocowych, we współpracy z NGO).
3. Działania promujące rodzicielstwo zastępcze, także z myślą o podnoszeniu świadomości znaczenia ich pracy w społecznościach lokalnych (we współpracy z NGO).
4. Działania na rzecz podniesienia jakości pracy z dzieckiem w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (podniesienie wymogów przy rekrutacji kadry, propagowanie pracy zespołowej, pogłębione szkolenia dla wszystkich merytorycznych członków kadry – dotyczące zarówno wiedzy na temat rozwoju osobowości, typów osobowości, terapii rodzinnej, terapii dzieci i młodzieży, praw dziecka, jak i umiejętności wychowawczych, socjoterapeutycznych, pracy z wykorzystaniem społeczności korekcyjnej, rozbudowanie systemu superwizji).
5. Działania wzmacniające proces deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej (we współpracy z NGO).
6. Powołanie regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej dla dzieci wymagających szczególnej opieki, które ze względu na stan zdrowia wymagają stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji oraz nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

2. Dzieci i młodzież

Dzieci i młodzież są grupą szczególnie istotną z punktu widzenia działań podejmowanych w obszarze polityki społecznej. Wynika to z faktu, że jest to grupa bardzo wrażliwa na słabość naturalnych i formalnych instytucji wsparcia i wymaga ciągłego monitorowania oraz wsparcia z wykorzystaniem instrumentów dostępnych podmiotom sfery publicznej.

Cel szczegółowy: Przygotowanie dzieci i młodzieży do samodzielności i niezależności oraz budowa umiejętności skutecznego radzenia sobie w otoczeniu społecznym.

Wskaźniki realizacji celu:

Wskaźnik	Źródło	Wartość za 2015 r.	Oczekiwana wartość za 2020 r.
Odsetek dzieci w wieku żłobkowym objętych opieką w żłobkach	GUS BDL	6,4% (wieś 0,4%)	7,5% (wieś 1,0%)
Współczynnik skolaryzacji netto dla zasadniczych szkół zawodowych	GUS BDL	10,38%	13,0%
Zdawalność egzaminów maturalnych	GUS BDL	74%	80%
Odsetek NEETs	Eurostat	9,8%	8,5%

Obszar oddziaływania 1: Edukacja, opieka i wychowanie – obszar priorytetowy

Działanie 1: Przeciwdziałanie dyskryminacji i stygmatyzacji w placówkach edukacyjnych oraz opiekuńczo-wychowawczych dzieci i młodzieży pochodzącej z rodzin ubogich

W szczególności istotne jest przeciwdziałanie stygmatyzacji dzieci w placówkach edukacyjnych poprzez wsparcie oddolnych inicjatyw mających na celu dofinansowanie dodatkowych aktywności, takich jak udział w wycieczkach, dodatkowych zajęciach czy korepetycjach.

Działania szczegółowe:

1. Wsparcie oddolnych programów dofinansowywania okołoszkolnych aktywności dzieci, zajęć dostępnych dla wszystkich dzieci i nastolatków.
2. Wsparcie oddolnych programów dofinansowania posiłków w przedszkolach i szkołach.
3. Wsparcie działań nakierowanych na współpracę wielopokoleniową – wspólne uczenie się dzieci, młodzieży oraz przedstawicieli innych grup wiekowych (przy współpracy NGO oraz formalnych i nieformalnych grup seniorów).

Działanie 2: Poprawa dostępu do wysokiej jakości opieki i edukacji skierowanej do najmłodszych (opieka żłobkowa i edukacja przedszkolna)

Ważnym czynnikiem, który sprzyja włączeniu społecznemu dzieci pochodzących ze środowisk zagrożonych wykluczeniem jest zapewnienie im możliwości skorzystania z wczesnego wsparcia w ramach instytucji edukacyjnych i opiekuńczych. Wsparcie to już od najwcześniejszych lat powinno mieć charakter nie tylko opiekuńczy, ale też wychowawczy. Ponadto, polegać powinno na wczesnej diagnozie szeroko rozumianych deficytów rozwojowych dziecka oraz na wsparciu rodziny w podejmowaniu działań mających na celu zredukowanie tych deficytów.

Działania szczegółowe:

1. Rewizja sieci żłobków oraz przedszkoli pod kątem dopasowania do potrzeb lokalnych.
2. Poprawa jakości opieki skierowanej do najmłodszych, m.in. poprzez inwestycje w jakość kadr (zarówno przygotowanie medyczne, jak i pedagogiczne) w żłobkach.
3. Poprawa dostępu do opieki najmłodszych dzieci, zwłaszcza na obszarach wiejskich, rozwój alternatywnych form opieki przedszkolnej.
4. Wyrównywanie szans edukacyjnych na poziomie edukacji przedszkolnej dzieci ze środowisk zagrożonych marginalizacją.
5. Wspieranie placówek w działaniach mających na celu rozwój umiejętności wychowawczych, pracy zespołowej oraz pracy nauczycieli i wychowawców z rodzicami.

Działanie 3: Lepsze wykorzystanie potencjału instytucji edukacyjnych na rzecz przeciwdziałania problemom społecznym

Działanie to jest rozumiane jako wsparcie instytucji edukacyjnych w podejmowaniu działań korzystnych z punktu widzenia ładu społecznego, tj. ich większe zaangażowanie w pełnienie funkcji wychowawczych, szersze włączenie instytucji edukacyjnych w pracę na rzecz środowiska społecznego (m.in. wspieranie szkół jako ośrodków działań lokalnych, instytucji integrujących rodziny), szersze włączenie rodziców w pracę w triadzie rodzic – dziecko – szkoła czy integracja działań na rzecz przeciwdziałania biedzie i jej konsekwencjom ze wsparciem edukacyjnym i wychowawczym (zwiększenie koordynacji działań). Docelowo instytucje edukacyjne pełnić powinny funkcję jednostek „szybkiego reagowania”, m.in. poprzez monitorowanie i przeciwdziałanie tworzeniu się deficytów rozwojowych i przemocy rówieśniczej oraz profilaktykę zdrowotną w szkole, w tym profilaktykę uzależnień.

Działania szczegółowe:

1. Wsparcie inicjatyw mających na celu poprawę przygotowania nauczycieli w zakresie profilaktyki, wczesnej identyfikacji problemów wychowawczych i pomocy rodzinie, w której takie problemy się pojawiają. Szersze wsparcie szkół i przedszkoli w zakresie realizacji funkcji wychowawczej ze strony wyspecjalizowanych instytucji.
2. Wczesne działania profilaktyczne polegające na wzmacnianiu pozytywnych zachowań osób młodych funkcjonujących w sposób konstruktywny (np. profilaktyka uzależnień, przemocy rówieśniczej, wsparcie dzieci i młodzieży o wysokim potencjale akademickim i sportowym, wsparcie wolontariatu i oddolnych inicjatyw dzieci i młodzieży).
3. Promowanie sieci współpracy instytucjonalnej ze szkołami jako stałym jej elementem, np. poprzez dostęp do interdyscyplinarnych zespołów problemowych w sytuacjach, gdy nasilenie trudności wychowawczych w danej szkole przerasta możliwości personelu placówki.

Obszar oddziaływania 2: Planowanie ścieżki życia i kariery zawodowej

Działanie 1: Przygotowanie młodzieży do skutecznego planowania ścieżki życia i kariery zawodowej

Przygotowanie zawodowe i społeczne młodzieży stanowi ważną determinantę późniejszych decyzji życiowych podejmowanych w tej grupie. Warto zatem kształtować u młodych umiejętność planowania zarówno swojej kariery edukacyjnej, zawodowej, jak i dalszego, samodzielnego życia. W tym celu konieczne wydaje się podjęcie inicjatyw zwiększających poziom świadomości młodych i kształtujących umiejętność planowania dalszej ścieżki życia. Równocześnie, działania te wymagają dodatkowych przedsięwzięć – np. modyfikacji funkcjonowania kluczowych instytucji edukacyjnych, m.in. poprzez wzmocnienie współpracy między pracodawcami a szkołami i innymi instytucjami edukacyjno-szkoleniowymi, czy też unowocześnienie zaplecza dydaktycznego oraz zwiększenie atrakcyjności kształcenia i nacisk na aspekt praktyczny w edukacji zawodowej.

Działania szczegółowe:

1. Wsparcie inicjatyw zwiększających umiejętność planowania ścieżki życia przez młodzież (np. planowanie rodziny, kariery zawodowej, decyzji mieszkaniowych).
2. Wsparcie inicjatyw zwiększających świadomość edukacyjną młodzieży oraz ich wiedzę na temat perspektyw zawodowych związanych z wyborem określonego kierunku kształcenia.
3. Promocja aktywności i przedsiębiorczości młodych.
4. Wzmacnianie aktywności zawodowej (zdobywania pierwszych doświadczeń zawodowych) osób młodych (do 25. roku życia), w szczególności poprzez promowanie łączenia edukacji z pracą dorywczą / tymczasową / w niepełnym wymiarze czasu / telepracą, stażami i praktykami zawodowymi.
5. Inicjowanie współpracy między ponadgimnazjalnymi szkołami o profilu zawodowym a przedsiębiorcami w regionie oraz między szkołami a władzami samorządowymi (rewizja oferty w zakresie profili kształcenia, współtworzenie programów).

Obszar oddziaływania 3: Aktywność społeczna, obywatelska i kulturalna

Działanie 1: Wsparcie aktywności społecznej, obywatelskiej i kulturalnej

Niewątpliwie aktywność społeczna, obywatelska i kulturalna zaszczerpiona osobom młodym jest czynnikiem przeciwdziałającym ich późniejszemu wykluczeniu społecznemu. Konieczne zatem wydaje się podjęcie inicjatyw promujących i wzmacniających tę aktywność wśród najmłodszych. Pozytywny wizerunek wolontariusza i osoby aktywnej społecznie czy kulturalnie powinien być kształtowany już od najmłodszych lat, a zaangażowanie dzieci w taką działalność stanowić powinno mechanizm sprzyjający ich ogólnej aktywności życiowej w późniejszych latach. Działania te realizowane będą przede wszystkim przez NGO oraz podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Działania szczegółowe:

1. Wsparcie wolontariatu dzieci i młodzieży przy wykorzystaniu współpracy z instytucjami wychowawczymi i edukacyjnymi, organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami i instytucjami pomocy społecznej.
2. Wsparcie inicjatyw mających na celu kreowanie pozytywnego wizerunku aktywności społecznej, kulturalnej i wolontaryjnej z wykorzystaniem doświadczeń organizacji pozarządowych.
3. Wspieranie i promowanie udziału dzieci i młodzieży w obywatelskich, lokalnych inicjatywach organizowanych przez podmioty ze sfery publicznej i społecznej.

Obszar oddziaływania 4: Wczesna diagnostyka i promocja zdrowego trybu życia

Działanie 1: Wsparcie działań z zakresu wczesnej diagnostyki i profilaktyki zdrowego trybu życia

W przypadku dzieci i młodzieży należy zwrócić szczególną uwagę na dwa typy działań związanych ze zdrowiem. Pierwszym z nich jest wczesna diagnostyka w zakresie chorób i zaburzeń rozwojowych, drugą profilaktyka zdrowego trybu życia. Profilaktyka zdrowego trybu życia rozumiana jest jako działania, które prowadzą do ukształtowania pozytywnych nawyków (zdrowotnych, żywieniowych), a także przeciwdziałają wszelkim zachowaniom ryzykownym (np. związanym ze spożywaniem alkoholu, narkotyków czy innych środków odurzających, ale też z ryzykownymi zachowaniami seksualnymi). Proponowane programy profilaktyczne powinny charakteryzować się wysoką jakością oraz być zgodne z rekomendacjami instytucji właściwych dla danego problemu.

Działania szczegółowe:

1. Wsparcie działań o charakterze wczesnodiagnostycznym w przypadku najmłodszych dzieci (zarówno tych objętych opieką żłobkową i przedszkolną, jak i przebywających poza systemem edukacji). Poprawa przygotowania w tym zakresie m.in. lekarzy pediatrów oraz lekarzy pierwszego kontaktu.
2. Wsparcie działań profilaktycznych związanych z szeroko rozumianymi uzależnieniami, w tym uzależnieniami behawioralnymi. Wsparcie dla szkół w zakresie prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii.
3. Działania z zakresu promocji zdrowia – nastawione na budowanie warunków dla dbałości o zdrowie – także tych młodych ludzi, którzy nie angażują się w zachowania ryzykowne i nie cierpią na poważne choroby.
4. Poprawa dostępu do wysokiej jakości wsparcia z zakresu ochrony i promocji zdrowia psychicznego, ze szczególnym uwzględnieniem problemów i potrzeb dzieci oraz młodzieży.

Obszar oddziaływania 5: Interwencje

Działanie 1: Usamodzielnienie wychowanków pieczy zastępczej i młodych dorosłych wywodzących się z rodzin problemowych

W województwie łódzkim podejmowane są niewystarczające działania na rzecz samodzielności wychowanków pieczy zastępczej jeszcze w trakcie ich pobytu w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, a także

na rzecz osób młodych, które wywodzą się z rodzin problemowych. Brak odpowiedniego wsparcia w zakresie funkcjonowania emocjonalnego, społecznego, pracy i zapewnienia odpowiednich warunków mieszkaniowych dla wychowanków opuszczających pieczę zastępczą oraz dla młodych dorosłych wywodzących się ze środowisk problemowych istotnie ogranicza ich szanse na powodzenie w kolejnych latach życia.

Działania szczegółowe:

1. Opracowanie i wdrożenie standardów usamodzielniania (zarówno dla wychowanków pieczy zastępczej, jak i młodzieży wywodzącej się z rodzin problemowych).
2. Wprowadzenie asystenta osoby usamodzielniającej się (także młodej osoby z rodziny problemowej).
3. Wsparcie mieszkaniowe dla wychowanków – rozwijanie sieci mieszkań chronionych oraz przydzielanie mieszkań w zwykłych dzielnicach (nie enklawach biedy) o przeciętnym, a nie obniżonym standardzie.
4. Współpraca z sektorem pozarządowym działającym na rzecz usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej i młodych dorosłych wywodzących się z rodzin problemowych w przedmiocie realizacji zadań publicznych z tego zakresu.

3. Osoby dorosłe w wieku produkcyjnym

Osobną kategorią podmiotową uwzględnioną w strategii są osoby dorosłe. Wyodrębnienie tej grupy wynika z konieczności objęcia monitoringiem i opieką osób w wieku produkcyjnym zagrożonych wykluczeniem społecznym i nie mogących w wystarczającym stopniu liczyć na wsparcie rodziny i najbliższego kręgu przyjaciół (znajomych), osób mających problemy z odnalezieniem się na rynku pracy oraz wkraczających w dorosłość. Z perspektywy zdiagnozowanego niskiego poziomu kapitału społecznego w województwie istotne jest także skupienie się na aktywności społecznej i obywatelskiej, wspieranie działań oddolnych i tych podejmowanych przez władze samorządowe.

Cel szczegółowy: Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i zawodowemu osób w wieku produkcyjnym poprzez wspieranie zdrowego trybu życia, zintegrowaną aktywizację zawodową i społeczną wykorzystującą potencjał sektora publicznego i społecznego oraz działania na rzecz usamodzielnienia materialnego i społecznego od początku kariery zawodowej.

Wskaźniki realizacji celu:

Wskaźnik	Źródło	Wartość za 2014 r. (lub najnowsza)	Oczekiwana wartość za 2020 r.
Zarejestrowani w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz uzależnionych od alkoholu	GUS, BDL	132 061	110 000
Bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż 1 rok	GUS, BDL	46 019 (2015 r.)	40 000
Odsetek mieszkańców wykazujących wysoki poziom zaufania do innych	Diagnoza Społeczna	9%	15%

Obszar oddziaływania 1: Osoby w wieku produkcyjnym zagrożone marginalizacją – obszar priorytetowy

Działanie 1: Poprawa zdrowia, w tym zdrowia psychicznego i wspieranie aktywności fizycznej

Kwestie zdrowia, zdrowego trybu życia, mają fundamentalne znaczenie dla jakości życia osób dorosłych tworząc fundament kapitału ludzkiego. Są one szczególnie ważne w kontekście polskim, gdzie choroby zwią-

zane z prowadzeniem niezdrowego trybu życia są szczególnie widoczne oraz w województwie łódzkim, w którym mamy do czynienia z nasileniem niektórych chorób cywilizacyjnych, w szczególności dotyczących zdrowia psychicznego oraz z wyraźnymi konsekwencjami różnorodnych uzależnień (od alkoholu, narkotyków, hazardu, cyberuzależnień).

Działania szczegółowe:

1. Profilaktyka zachowań ryzykownych, szczególnie dotyczących uzależnienia od alkoholu oraz redukcja szkód związanych z zachowaniami ryzykownymi (wsparcie poradnictwa psychospołecznego oraz działań terapeutycznych we współpracy z NGO).
2. Wsparcie działań na rzecz leczenia i zmniejszania konsekwencji uzależnień podejmowanych przez organizacje pozarządowe, szczególnie na terenach, na których działa niewiele placówek o takim profilu.
3. Promowanie środowiskowych form wsparcia osób uzależnionych, cierpiących na depresję i inne choroby psychiczne oraz po kryzysie psychicznym.
4. Rozbudowa i promocja systemu poradni psychologicznych dla osób w kryzysie emocjonalnym.
5. Propagowanie i promocja zdrowego, aktywnego stylu życia (we współpracy z NGO).
6. Działania zmierzające do podniesienia świadomości dotyczącej podstawowych problemów zdrowotnych, dążenia do wczesnego wykrywania chorób, przede wszystkim nowotworów i zaburzeń psychicznych (upowszechnienie profilaktyki zdrowotnej we współpracy z NGO).
7. Wsparcie działań zmierzających do zapewnienia wszechstronnej i powszechnie dostępnej opieki zdrowotnej.

Działanie 2: Wsparcie aktywności zawodowej i poprawa sytuacji ekonomicznej

Poziom aktywności zawodowej w województwie łódzkim jest na stosunkowo wysokim poziomie, ale obszar rynku pracy wciąż wymaga konsekwentnych działań ze strony władz samorządowych. Przy założeniu, że praca jest jednym z najskuteczniejszych narzędzi integracji społecznej, działania związane ze wspieraniem aktywności zawodowej muszą mieć charakter systematyczny i być podejmowane z dużą intensywnością. Dlatego warto skupić się na zwiększaniu zatrudnialności grup wykluczonych przy pielęgnowaniu zasady ścisłej współpracy międzyinstytucjonalnej. Szczególnie istotne pozostaje wspieranie działań ukierunkowanych na zwiększanie poziomu aktywności zawodowej mieszkańców województwa, ze szczególnym uwzględnieniem grup najbardziej zagrożonych wykluczeniem z rynku pracy: niepełnosprawnych, osób młodych z niskim poziomem wykształcenia/kwalifikacji/umiejętności, mieszkańców terenów wiejskich, małych miejscowości i obszarów peryferyjnych, kobiet obciążonych opieką nad dziećmi oraz osobami zależnymi.

Działania szczegółowe:

1. Wykorzystywanie we wsparciu aktywności zawodowej potencjału partnerstw lokalnych – zwłaszcza wykorzystanie partnerstw powiatowych urzędów pracy, ośrodków pomocy społecznej i organizacji pozarządowych.
2. Wsparcie działań organizacji pozarządowych przeciwdziałających bezrobociu.
3. Zwiększanie oferty działań zmierzających do aktywizacji zawodowej i społecznej osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych.
4. Przeciwdziałanie niskiej jakości zatrudnienia tymczasowego z wykorzystaniem potencjału instytucji publicznych i organizacji pozarządowych
5. Wspieranie inicjatyw w zakresie edukacji przez całe życie oraz przekwalifikowania z wykorzystaniem zasobów pracodawców, instytucji rynku pracy oraz organizacji pozarządowych.
6. Odtworzenie zdolności do zatrudnienia osób pozostających bez pracy oraz wspieranie osiągnięcia przez nie samodzielności życiowej, ekonomicznej i społecznej (m.in. wsparcie dalszej integracji i przejścia na otwarty rynek pracy uczestników CIS, WTZ i ZAZ).

7. Wzmocnienie pozycji i roli ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej w aktywnej integracji społecznej i zawodowej mieszkańców województwa łódzkiego (promowanie powstawania PES w regionie, mocniejsze zaangażowanie JST w tworzenie PES, wspieranie samodzielności finansowej PES, rozbudowa systemu wsparcia finansowego dla PES, promowanie produktów oferowanych przez PES).
8. Wspieranie i tworzenie partnerstw oraz platform współpracy międzyinstytucjonalnej w zakresie rozwoju i promocji ekonomii społecznej.
9. Działania edukacyjne na rzecz zwiększenia kompetencji kadr administracji publicznej w zakresie ustawy Prawo zamówień publicznych, w tym w szczególności stosowania „klausul społecznych” w procesie udzielania zamówień publicznych.
10. Konieczność kontynuowania działań na rzecz przeciwdziałania ubóstwu, oparcie ich na zasadach wskazanych w Pakcie Amsterdamskim 2016, tj. interdyscyplinarności, podejściu podmiotowym i powiązaniu z działaniami opartymi o przeciwdziałanie geograficznemu skupianiu się biedy.
11. Powiązanie przeciwdziałania ubóstwu ze wsparciem mobilności terytorialnej osób biednych – szczególnie walka z enklawami biedy w miastach (powiązanie z polityką mieszkaniową i rewitalizacją).

Obszar oddziaływania 2: Kapitał społeczny

Działanie 1: Wzmocnienie aktywności społecznej i obywatelskiej

Problem niskiej aktywności społecznej widoczny jest nie tylko w województwie łódzkim i nie tylko wśród osób dorosłych. Ze względu na wyjątkowo niskie wskaźniki rozwoju kapitału społecznego w kraju i wyraźnie negatywnie kształtującą się w tej materii sytuację w województwie, konieczne jest podjęcie działań mających na celu aktywizację osób dorosłych w celu tworzenia podstaw do systematycznego budowania kapitału społecznego (w różnych jego wymiarach) w regionie.

Działania szczegółowe będą realizowane poprzez współpracę w formach finansowych i pozafinansowych z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Działania szczegółowe:

1. Wspieranie lokalnej samoorganizacji i aktywności obywatelskiej, ze szczególnym uwzględnieniem działań w wymiarze lokalnym.
2. Działania wspierające rozwój wolontariatu.
3. Wspieranie wykorzystywania nowoczesnych technologii w procesie koordynacji działań wolontariackich i obywatelskich.
4. Ułatwianie kontaktu obywatela z administracją publiczną na poziomie lokalnym i regionalnym (wsparcie działań e-administracji w obszarach związanych z polityką społeczną).
5. Wsparcie grup samopomocowych – także tych zrzeszających opiekunów osób niesamodzielnych, ruchów samopomocy sąsiedzkiej oraz osób usamodzielniających się.
6. Zwiększenie przez gminy liczby zadań zleczanych do realizacji przez organizacje pozarządowe z wykorzystaniem modelu współfinansowania przez samorząd województwa (w modelu 50/50 oznaczającym, że województwo przeznaczy środki w takiej samej wysokości jak gmina, która zabezpiecza je na realizację otwartego konkursu ofert – dotyczy gmin, które dotychczas nie zlecały zadań w obszarze polityki społecznej).
7. Uruchomienie programów wspierających lokalnych liderów społecznych.

Działanie 2: Wsparcie budowy tożsamości regionalnej

Zgodnie z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, budowa tożsamości regionalnej jest istotnym elementem wsparcia rozwoju społecznego i pośrednio gospodarczego regionu. Polityka społeczna

ma w tej kwestii do wypełnienia podstawową rolę, ponieważ oferuje zestaw instrumentów na rzecz budowy zaufania między różnymi grupami społecznymi oraz między sektorem publicznym a kategoriami społecznymi najbardziej wrażliwymi – osobami defaworyzowanymi oraz zagrożonymi wykluczeniem. Dlatego też konieczne jest włączenie się instytucji odpowiedzialnych za realizację polityki społecznej w regionie w działania na rzecz budowy tożsamości regionalnej jako skutecznego narzędzia budowy kapitału społecznego.

Działania szczegółowe:

1. Powiązanie kierunku wzmocnienia współpracy między JST a organizacjami pozarządowymi z konkretnymi typami zadań – wzmacnianie tożsamości regionalnej, wzmacnianie wspólnot lokalnych.
2. Wsparcie działań aktywizacyjnych i kulturalnych wzmacniających tożsamość lokalną.

Obszar oddziaływania 3: Problemy młodych dorosłych

Młodzi dorośli stanowią specyficzną grupę osób znajdujących się w okresie wychodzenia z wczesnej fazy młodości i kształtowania swojego samodzielnego życia. Wydaje się, że obecnie grupa ta nie jest objęta wystarczającym wsparciem instytucji publicznych, w związku z czym osoby, które nie mogą liczyć na pomoc rodziny miewają problemy z planowaniem dorosłego życia (z uwzględnieniem problemów materialno-zawodowych, mieszkaniowych i planowania rodziny). W strategii zakłada się zestaw działań mających na celu wsparcie osób w tym kluczowym dla ich przyszłości okresie.

Działanie 1: Wsparcie młodych dorosłych zagrożonych wykluczeniem

Konieczne jest otoczenie szczególną opieką młodych osób mających problemy z odnalezieniem się na rynku pracy i doświadczających innych trudności z wchodzeniem w dorosłe życie i realizowaniem związanych z tym ról społecznych.

Działania szczegółowe:

1. Wsparcie w rozwoju zawodowym (bezpośrednia pomoc w znalezieniu miejsca pracy, staże, praktyki zawodowe, dotacje na założenie działalności gospodarczej).
2. Zwiększanie kompetencji doradztwa zawodowego i życiowego wśród kadr pomocy społecznej (wsparcie funkcji planowania wśród młodych dorosłych).
3. Wsparcie działań mających na celu stabilizację zatrudnienia osób młodych z uwzględnieniem aspektu jego dobrej jakości.

Działanie 2: Wsparcie na rzecz usamodzielniania się młodych dorosłych

Młodzi dorośli w Polsce bardzo późno się usamodzielniają, co bez wątpienia ma związek z dość niestabilnym otoczeniem gospodarczym i brakiem pewności finansowej. Istotnym celem polityki społecznej powinno być przeciwdziałanie niesamodzielnności, co ułatwia pełną realizację w środowisku społecznym, w tym umożliwia zakładanie i trwanie rodzin.

Działania szczegółowe:

1. Wsparcie grup samopomocowych zrzeszających osoby usamodzielniające się.
2. Promocja instytucji wspierających proces usamodzielniania.
3. Wsparcie programów budowy na terenie województwa mieszkań dostępnych finansowo.
4. Wsparcie osób w wieku 18-29 lat poszukujących mieszkania.

4. Osoby starsze

Osoby starsze to istotna grupa w województwie łódzkim, do której należy kierować politykę społeczną z dwóch głównych powodów.

Po pierwsze, województwo łódzkie charakteryzuje się spadkiem liczby ludności, a prognoza Głównego Urzędu Statystycznego przewiduje utrzymanie się tej tendencji w przyszłości. Za spadek odpowiada negatywny przyrost naturalny i negatywne saldo migracji. Efektem tych zmian jest wysoki udział osób starszych w populacji województwa – osoby w wieku 60 lat i więcej stanowią 25,3% mieszkańców województwa (ich udział w ludności Polski ogółem to 22,9%).

Po drugie, mieszkańców województwa łódzkiego cechuje gorszy stan zdrowia niż mieszkańców innych regionów Polski. Mamy tutaj do czynienia z najniższymi wskaźnikami trwania życia w Polsce i najwyższymi wskaźnikami umieralności na nowotwory. Poza tym, osoby starsze w województwie częściej uskarżają się na długotrwałe problemy zdrowotne niż w innych regionach kraju.

Cel szczegółowy: Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu oraz poprawa poziomu aktywności społecznej, kulturalnej, edukacyjnej, fizycznej (oraz w innych obszarach), a co za tym idzie poprawa zdrowia fizycznego i dobrostanu osób starszych.

Wskaźniki realizacji celu:

Wskaźnik	Źródło	Wartość za 2014 r. (lub najnowsza)	Oczekiwana wartość za 2020 r.
Odsetek osób w wieku 50 lat i więcej oceniających swój stan zdrowia jako dobry lub bardzo dobry	GUS, Stan zdrowia ludności Polski	50-69 lat: 38,8% 70 lat i więcej: 12,4%	50-69 lat: 43,0% 70 lat i więcej: 15,0%
Przeciętne dalsze trwanie życia osób w wieku 60 lat (w latach)	GUS, Trwanie życia	K: 23,4 (2015 r.) M: 18,2 (2015 r.)	K: 24,2 M: 18,8
Odsetek osób w wieku 50 lat i więcej cierpiących na depresję	GUS, Stan zdrowia ludności Polski	50-69 lat: 7,2% 70 lat i więcej: 5,3%	50-69 lat: 6,0% 70 lat i więcej: 4,0%
Odsetek osób w wieku powyżej 50 lat spotykających się z rodziną, znajomymi, przyjaciółmi częściej niż 1 raz w miesiącu	GUS, Badanie Spójności Społecznej (dane wojewódzkie niepublikowane)	26% (2015 r.)	33%
Odsetek osób w wieku powyżej 50 lat organizujących, pomagających w organizacji lub tylko uczestniczących w działaniach lub imprezach organizowanych w miejscu zamieszkania lub okolicy przynajmniej 1 raz w roku	GUS, Badanie Spójności Społecznej (dane wojewódzkie niepublikowane)	17% (2015 r.)	20%

Obszar oddziaływania 1: Zwiększenie pozazawodowej aktywności osób starszych – obszar priorytetowy

Działanie 1: Stworzenie lokalnych programów aktywizacji osób starszych z uwzględnieniem lokalnej specyfiki, struktury potrzeb i możliwości ich zaspokojenia

Cechą charakterystyczną „trzeciego wieku” jest ograniczenie aktywności zawodowej, a przejście na emeryturę często oznacza nadmiar wolnego czasu, co nie zawsze sprzyja poprawie dobrostanu psychicznego. Umożliwienie większej aktywności społecznej osobom starszym (kontakt z innymi, realizowanie pasji, uczestniczenie w wydarzeniach) zaspokaja wiele potrzeb (np. autonomii, użyteczności, satysfakcji życiowej, przynależności), a przez to poprawia dobrostan psychiczny i kondycję zdrowotną osób starszych.

Seniorzy, szczególnie na wsi, często są pozbawieni kontaktu z najbliższymi (najczęściej migracja do miasta, do lepszego życia, ale także emigracja ekonomiczna za granicę), a także z rówieśnikami (innymi seniorami). Mają słaby dostęp do dóbr kultury, bibliotek, świetlic, kin, teatrów czy domów kultury. Mają także mało okazji do spotkań czy możliwości uczęszczania na jakiekolwiek zajęcia. Seniorzy, zarówno w mieście jak i na wsi, korzystają z oferty imprez darmowych (z powodu ograniczonych zasobów finansowych), organizowanych przez samorząd bądź organizacje pozarządowe, ale jest ich mało w stosunku do potrzeb i organizowane są okazjonalnie, a nie cyklicznie. Zaproponowane w strategii działania organizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe i inne podmioty miałyby na celu zwiększenie aktywności społecznej, edukacyjnej, kulturalnej oraz obywatelskiej osób starszych.

Działania szczegółowe:

1. Zwiększenie oferty wszelkiego rodzaju działań obejmujących czas wolny (szczególnie cyklicznych) adresowanych do seniorów, organizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, kościelne, organizacje nieformalne.
2. Wspieranie działalności edukacyjnej kierowanej do seniorów w taki sposób, aby docierała ona do większej grupy osób, w tym osób z małych miejscowości i wsi (we współpracy z NGO).
3. Poprawa dostępności do dóbr kultury przez stworzenie stałych, gminnych, powiatowych i regionalnych form współpracy i wymiany doświadczeń w zakresie identyfikacji i rozwiązywania problemów społecznych (we współpracy z NGO).
4. Tworzenie okazji do korzystania z dóbr kultury poprzez zorganizowane formy wyjazdowe, ale też propagowanie formy wymiany kulturalnej, np. międzygminnej, powiatowej i ogólnopolskiej (we współpracy z NGO).
5. Wspieranie i organizacja wolontariatu osób starszych, dzięki wykorzystaniu ich doświadczenia jako opiekunów, tutorów, mentorów lub instruktorów w obszarze m.in. usług opiekuńczych, edukacji, sportu i rekreacji, kultury oraz animacji społecznej.
6. Wsparcie osób starszych w korzystaniu z nowoczesnych technologii informatycznych (we współpracy z NGO).
7. Upowszechnienie w województwie łódzkim Karty Seniora uprawniającej do zniżek m.in. w instytucjach kultury, sportu i rekreacji.

Obszar oddziaływania 2: Budowanie społeczeństwa przyjaznego osobom starszym

Działanie 1: Tworzenie pozytywnego wizerunku osób starszych przez środki masowego przekazu

Kierunek ten dotyczy styku procesów demograficznych i kulturotwórczych. Wydłużenie przeciętnego trwania życia i spadająca dzietność ma wiele konsekwencji społeczno-gospodarczych. Rośnie liczba osób starszych w społeczeństwie, są one „bardziej widoczne”. Jednocześnie osoby starsze coraz częściej mieszkają samotnie – bez osób młodszych, a szybki rozwój technologii cyfrowych zaczyna dzielić pokolenia. Starzenie się społeczeństw wpływa też na system emerytalny (składki pracujących przeznaczane na coraz większą grupę emerytów) czy rynek pracy (wydłużenie faktycznego wieku emerytalnego). Wszystko to powoduje oddalanie się generacji od siebie i napięcia między nimi. Konieczna jest ich redukcja.

Działania szczegółowe:

1. Współpraca z mediami w celu kształtowania właściwego wizerunku osoby starszej, kampanie promocyjne o starszych, ich potrzebach i możliwościach; nagłaśnianie w mediach projektów międzypokoleniowych.
2. Budowanie świadomości na temat potrzeb i specyfiki osób starszych, działania podnoszące świadomość społeczną problemów seniorów, wykorzystanie ich potencjału intelektualnego i doświadczenia życiowego, tworzenie trwałych struktur dialogu samorząd – NGO.

3. Popularyzacja wiedzy na temat form pomocy ludziom starszym w ich środowisku – zmiana stereotypowego wizerunku starości przez takie działania, jak: kampanie społeczne, projekty, imprezy lokalne, spotkania, wspieranie wszystkich organizacji popularyzujących problemy osób starszych.

Działanie 2: Współpraca międzypokoleniowa

Każda osoba ma potrzebę doświadczania wobec siebie szacunku – także osoby starsze. W tym zakresie potrzebne są społeczne akcje przedstawiające seniora jako osobę, która z racji wieku, doświadczenia, potrzeb zdrowotnych i opiekuńczych zasługuje nie tylko na szczególne traktowanie, ale także może być pomocna w swojej społeczności lokalnej. Okres senioralny sprzyja dokonywaniu bilansu życiowego – warto docenić i wykorzystać życiowe dokonania osób starszych w płaszczyźnie zawodowej, rodzinnej, społecznej i zachęcać je do uczestnictwa w życiu społecznym i współpracy z osobami w różnym wieku.

Działania szczegółowe:

1. Integracja społeczna środowiska seniorów i międzypokoleniowa (np. współpraca seniorów ze szkołami, organizacja samopomocy, gdzie seniorzy zarówno otrzymywaliby pomoc, jak i sami ją świadczyli).
2. Popularyzowanie idei przedstawicielstwa seniorów przy organach samorządu terytorialnego poprzez tworzenie rad seniorów, reprezentujących potrzeby osób starszych.

Obszar oddziaływania 3: Działania prozdrowotne

Działanie 1: Popularyzacja działań dotyczących zdrowego stylu życia

Zdrowie jest jedną z najważniejszych, a jednocześnie najbardziej kompleksowych sfer niosących wyzwania dla polityki województwa. Działania prozdrowotne powinny dotyczyć zarówno zdrowego stylu życia, czyli unikania używek, włączenia aktywności fizycznej do planu dnia, czy odpowiedniej diety, jak i działań promujących wczesną profilaktykę.

Działania szczegółowe

1. Promocja zdrowego stylu życia wśród seniorów przez organizację szkoleń, warsztatów i innych podobnych działań, które umożliwią zmianę złych nawyków dotyczących odżywiania, aktywności fizycznej czy używek (we współpracy z NGO).
2. Poprawa dostępności do usług specjalistycznych i rehabilitacyjnych, np. kilkudniowe kampanie prozdrowotne z możliwością korzystania z badań, takich jak mammobus wraz z dostępem do zaproszonych lekarzy specjalistów (uzupełnienie ograniczonego dostępu do specjalistów).
3. Wprowadzenie na terenie województwa powszechnych szczepień przeciwko grypie i pneumokokom dla osób powyżej 65 roku życia.

Działanie 2: Dostosowanie usług medycznych do potrzeb osób starszych

Osoby starsze w województwie łódzkim gorzej oceniają swój stan zdrowia i częściej chorują na wybrane choroby niż osoby starsze w pozostałych rejonach Polski. Pomimo, że podstawowe wskaźniki usług medycznych są w województwie na dobrym poziomie, to jednak wskazane jest dostosowanie usług medycznych do specyficznych potrzeb osób starszych, szczególnie w zakresie usług opiekuńczych.

Działania szczegółowe:

1. Stworzenie wieloprofilowych poradni ambulatoryjnych, zintegrowanie podstawowej opieki zdrowotnej ze specjalistycznymi świadczeniami medycznymi (wzmocnienie przepływu informacji).
2. Stworzenie wystandaryzowanego zakresu usług opiekuńczych w regionie łódzkim oraz poprawa dostępności usług opiekuńczych realizowanych w domu osoby starszej.
3. Poprawa dostępności do placówek i instytucji wspierających osoby starsze poprzez równomierne ich rozmieszczenie na terenie województwa;

Obszar oddziaływania 4: Interwencje

Działanie 1: Wprowadzenie programów profilaktycznych w obszarze głównych powodów wysokiej umieralności

Do interwencji zaliczono wszelkie działania, mające na celu poprawę sytuacji w krótkim okresie. W przypadku osób starszych najwięcej interwencji dotyczy obszaru zdrowia jako najważniejszego wyzwania dla polityki nie tylko w województwie, ale w całym kraju. Dodatkowo, niektóre działania w ramach interwencji związane są też z sytuacją materialną osób starszych.

Nacisk na ochronę zdrowia wynika z faktu, że osoby starsze w województwie łódzkim gorzej oceniają swój stan zdrowia i częściej zapadają na wybrane choroby niż osoby starsze w pozostałych rejonach Polski, kobiety oceniają swoje zdrowie dużo gorzej niż mężczyźni, a wśród mieszkańców województwa łódzkiego częściej występują długotrwałe problemy zdrowotne (takie jak choroba wieńcowa, wrzodowa, tarczycy i silne bóle głowy).

Działania szczegółowe:

1. Zwiększenie liczby łóżek długoterminowej opieki zdrowotnej (w zakładach opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych o charakterze ogólnym i psychiatrycznym).
2. Zwiększenie liczby miejsc w hospicjach, oddziałach opieki paliatywnej, oddziałach geriatrycznych.
3. Poprawa diagnostyki i leczenia w obszarach kardiologii, gastrologii oraz endokrynologii.
4. Analiza przyczyn wysokiej zachorowalności na choroby psychiczne oraz powiązanie występowania zaburzeń psychicznych z innymi czynnikami wykluczenia (zdrowie fizyczne, sytuacja materialna).
5. Stworzenie programu wczesnego wykrywania zaburzeń psychicznych, terapia środowiskowa osób starszych.

Dodatkowo, w celu koordynacji wymienionych działań dotyczących wszystkich kierunków, pomocne byłoby zorganizowanie współpracy sektora publicznego z sektorem pozarządowym, poprzez tworzenie gminnych i powiatowych rad seniorów, rozwój partnerstw międzysektorowych na rzecz rozwiązywania problemów seniorów.

5. Osoby z niepełnosprawnościami

Wsparcie dla osób z niepełnosprawnością skupione jest wokół trzech głównych celów. Pierwszy z nich dotyczy rozwoju profilaktyki, czyli tych wszystkich działań nakierowanych na dzieci zagrożone niepełnosprawnością, które mają zapobiec rozwojowi poważniejszych dysfunkcji. Drugi cel to aktywizacja, czyli jak najszerze włączanie osób niepełnosprawnych do życia społecznego i zawodowego. Natomiast ostatni, trzeci cel skupia się wokół zapewnienia jak najlepszej opieki dla osób niesamodzielnych oraz wsparcia dla ich opiekunów.

Cel szczegółowy: Lepsza integracja społeczno-zawodowa osób z niepełnosprawnościami oraz lepsza opieka nad osobami niesamodzielnymi.

Wskaźniki realizacji celu:

Wskaźnik	Źródło	Wartość za 2015 r.	Oczekiwana wartość za 2020 r.
Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata	GUS BDL	21,3%	30,0%

Obszar oddziaływania 1: Profilaktyka

Działanie 1: Wczesne wspomaganie rozwoju dzieci zagrożonych niepełnosprawnością

Istnieje potrzeba rozwijania usług wczesnego wspomagania rozwoju, w tym lepszego ich powiązania z opieką żłobkową i przedszkolną. Ze względu na fakt, że wczesne wspomaganie jest stosunkowo nową formą pomocy, konieczne jest nadal wspieranie jej rozwoju, ale również przeprowadzenie diagnozy jej funkcjonowania i efektów jakie przynosi. Ważnym obszarem kierunku jest także animowanie samopomocowych grup wsparcia dla rodziców dzieci z niepełnosprawnością. Mają one duże znaczenie dla edukacji rodziców, organizowania ich działań i wsparcia psychospołecznego.

Działania szczegółowe:

1. Rozwój sieci ośrodków wczesnej interwencji i zespołów wczesnego wspomagania (zwłaszcza jednostek poza Łodzią – na terenach wiejskich i mniejszych ośrodków miejskich).
2. Rozwój działań wspierających, prowadzonych jak najbliżej środowiska życia dziecka: w żłobkach i przedszkolach oraz w domach najmłodszych dzieci (np. wprowadzenie mobilnych terapeutów).
3. Szkolenia kadr żłobków, przedszkoli i szkół w zakresie wczesnego wykrywania zagrożeń rozwojowych i wspomagania rozwoju.
4. Prowadzenie diagnozy stanu usług wczesnego wspomagania rozwoju w województwie: ocena efektywności, w tym także realizacji standardów Wczesnego Wspomagania Rozwoju w istniejących aktualnie zespołach.
5. Zagwarantowanie dostępu do usług rehabilitacyjnych występujących lokalnie i w krótkich terminach.
6. Wsparcie dla tworzenia i funkcjonowania grup samopomocowych rodziców dzieci z niepełnosprawnością oraz dla NGO działających na rzecz tych rodzin.

Obszar oddziaływania 2: Integracja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnością – obszar priorytetowy

Działanie 1: Lepsze kształcenie na rzecz integracji osób z niepełnosprawnością

System kształcenia dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością boryka się z wieloma problemami, które często zależą od typu szkoły, która taką edukację prowadzi. Problemem szkół ogólnodostępnych, prowadzących edukację włączającą, jest niewystarczające merytoryczne przygotowanie nauczycieli do pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz niewystarczające wsparcie pedagogów specjalnych. W szkołach integracyjnych, jak pokazują badania, w praktyce często dochodzi do izolacji uczniów z niepełnosprawnością, bywają oni wykluczani z szerszej społeczności uczniowskiej. Szkoły specjalne mają natomiast z reguły wykwalifikowaną kadrę i włączające środowisko w ramach szkoły – dużo gorzej radzą sobie jednak z szerszą integracją społeczną, wychodzącą poza środowisko szkolne.

We wszystkich szkołach istnieje wyraźny problem kształtowania kompetencji społecznych oraz wyboru zawodu i kształcenia zawodowego.

Uniwersalnym problemem całego systemu jest także brak wsparcia dla rodziców w kwestii wyboru optymalnej formy kształcenia dla swojego dziecka. Rodzice są zdezorientowani, nie znają specyfiki szkoły specjalnej, jaka dokładnie jest jej oferta, czym się różni od szkoły integracyjnej, czym pomoc nauczyciela od nauczyciela asystenta lub nauczyciela wspomagającego itd. W efekcie proces wyboru odbywa się bez odpowiedniego rozpoznania, co w wielu przypadkach kończy się ze szkodą dla potrzeb rozwojowych dziecka.

Działania szczegółowe:

1. Wzmacnianie oferty programowej, dostosowanej do specjalnych potrzeb uczniów w szkołach edukacji włączającej (np. poprzez wsparcie merytoryczne dla nauczycieli czy pomoc pedagogów specjalnych pracujących w szkołach specjalnych).

2. Wsparcie dla oddolnych działań na rzecz integracji uczniów z niepełnosprawnością w środowisku szkół integracyjnych i włączających.
3. Wspomaganie środowiskowego wsparcia wszystkich trzech form edukacji osób z niepełnosprawnością (współpraca z NGO, organizacjami kościelnymi, zakładami pracy itp., promowanie i organizacja wolontariatu osób z niepełnosprawnością).
4. Wspomaganie edukacji osób niepełnosprawnych na poziomie szkolnictwa średniego i wyższego.
5. Promowanie przygotowania dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością do pracy nie jako świadczeniobiorców (np. poprzez: propagowanie wzorców osobowych dorosłych osób funkcjonujących samodzielnie, w tym absolwentów wyższych uczelni, zatrudnianie nauczycieli z niepełnosprawnością, mogących odegrać szczególną rolę modelującą, rozwijanie usług doradztwa zawodowego i życiowego, planowanie ścieżki życia oraz wykorzystanie potencjału NGO w tym obszarze).
6. Traktowanie włączania (inkluzji) jako opcji do wyboru. Szeroko zakrojone działania informacyjne dla rodziców o możliwych formach edukacji (np. poradniki, spotkania informacyjne, zindywidualizowane doradztwo, rozwijanie narzędzi diagnostycznych wspomagających proces podjęcia decyzji, np. listy sprawdzające oraz wsparcie dla działań NGO w tym obszarze).

Działanie 2: Integracja zawodowa osób niepełnosprawnych

W województwie łódzkim współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych jest bardzo niski i wynosi zaledwie 17%, a zatrudnienia około 14%. Konieczne są zatem działania promujące zatrudnienie osób niepełnosprawnych, w tym także rozwijanie poradnictwa i pośrednictwa zawodowego dla osób niepełnosprawnych.

Istotnym instrumentarium w tym zakresie dysponują podmioty ekonomii społecznej. Trzeba jednak zauważyć, że niewielka jest ich skuteczność w tej roli. Osoby niepełnosprawne w niewielkim stopniu korzystają ze wsparcia w ramach Centrów Integracji Społecznej oraz spółdzielni socjalnych (stanowią niewielki odsetek ich uczestników/pracowników). Z kolei podmioty powołane specjalnie z myślą o integracji osób niepełnosprawnych cechuje niska efektywność. Uczestnicy WTZ i ZAZ pozostają w nich latami, nie pokonując kolejnych szczebli integracji (z WTZ do ZAZ i dalej do ZPCH, a zupełnie sporadycznie na otwarty rynek pracy). W województwie brakuje też ZPCH.

Działania szczegółowe:

1. Promowanie pośrednictwa pracy, giełd pracy, elastycznych form zatrudnienia oraz innych rozwiązań (np. trenerów pracy) wspierających zatrudnienie osób z niepełnosprawnością na otwartym rynku pracy.
2. Powołanie wspólnego, akademickiego biura zatrudnienia osób z niepełnosprawnością, promującego wykształcone osoby z niepełnosprawnością jako specjalistów, a jednocześnie aktywnie pozyskującego oferty pracy, w tym także stypendia fundowane (można połączyć z programami aktywizacji WUP).
3. Promowanie szerszego udziału osób niepełnosprawnych w spółdzielniach socjalnych oraz CIS-ach.
4. Wprowadzanie rozwiązań stymulujących dalszą integrację zawodową uczestników WTZ i ZAZ (np. poprzez wieloletnie programy integrujące działania różnych podmiotów – WTZ, ZAZ, ZPCH, CIS, spółdzielni socjalnych).
5. Wspieranie rozwoju ZPCH.
6. Wspieranie przechodzenia osób z niepełnosprawnościami od podmiotów ekonomii społecznej do zatrudnienia na otwartym rynku pracy.

Działanie 3: Budowanie otwartości społecznej na osoby z niepełnosprawnością

Jednym z warunków udanej integracji jest także pozytywny do niej stosunek społeczeństwa i akceptacja faktu, że osoby z niepełnosprawnością, obok osób bez niepełnosprawności, mogą i powinny w pełni uczestni-

czyć w życiu społecznym i zawodowym. Ciągłe jednak w tej kwestii jest wiele barier i stereotypów, a wiele osób z niepełnosprawnością żyje w izolacji. Konieczne są działania zapobiegające stygmatyzacji, dyskryminacji i wykluczeniu. Konieczne jest także upowszechnianie wiedzy o prawach osób z niepełnosprawnością i o pozytywnych modelach integracji ze społeczeństwem oraz włączania we wszystkie obszary życia społecznego poprzez znoszenie barier i zapobieganie tworzeniu się nowych.

Działania szczegółowe:

1. Działania edukacyjno-informacyjne skierowane do społeczeństwa (m.in. promowanie ustaleń Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych, promowanie idei zatrudniania osób z niepełnosprawnością wśród pracodawców, spotkania z osobami z niepełnosprawnością w szkołach, konkursy wiedzy o prawach osób z niepełnosprawnością, inne innowacyjne akcje, np. „symulator niepełnosprawności”, kampanie społeczne z wykorzystaniem środków masowego przekazu oraz sieci medialnych i społecznościowych – działania we współpracy z NGO).
2. Działania na rzecz znoszenia barier architektonicznych i komunikacyjnych, promowanie projektowania uniwersalnego (w tym w środowiskach wiejskich – we współpracy z NGO).
3. Szkolenia dla urzędników oraz pracowników innych podmiotów w zakresie wsparcia i komunikowania się z osobami z niepełnosprawnością (we współpracy z NGO).
4. Budowanie świadomości prawnej osób z niepełnosprawnością oraz ich aktywności społecznej i obywatelskiej (np. poprzez rozwijanie self-adwokatury oraz alternatyw dla ubezwłasnowolnienia – asystenci prawni wspierający niezależne decyzje osób z niepełnosprawnością, zwłaszcza intelektualną i psychiczną – działania we współpracy z NGO).
5. Rozwój rzecznictwa osób niepełnosprawnych i wsparcie dla organizacji pozarządowych działających na rzecz i/lub zrzeszających osoby z niepełnosprawnością.
6. Wsparcie dla wdrażania zapisów konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (we współpracy z NGO).

Działanie 4: Przywracanie/kształtowanie zdolności do samodzielnego funkcjonowania

Ten kierunek działań ma na celu poprawę jakości i dostępu do usług rehabilitacyjnych i zdrowotnych dla osób niepełnosprawnych. Wynika to z rozpoznania faktu, że brak dobrej rehabilitacji dla wielu osób z niepełnosprawnością przekreśla szanse na samodzielne funkcjonowanie i pełnienie ról społecznych. W zakresie dostępu do usług medycznych, powinien być także uwzględniony fakt, że osoby niepełnosprawne mają zwiększone potrzeby w tym zakresie przy ograniczonych dochodach (ubóstwo i dezaktywizacja zawodowa są często połączone z niepełnosprawnością) oraz przy ograniczonym dostępie do informacji medycznej (wynikającym z wykluczenia społecznego). Konieczne są również działania zmierzające do koordynacji i integracji rehabilitacji medycznej, zawodowej i społecznej.

Działania szczegółowe:

1. Poprawa dostępu do medycyny i terapii rehabilitacyjnej oraz zmniejszanie nierówności zdrowotnych dla osób z niepełnosprawnościami.
2. Regularne monitorowanie wskaźników zdrowotnych w celu podnoszenia świadomości i umożliwienia twórcom polityki społecznej identyfikowania zakresu nierówności zdrowotnych w dostępie do świadczeń zdrowotnych i obszarów ich występowania.
3. Rozwijanie działań integrujących rehabilitację medyczną, zawodową i społeczną (np. poprzez rozwijanie współpracy pomiędzy pracownikami socjalnymi, rehabilitantami, psychologami, wolontariuszami NGO i doradcami zawodowymi).

Obszar oddziaływania 3: Rozwój opieki nad osobami niesamodzielnymi

Działanie 1: Deinstytucjonalizacja usług kierowanych do osób niesamodzielnymi

Usługi dla osób niesamodzielnymi w zbyt dużym stopniu świadczone są w ramach placówek opieki całodobowej, a w zbyt małym zakresie opierają się na pomocy środowiskowej, która daje szansę na pozostanie osoby niesamodzielnej we własnym domu. Bardzo widoczny jest brak wsparcia dla opiekunów osób niesamodzielnymi, którzy muszą samodzielnie ponosić ciężar opieki. Reformy wymaga również opieka całodobowa. Obecnie dominują duże placówki, w których pod jednym dachem przebywa średnio kilkadziesiąt osób. Konieczne są działania zmierzające do tworzenia małych, lokalnych placówek o zindywidualizowanym podejściu do przebywających tam osób.

Działania szczegółowe:

1. Rozwój opiekuńczych usług środowiskowych (usług opiekuńczych, dziennych domów pomocy oraz nowych form usług, tj. np. asystentów osoby niepełnosprawnej).
2. Rozwój medycznych usług środowiskowych (pielęgniarskiej opieki długoterminowej, medycyny paliatywnej, w tym hospicjów domowych i dziennych domów opieki medycznej).
3. Rozwój wsparcia dla opiekunów faktycznych, zarówno merytorycznego (warsztaty/szkolenia) jak i wytechnieniowego (np. domy krótkotrwałego pobytu, opiekunowie na zastępstwo, samopomocowe grupy wsparcia, ośrodki wsparcia dla opiekunów, które mogą łączyć wszystkie wymienione wcześniej funkcje).
4. Wspieranie tworzenia lokalnych/rodzinnych DPS oraz zakładów opiekuńczo-leczniczych, przekształcania dużych placówek w mniejsze.
5. Rozwój sieci mieszkań treningowych, chronionych i socjalnych z opieką dostosowaną do różnego rodzaju niepełnosprawności.
6. Promowanie otwartych, środowiskowych form rehabilitacji osób niepełnosprawnych w placówkach pomocowych (DPS-ach, zakładach opiekuńczo-leczniczych).
7. Opracowanie rzetelnej diagnozy dotyczącej osób niesamodzielnymi na poziomie województwa i powiatów (w tym monitorowanie liczebności osób niesamodzielnymi, ich sytuacji życiowej oraz stopnia zaspokojenia podstawowych potrzeb).

Działanie 2: Poprawa jakości usług kierowanych do osób niesamodzielnymi

Jakość usług opiekuńczych świadczonych na rzecz osób niesamodzielnymi jest nieznana. Prawdopodobnie różni się bardzo pomiędzy poszczególnymi podmiotami, w zależności od umiejętności, zaangażowania personelu oraz możliwości finansowych i organizacyjnych poszczególnych instytucji. Są sygnały, że np. jakość usług w dziennych domach pomocy jest niska (bierne spędzanie czasu przed telewizorem, mało zajęć aktywizujących). Co do zasady, nie ma standardu świadczenia usług opiekuńczych dla osób niesamodzielnymi. Nie ma również koordynacji pomiędzy usługami świadczonymi w ramach systemu pomocy społecznej i w ramach systemu ochrony zdrowia. Oba systemy przeprowadzają osobną diagnozę sytuacji osoby niesamodzielnej, nie planują wspólnych działań, które muszą się uzupełniać, często nie mają informacji o możliwych formach wsparcia i nie przekazują ich rodzinie.

Działania szczegółowe:

1. Opracowanie i wdrożenie standardów usług opiekuńczych świadczonych na rzecz osób niesamodzielnymi (obejmujące zarówno usługi sektora ochrony zdrowia, jak i pomocy społecznej – działania we współpracy z NGO).
2. Tworzenie zespołów interdyscyplinarnych organizujących usługi medyczne, usługi socjalne i psychospołeczne świadczone na rzecz osób niesamodzielnymi w warunkach domowych (we współpracy z NGO).
3. Rozwijanie form terapii, rehabilitacji i wsparcia czasowego oraz stacjonarnego dla osób z niepełnosprawnościami sprzężonymi (we współpracy z NGO).

4. Wsparcie dla zatrudnienia pracowników socjalnych w oddziałach szpitalnych.
5. Rozwijanie podejmowanych we współpracy z NGO działań informacyjnych o możliwym wsparciu medycznym i socjalnym dla osoby niesamodzielnej i jej rodziny (strony internetowe, poradniki itp.).
6. Wykorzystanie nowoczesnych technologii (telemedycyny i teleopieki) w opiece i monitorowaniu stanu zdrowia osób niesamodzielnych.

6. Osoby bezdomne

Cel szczegółowy: Przeciwdziałanie bezdomności, ochrona życia i zdrowia osób bezdomnych oraz ich reintegracja społeczna.

Wskaźniki realizacji celu:

Wskaźnik	Źródło	Wartość za 2014 r. (lub najnowsza)	Oczekiwana wartość za 2020 r.
Odsetek bezdomnych przebywających w placówkach instytucjonalnych	Ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych	77,1% (styczeń 2015)	90,0%
Odsetek bezdomnych objętych Indywidualnym Programem Wychodzenia z Bezdomności	Ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych	15,25%	30,0%
Odsetek bezdomnych, którzy usamodzielnili się	Ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych	4,9%	20,0%

Obszar oddziaływania 1: Profilaktyka i wychodzenie z bezdomności

Działanie 1: Badanie czynników ryzyka sprzyjających bezdomności, opracowanie i wdrożenie procedur interwencyjnych dla osób i rodzin zagrożonych bezdomnością

Z punktu widzenia skuteczności działań profilaktycznych, kluczowe jest poznanie mechanizmów wpadania w bezdomność i ich konsekwencji, tak aby móc precyzyjnie określać zakres niezbędnych działań. W tym kontekście niezbędne jest przeciwdziałanie zjawisku bezdomności dzieci, młodzieży i młodych dorosłych – rozpoznanie uwarunkowań, zaprojektowanie i wdrożenie działań profilaktycznych.

Działanie 2: Prowadzenie rzetelnej diagnozy zjawiska bezdomności na poziomie województwa oraz monitorowanie liczebności populacji osób bezdomnych i ich sytuacji

Określenie liczebności populacji osób bezdomnych jest trudne nie tylko z racji ich trybu życia, ale w związku z przyjmowanymi przez różnego rodzaju instytucje badawcze definicjami bezdomności. Z tego punktu widzenia monitorowanie liczebności populacji osób bezdomnych i ich sytuacji w sposób systemowy i cykliczny – nie tylko w ramach badań ogólnopolskich (np. ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych ze stycznia 2015 r. prowadzone na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej) w celu określenia skali potrzebnej pomocy, ale także w przypadku konieczności podjęcia doraźnych zmian, np. związanych z niekorzystną sytuacją atmosferyczną.

Działanie 3: Propagowanie oraz wdrażanie wypracowanych, innowacyjnych modeli w zakresie przeciwdziałania bezdomności i wsparcia osób bezdomnych oraz wzmocnienie możliwości podejmowania działań kierowanych do tych osób

Jednym z przykładów jest Gminny Standard Wychodzenia z Bezdomności, opracowany przez interdyscyplinarny zespół ekspertów – praktyków i naukowców. Model ten opiera się na lokalnych, kompleksowych systemach przeciwdziałania bezdomności oraz wspierania osób bezdomnych w procesie usamodzielniania się w oparciu o rzetelną, lokalną, wieloaspektową diagnozę oraz zasady poszanowania godności, subsydiarności i partycypacji. Zawiera następujące elementy: partnerstwa lokalne, pracę socjalną, mieszkalnictwo i pomoc doraźną, zatrudnienie i edukację, zdrowie oraz *streetworking* – przy czym uwzględnia się tu zróżnicowanie zarówno przyczyn bezdomności, jak i sytuacji osób bezdomnych. W modelu opisano także standardy specjalistycznych usług, uwzględniając wielopropblemowość sytuacji osób bezdomnych (z opieką paliatywną włącznie). W tym kontekście szczególnie ważne jest wzmocnienie możliwości oddziaływania interwencyjnego w stosunku do osób bezdomnych – w szczególności chodzi o kontynuację *streetworkingu* i wdrożenie tej formy w największych miastach województwa.

W ramach tego obszaru należy położyć nacisk na: działania społeczne na rzecz zmiany stereotypów społecznych wobec osób bezdomnych, wykorzystanie prac interwencyjnych i zatrudnienia socjalnego dla ograniczenia procesu wchodzenia w bezdomność i adaptacji do niej (ważne szczególnie w pierwszych etapach stawania się bezdomnym, w których działania są bardziej efektywne) oraz faktycznie innowacyjne rozwiązania budowania motywacji do wychodzenia z bezdomności (przez sport, kulturoterapię, tworzenie miejsc pracy w rewitalizowanym mieście itp.).

Obszar oddziaływania 2: Usługi socjalne/społeczne oraz programy reintegracyjne – obszar priorytetowy

Działanie 1: Poprawa jakości świadczonych usług przez placówki działające na rzecz osób bezdomnych, w szczególności noclegownie, schroniska czy ogrzewalnie

Istnieje potrzeba poprawy jakości usług świadczonych na rzecz osób bezdomnych poprzez zarówno określenie minimalnych standardów jakości usług czy zakresu udzielanej pomocy. Ponad połowa instytucji świadczących pomoc osobom bezdomnym prowadzona jest przez organizacje III sektora, co z jednej strony stanowi zaletę związaną z lepszymi możliwościami profesjonalizacji pracy z osobami bezdomnymi, testowania i wprowadzania innowacyjnych modeli, a z drugiej strony wadę wynikającą z niestabilności finansowania organizacji tego typu.

Działanie 2: Zwiększenie samodzielności (reorientacja samodzielności) osób bezdomnych poprzez system usług reintegracji zawodowej i społecznej

Zwraca uwagę proporcja liczebności osób bezdomnych w województwie³⁷ i udzielanych im form pomocy o charakterze aktywizującym – jedynie 3,4% osób bezdomnych objętych jest kontraktem socjalnym, tylko około 18% osób objętych było indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności, a usamodzielniało się 5,6%. Dane te wskazują na ogromną potrzebę działań w tym zakresie.

Działanie 3: Propagowanie partycypacyjnych form pracy z osobami bezdomnymi (partycypacja bezpośrednia i pośrednia – umożliwienie wyrażania opinii na temat dostępnych form pomocy, wpływ na ich przebudowanie)

W pracy z osobami bezdomnymi wciąż niewystarczającą uwagę przykładą się do upodmiotowienia tych osób poprzez wdrożenia różnego typu partycypacyjnych form pracy z nimi, tak aby mieli oni wpływ na ich przebudowanie. Działania te przyczynią się także do podniesienia skuteczności narzędzi skierowanych do osób bezdomnych.

³⁷ Na podstawie ogólnopolskiego badania osób bezdomnych ze stycznia 2015 r.

Obszar oddziaływania 3: Interwencje

Działanie 1: Wzmocnienie i usprawnienie systemu interwencji, ochrony zdrowia i życia osób bezdomnych

W trzech powiatach w województwie łódzkim nie odnotowano w wykazach ani jednego ośrodka dla osób bezdomnych (łęczycki, pączężański, wieruszowski), jednak generalnie sieć pomocowa powoli się rozrasta. Na poziomie regionu wciąż brakuje ok. 500 miejsc noclegowych. Występują zatem duże różnice wewnątrz regionu w zakresie dostępności placówek dla osób bezdomnych. Celem działań powinno być zatem zmniejszenie różnic w tym obszarze, z uwzględnieniem potrzeb z poziomu lokalnego.

Działanie 2: Wspieranie działań zmierzających do detoksykacji osób bezdomnych i terapii uzależnień

Celem działań w tym kierunku jest umożliwienie bezpłatnego dostępu do stacjonarnych, szpitalnych programów detoksykacyjnych oraz bezpłatnej terapii uzależnień, obudowanych formami pomocowymi o charakterze motywacyjnym i terapeutycznym.

Działanie 3: Zapewnienie bezpłatnej, także specjalistycznej opieki medycznej osobom bezdomnym

Jest to podstawa do realizacji kolejnych działań nastawionych na zwiększenie samodzielności osób bezdomnych.

7. Obcokrajowcy

Opis działań skierowanych do cudzoziemców warto poprzedzić kilkoma informacjami statystycznymi. Niestety brakuje danych o liczbie obcokrajowców mieszkających na terenie województwa, w tym szczególnie uchodźców. Według danych Urzędu ds. Cudzoziemców, na koniec 2013 r. w województwie łódzkim przebywało 4 824 cudzoziemców posiadających ważne karty pobytu.

Z kolei według danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi z grudnia 2015 r. w Powiatowych Urzędach Pracy na terenie województwa łódzkiego zarejestrowanych było 197 cudzoziemców, co stanowiło 0,18% ogółu bezrobotnych. Najwięcej zarejestrowano ich w Łodzi (87 osób), Zgierzu (24) i Kutnie (11).

W 2015 r. (wg danych BDL) na terenie województwa łódzkiego udzielono pomocy społecznej 40 rodzinom z tytułu trudności w integracji cudzoziemców (najwięcej w m. Łodzi – 19 rodzinom i w powiecie zgierskim – 12 rodzinom).

Z ustawy o pomocy społecznej wynika, że w odniesieniu do cudzoziemców wsparcie odnosi się przede wszystkim do kwestii trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (art. 7, pkt 11 ustawy o pomocy społecznej). Z art. 7 pkt 7a ustawy o pomocy społecznej wynika także konieczność podejmowania działań ochronnych wobec ofiar handlu ludźmi (a nimi często bywają cudzoziemcy).

Ogólnie, wsparcie dla cudzoziemców zamieszkujących województwo łódzkie powinno obejmować 4 podstawowe wymiary: 1) budowanie spójności społecznej przez zmniejszanie barier integracji cudzoziemców z lokalnymi społecznościami, w tym przeciwdziałanie stygmatyzacji i przemocy; 2) wsparcie w planowaniu rozwoju życiowego w wymiarze m.in. edukacyjnym, zawodowym, językowym; 3) pomoc w rozwiązywaniu bieżących problemów (mieszkanie, praca, sprawy urzędowe, korzystanie ze świadczeń medycznych); 4) pomoc dla ofiar handlu ludźmi (w tym ostatnim przypadku pomoc powinna być także oferowana mieszkańcom województwa łódzkiego).

W wymiarze instytucjonalnym, pomoc dla cudzoziemców realizowana jest na poziomie powiatu (PCPR) i gminy (OPS). Z kolei koordynacja tych działań przypisana jest wojewodzie. Dlatego też podstawowym zakresem oddziaływania samorządu województwa winno być wsparcie na poziomie doradczym w zakresie kształcenia kadr pomocy społecznej oraz poszukiwania innowacyjnych metod działań aktywizacyjnych, integracyjnych i reintegracyjnych dotyczących uchodźców, udzielane gminom i powiatom. Konieczne jest także intensywniejsze współdziałanie z urzędem wojewódzkim w odniesieniu do wymiany informacji na temat zakresu i skali problemów społecznych dotyczących cudzoziemców zamieszkujących obszar województwa łódzkiego. W związku z powyższym na poziomie samorządu województwa proponuje się uwzględnienie w strategii opisanych poniżej kierunków działań.

Cel szczegółowy: Zwiększenie poziomu integracji cudzoziemców mających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą.

Wskaźniki realizacji celu:

Wskaźnik	Źródło	Wartość za 2014 r. (lub najnowsza)*	Oczekiwana wartość za 2020 r.*
Odsetek dzieci osób mających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą uczęszczających do szkół podstawowych/średnich	Kuratorium Oświaty / badania własne RCPS	b.d.	do ustalenia
Wskaźnik zatrudnienia osób mających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą	Wojewódzki Urząd Pracy / badania własne RCPS	b.d.	do ustalenia
Odsetek dorosłych osób mających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, uczestniczących w kształceniu ustawicznym	Badania własne RCPS	b.d.	do ustalenia

* Wartości zostaną uzupełnione w zależności od dostępności danych.

Obszar oddziaływania 1: Monitorowanie i badanie zakresu problemów społecznych związanych z trudnościami w integracji cudzoziemców – obszar priorytetowy

Samorząd wojewódzki w obliczu istniejącego podziału kompetencyjnego dotyczącego pomocy dla cudzoziemców powinien wspierać samorządy powiatów i gmin oraz wojewodę dzięki rozwijaniu bazy dla polityki publicznej opartej na dowodach (*evidence-based policy*). Konieczne do tego jest posiadanie szczegółowej, aktualnej i trafnej diagnozy sytuacji w obszarze wsparcia dla cudzoziemców, m.in. w odniesieniu do interwencji kryzysowej, schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania, zasiłku celowego oraz realizowanych indywidualnych programów integracji edukacyjnej i zawodowej, ale także w zakresie problemów z przemocą i dyskryminacją wobec cudzoziemców.

Działanie 1: Intensyfikacja współpracy z Łódzkim Urzędem Wojewódzkim w obszarze planowania i realizacji badań oraz monitorowania pomocy dla cudzoziemców

Działanie 2: Prowadzenie badań i przygotowywanie analiz problemowych (samodzielnie, we współpracy z JST, NGO i ośrodkami akademickimi, bądź zlecanych zewnątrz)

Działanie 3: Upowszechnianie wyników badań własnych i zewnętrznych wśród wszystkich instytucji działających na rzecz cudzoziemców

Obszar oddziaływania 2: Poszukiwanie i inicjowanie innowacyjnych metod działań aktywizacyjnych, integracyjnych i reintegracyjnych na rzecz cudzoziemców

Samorząd wojewódzki wykorzystując potencjał Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi (w tym Wydziału ds. badań i analiz jako jednostki koordynującej) oraz podmiotów sfery publicznej, prywatnej i społecznej (m.in. think-tanków, organizacji pozarządowych, ośrodków akademickich) powinien zaangażować się w wypracowanie zestawu metod, narzędzi i instrumentów mogących zostać w przyszłości wykorzystanych do efektywniejszej pomocy na rzecz cudzoziemców.

Działanie 1: Współpraca z jednostkami pomocy społecznej i organizacjami pozarządowymi (także spoza terenu województwa łódzkiego) w zakresie pozyskiwania wiedzy o specyficznych potrzebach cudzoziemców

Działanie 2: Organizacja warsztatów i seminariów służących wypracowaniu innowacyjnych metod działań na rzecz aktywizacji i integracji cudzoziemców, angażujących partnerów z różnych sektorów

Działanie 3: Współpraca z zagranicznymi ośrodkami organizacyjnymi pomocy społecznej w zakresie identyfikacji rozwiązań innowacyjnych skierowanych do cudzoziemców

Działanie 4: Promocja i wspieranie tworzenia grup samopomocowych i grup wsparcia psychospołecznego dla emigrantów z wykorzystaniem ich kompetencji profesjonalnych

Obszar oddziaływania 3: Tworzenie bazy wiedzy i katalogowanie zestawu dobrych praktyk w zakresie integracji cudzoziemców

Dzięki prowadzonym i zlecanym badaniom, regularnemu monitoringowi oraz pozyskiwaniu informacji od podmiotów działających na rzecz cudzoziemców możliwe będzie zintegrowanie i przetworzenie na poziomie regionu wiedzy dotyczącej głównych inicjatyw realizowanych przez jednostki publiczne, społeczne i prywatne. Pozwoli to tym podmiotom na realizowanie wsparcia dopasowanego do specyficznych i zróżnicowanych potrzeb cudzoziemców.

Działanie 1: Skatalogowanie i upowszechnienie informacji o inicjatywach (edukacyjnych, zawodowych, szkoleniowych, społecznych i badawczych) realizowanych w regionie na rzecz integracji cudzoziemców

Działanie 2: Zebranie i upowszechnianie zestawu dobrych praktyk (z województwa łódzkiego, pozostałych polskich regionów oraz z zagranicy) wśród wszystkich zainteresowanych podmiotów

Obszar oddziaływania 4: Pomoc dla ofiar handlu ludźmi

Województwo łódzkie z racji swojego centralnego usytuowania nie jest obszarem, na którym identyfikowana jest wysoka liczba przestępstw związanych z handlem ludźmi. Tym niemniej, w obliczu zwiększającej się skali ruchów migracyjnych w Europie (których konsekwencją bywają także problemy związane z handlem ludźmi – dotyczącym zarówno polskich, jak i zagranicznych obywateli) region w swojej strategii rozwiązywania problemów społecznych nie może pominąć działań ukierunkowanych przede wszystkim na pomoc ofiarom tego procederu.

Działanie 1: Rozwijanie współpracy z Wojewódzkim Zespołem ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi w zakresie tworzenia kampanii społecznych poruszających problem handlu ludźmi

Działanie 2: Inicjowanie nowych metod przeciwdziałania i ograniczania skutków handlu ludźmi, we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami sfery publicznej

Działanie 3: Tworzenie bazy wiedzy o programach i dobrych praktykach związanych z przeciwdziałaniem handlu ludźmi

VIII. SYSTEM WSPARCIA POLITYKI SPOŁECZNEJ – PODSTAWOWE KIERUNKI DZIAŁAŃ

W tej części strategii przedstawione zostały kwestie horyzontalne związane z systemem wsparcia polityki społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem instytucji działających w sferze integracji i pomocy społecznej. W pierwszej części wskazano kwestie dotyczące współpracy międzysektorowej. Druga część obejmuje profesjonalizację działań instytucji zajmujących się integracją społeczną, zarówno w zakresie rozwoju kadr, jak i jakości świadczonych usług o charakterze społecznym na rzecz mieszkańców regionu.

1. Współpraca międzysektorowa

Współpraca i koordynacja działań mają decydujące znaczenie w przypadku skomplikowanych i wzajemnie powiązanych elementów polityki społecznej. Dodatkowo należy mieć na uwadze **nakładanie się czynników wykluczenia społecznego**, które wymaga szybkiej identyfikacji i odpowiednich działań zapobiegawczych możliwych do wdrożenia dzięki współpracy różnych podmiotów. Dla dokonania klasyfikacji działań, zagadnienia związane ze współpracą zostały podzielone na dwie części: wymiar instytucjonalny – związany ze współpracą podmiotów realizujących zadania z zakresu polityki społecznej oraz tematyczny (podmiotowy) – dotyczący koordynacji działań już na poziomie osoby/rodziny, która jest wspierana w ramach polityki społecznej.

1.1. Wymiar instytucjonalny

Kluczowym elementem zapewniającym spójność polityki społecznej na poziomie regionalnym, a w szczególności lokalnym jest współpraca i koordynacja działań wszystkich podmiotów zaangażowanych w jej wdrażanie, zarówno publicznych, jak i pozarządowych, prywatnych czy osób pełniących funkcję liderów w lokalnych środowiskach oraz samych mieszkańców danego obszaru. Chodzi w tym wypadku o wdrożenie zasady **pełnej partycypacji i współdecydowania, współdiagnozowania oraz współprojektowania działań z uwzględnieniem potrzeb i oczekiwań mieszkańców regionu, w tym także zbiorowości objętych w sposób szczególny oddziaływaniem instytucji pomocy społecznej**. Działania takie zwiększą skuteczność profilaktyki i wczesnej diagnozy problemów społecznych, a także ustabilizują świadczone usługi społeczne w środowiskach osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (pod dodatkowymi warunkami jak np. ciągłości działań). W szczególności działania dotyczyć powinny:

- promowania pełnego uczestnictwa podmiotów publicznych, prywatnych i społecznych w budowaniu polityk, strategii i programów (lokalnych i regionalnych) oraz ich realizacji, z uwzględnieniem beneficjentów usług polityki społecznej – w szczególności dotyczy to współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- budowania partnerstw międzysektorowych do realizacji celów wytyczanych przez strategię i programy w oparciu o kompetencje i potencjał partnerów;
- organizacji szkoleń, seminariów, wyjazdów studyjnych i spotkań dla osób odpowiedzialnych, liderów i instytucji realizujących politykę społeczną (adekwatnych do zdiagnozowanych potrzeb w zakresie planowania i wdrażania usług społecznych);
- upowszechniania udziału wszystkich partnerów społecznych w diagnozowaniu kondycji i problemów społecznych w środowiskach lokalnych.

Szczególne znaczenie mają następujące wymiary współpracy podmiotowej:

Powiatowe Urzędy Pracy i Ośrodki Pomocy Społecznej³⁸

W tym przypadku kluczowe jest wypracowanie mechanizmów koordynacji działań i wzajemnej współpracy skierowanej na indywidualizację wsparcia, a nie określanie linii demarkacyjnej działań obu instytucji. W szczególności chodzi o operacyjny, roboczy poziom współpracy. Konieczne jest wypracowanie wspólnych zasad współpracy i koordynacji pomiędzy tymi instytucjami w regionie.

Ośrodki Pomocy Społecznej i Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie

Pomimo rozdziału zadań obu instytucji, konieczne jest wypracowanie mechanizmów współpracy i koordynacji działań nakierowanych na pracę z rodzinami potrzebującymi wsparcia instytucjonalnego na różnych poziomach.

Samorządy lokalne a organizacje pozarządowe

Zgodnie z dokumentem *Model współpracy administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi* powstałym na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej można wyróżnić następujące płaszczyzny współpracy, które będą wspierane w ramach działań realizujących niniejszą Strategię:

Płaszczyzna I: Współpraca jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych w zakresie tworzenia polityk publicznych, w szczególności dotyczy to następujących działań:

- współpraca samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych przy diagnozowaniu lokalnych problemów i wyzwań;
- wzajemne informowanie się samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych o planach, zamierzeniach i kierunkach działań;
- współtworzenie przez samorząd terytorialny i organizacje pozarządowe strategii i programów realizacji polityk publicznych oraz rozwiązań instytucjonalnych;
- konsultowanie założeń projektów i aktów normatywnych oraz zasad realizacji innych przedsięwzięć;
- współpraca samorządu i organizacji pozarządowych przy wdrażaniu polityk publicznych;
- uczestnictwo organizacji pozarządowych w ocenie realizacji polityk i programów.

Płaszczyzna II: Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi w zakresie realizacji zadań publicznych, w szczególności dotyczy to następujących działań:

- realizacja zadań publicznych z wykorzystaniem form finansowych;
- realizacja zadań publicznych z wykorzystaniem form niefinansowych;
- partnerstwo projektowe w realizacji zadań publicznych.

Płaszczyzna III: Infrastruktura współpracy, tworzenie warunków do społecznej aktywności, w szczególności dotyczy to następujących działań:

- system wspierania inicjatyw obywatelskich i organizacji pozarządowych;
- wspieranie procesów integracji sektora organizacji pozarządowych;
- partnerstwa lokalne.

Na poziomie operacyjnym należy podkreślić znaczenie działań obejmujących:

- powiązanie kierunku wzmocnienia współpracy między JST a organizacjami pozarządowymi z konkretnymi typami zadań – wzmocnianie tożsamości regionalnej oraz wspólnot lokalnych;

³⁸ W tym także w ramach Programu Aktywizacja i Integracja – Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. 2004 nr 99, poz. 1001 z późn. zm.

- stworzenie możliwości realizowania projektów w partnerstwach z organizacjami pozarządowymi i wspólnego aplikowania o środki zewnętrzne;
- wsparcie stabilizacji działań III sektora poprzez rozwój umów wieloletnich na realizację zadań (na podstawie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie – Dz.U. 2003 Nr 96 poz.873, z późn. zm.);
- wsparcie tworzenia sieci współpracy na rzecz rozwiązywania problemów lokalnych;
- szkolenia z zakresu partnerstwa publiczno-społecznego oraz prywatno-publicznego dla potencjalnych partnerów;
- wspieranie utworzenia bezpłatnych i niskopłatnych szkoleń i studiów podyplomowych dla przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz wykorzystywanie wiedzy i umiejętności działaczy organizacji pozarządowych jako osób szkolących.

Samorządy lokalne a podmioty ekonomii społecznej

Wspieranie podmiotów ekonomii społecznej przez samorządy może odbywać się poprzez:

- promowanie stosowania klauzul społecznych w Pzp.;
- zlecanie zadań w ramach ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2003 Nr 96 poz.873, z późn. zm.);
- wspieranie przedsiębiorczości społecznej opartej na sprawdzonych modelach – franczyza społeczna;
- wspieranie edukacji w zakresie ekonomii społecznej w programach szkół ponadgimnazjalnych (zajęcia fakultatywne, szkolenia dla nauczycieli z zakresu przedsiębiorczości) i akademickich – zwłaszcza dla młodzieży z niepełnosprawnością;
- wspieranie wolontariatu;
- wspieranie kompetencji lokalnych menedżerów społecznych.

Samorządy lokalne a samorząd regionalny

Budowanie współpracy między administracją lokalną i regionalną w prowadzeniu działań na rzecz aktywizacji społecznej i wzmacniania wspólnoty – np. poprzez finansowanie konkursów 50-50 między gminą a województwem.

Instytucje integracji społecznej a komórki ds. obywatelskich i cudzoziemców w samorządach i urzędzie wojewódzkim

Współpraca w realizacji zadań, wynikających z przepisów o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (m. in. zapobieganie dyskryminacji, zatrudnienie i in.), jak i działań na rzecz przestrzegania praw obywatelskich w ogóle – w tym w szczególności Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego oraz Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z dnia 25 października 2012 r., poz. 1169).

Instytucje integracji społecznej a komórki ds. gospodarowania nieruchomościami w samorządach i urzędzie wojewódzkim

W celu uruchomienia i realizacji programów zarządzania mieszkaniem w związku z przejmowaniem opieki nad dorosłymi osobami z niepełnosprawnością/niesamodzielnymi/ubezwłasnowolnionymi (zamiana mieszkania na dwa mniejsze, w tym jedno uzyskujące status mieszkania chronionego dla członka rodziny, nad którym przejmowana jest opieka przez instytucje samorządowe), a także pozyskiwanie mieszkań socjalnych, treningowych i chronionych w inny sposób.

1.2. Wymiar tematyczny

Potrzeba koordynacji działań i współpracy w wymiarze tematycznym (obszarowym) wyłania się z konieczności kompleksowego wsparcia osób i rodzin dostosowanego do ich potrzeb, którego elementy świadczone mogą być przez różne podmioty. Rodzi to potrzebę opracowania standardów usług społecznych kierowanych do wybranych grup odbiorców.

W szczególności chodzi o następujące formy współpracy:

Zespoły interdyscyplinarne ds. wspierania rodziny

W tym kontekście potrzebna jest sieć porozumień między poszczególnymi instytucjami, która umożliwiałaby tworzenie takich zespołów interdyscyplinarnych o różnym i zmiennym składzie w zależności od potrzeb (pracownik socjalny, asystent rodziny, koordynator pieczy zastępczej, szkoła lub inna placówka wychowawcza, kurator, policjant, lekarz, terapeuta uzależnień itd.).

Zespoły interdyscyplinarne dla osób używających szkodliwych substancji psychoaktywnych i osób uzależnionych³⁹

Gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych nie są skutecznym narzędziem, zarówno w odniesieniu do składu jak i sposobu funkcjonowania, również w istotnej tutaj kwestii uprawnień do podejmowania czynności zmierzających do sądowego orzeczenia o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej od alkoholu nakazu poddania się leczeniu odwykowemu.

Zespoły interdyscyplinarne ds. reintegracji społecznej osób z zaburzeniami psychicznymi

Aktywizujący program psychiatrii środowiskowej/terapii środowiskowej, składający się minimum z: pracownika socjalnego, terapeuty zajęciowego, psychologa klinicznego lub innego specjalisty w zależności od lokalnych możliwości i potrzeb.

Zespół ds. programów, standardów i rekomendacji, złożony z ekspertów, przedstawicieli urzędów, organizacji pozarządowych, etc.

Jest odpowiedzialny za:

- opracowanie wniosków z gromadzonych na poziomie wojewódzkim danych z zakresu polityki społecznej, wydawanie rekomendacji co do sposobu gromadzenia danych, powstających luk informacyjnych;
- określanie standardów dotyczących działań w zakresie usług społecznych, w tym standardów pracy z rodziną wieloprogblemową (a), usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej i młodzieży wywodzącej się z rodzin wieloprogblemowych (b), usług dla osób niesamodzielnnych (c) oraz zlecanie monitoringu ich przestrzegania;
- opracowywanie rekomendacji dla różnych podmiotów administrujących realizacją usług (urzędy centralne, NFZ, samorządy, itp.);
- organizacja systematycznego profesjonalnego wsparcia (superwizje) dla osób pracujących w instytucjach integracji społecznej, w szczególności chodzi o objęcie superwizją wszystkich form pracy z ludźmi.

³⁹ Inspiracją do tego typu działań mogą być portugalskie „komisje odwodzenia” (*Dissuasion Commissions*). Działają one od 2002 r., zastępują sądy w rozpatrywaniu spraw związanych z uzależnieniem. Ich celem jest odwodzenie użytkowników od zażywania narkotyków. Mogą wzywać osoby wchodzące w konflikt z prawem w związku z posiadaniem narkotyków, które nie stawiają się na wezwania i unikają leczenia i stosować wobec nich kary. Składają się z ekspertów z dziedziny prawa, służby zdrowia i pracy socjalnej. W czasie wywiadu komisja ustala powody, dla których osoba uzależniona używa narkotyków, od jak dawna, jakich, w jakim żyje środowisku, czy ma pracę. Spotkanie ma charakter rozmowy, komisja zmierza do uświadomienia szkodliwości, zaleca podjęcie leczenia i informuje o różnych jego metodach, ostrzega przed konsekwencjami kolejnych zatrzymań, jeśli wezwany nie stawia się przed komisją. Komisje mogą stosować sankcje administracyjne (grzywna, utrata prawa jazdy, nakaz pracy społecznej czy zakaz przebywania w określonym miejscu). Jeśli osoba staje przed komisją po raz pierwszy, niemal zawsze komisja zawiesza postępowanie i nie nakłada żadnych kar. Przy ponownym zatrzymaniu, komisja nakłada zazwyczaj karę od 30 do 40 euro, przy kolejnych, odpowiednio więcej. Inne możliwe sankcje to nakaz prac społecznych, regularne zgłaszanie się przed komisję lub wstrzymanie wypłacania środków z pomocy społecznej. Komisja może też zobowiązać uzależnionego do podjęcia terapii w zamian za zawieszenie grzywny.

Wsparcie szkół i przedszkoli w pełnieniu funkcji wychowawczych przez inne wyspecjalizowane instytucje

W szczególności dotyczy to następujących działań:

- szersze wsparcie szkół i przedszkoli ze strony wyspecjalizowanych instytucji w zakresie profilaktyki, wczesnej identyfikacji problemów wychowawczych i pomocy rodzinie oraz opracowanie standardów i mechanizmów tego wsparcia;
- zapewnienie szkołom dostępu do interdyscyplinarnych zespołów problemowych w sytuacjach, gdy nasilenie trudności wychowawczych w danej szkole przerasta możliwości personelu placówki;
- wsparcie współpracy szkół z sektorem pozarządowym w zakresie usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej i młodych dorosłych wywodzących się z rodzin problemowych.

Współpraca między ponadgimnazjalnymi szkołami o profilu zawodowym a pracodawcami w regionie oraz między szkołami a władzami samorządowymi

Celem tej współpracy jest:

- rewizja oferty w zakresie profili kształcenia w ponadgimnazjalnych szkołach zawodowych (zasadnicze szkoły zawodowe i technika) pod kątem potrzeb regionalnych oraz szans na uzyskanie zatrudnienia absolwentów poszczególnych kierunków;
- współtworzenie programów mających na celu zwiększenie szans zawodowych absolwentów szkół oraz zmniejszenie ryzyka dezaktywizacji zawodowej osób młodych;
- dostosowanie profilu kształcenia zawodowego uczniów z niepełnosprawnością do lokalnych możliwości zatrudnienia oraz pozyskanie miejsc pracy dla absolwentów z niepełnosprawnością;
- rozwijanie świadomości potrzeby zatrudniania osób z niepełnosprawnością i korzyści z tego płynących oraz propagowanie idei odpowiedzialnego biznesu;
- powiązanie praktyk zawodowych z pracami publicznymi na rzecz miasta/gminy;
- nawiązanie kontaktu z pracodawcami zagranicznymi w celu stworzenia możliwości praktyk zagranicznych (nie tylko osoby z niepełnosprawnością);
- współpracy przy opracowywaniu oferty dla osób niekończących szkół, ale posiadających już pewne umiejętności zawodowe.

Integracja działań na obszarach rewitalizowanych

Dokonywana na podstawie ustawy z 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U. 2015 poz. 1777) w ramach Gminnych Programów Rewitalizacji. W szczególności w kontekście zadań z zakresu polityki społecznej konieczne są:

- rzetelna diagnoza sytuacji społecznej obszarów rewitalizowanych – użytecznym narzędziem może być mapa problemów społecznych miasta/obszaru rewitalizowanego wskazująca na występujące problemy i ich wzajemne powiązanie oraz przenikanie;
- monitorowanie losów uboższych mieszkańców (oraz bezdomnych) na obszarach rewitalizowanych czy podlegających innym procesom urbanizacji pozwalające ocenić skalę procesów gentryfikacyjnych i służące podejmowaniu koniecznych działań;
- uwzględnienie enklaw problemowych (enklaw biedy) jako miejsc wymagających intensywnych działań społecznych w ramach całościowego planu działań na obszarach zdegradowanych.

2. Profesjonalizacja i standaryzacja działań – wyzwania

Profesjonalizacja działań instytucji związanych z realizacją polityki społecznej jest istotnym czynnikiem wpływającym na efektywność i skuteczność realizowanych działań. Na potrzeby realizacji niniejszej Strategii kluczowe są dwa obszary profesjonalizacji działań: rozwój kadr różnych szczebli oraz standaryzacja usług świadczonych przez różne instytucje w stosunku do różnych grup społecznych.

2.1. Rozwój kadr różnych szczebli

Kluczowym wyznacznikiem jakości działań podejmowanych w ramach polityki społecznej, w szczególności tych skierowanych do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, jest jakość pracy osób zaangażowanych w ich realizację. Zatem podstawowym celem w ramach rozwoju kadr służb społecznych, liderów i pracowników organizacji sektora pomocowego jest szeroko rozumiane podnoszenie ich kompetencji. Dotyczy to zarówno kompetencji zawodowych kadr, umiejętności społecznych predestynujących dane osoby do pracy w środowiskach zagrożonych wykluczeniem społecznym, jak i kwestii organizacyjnych, wspierających rozwój kompetencji. W szczególności należy położyć nacisk na następujące działania:

- realizacja projektów i programów celowych skierowanych na rozwój osobisty i zawodowy kadr pomocy i integracji społecznej oraz kadr systemu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, w tym za szczególnie istotne należy uznać:
  - rozwijanie u pracowników kompetencji pracy w zespole, a w instytucjach klimatu oraz warunków do pracy zespołowej (zarówno wewnątrz instytucji, jak i pomiędzy różnymi podmiotami);
  - potrzebne są działania rozwijające umiejętności komunikowania się z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym, modelujące postawy partnerstwa, szacunku wobec klientów; wskazane jest wdrożenie dłuższych form szkoleniowych, szczególnie tych o potwierdzonej wartości (warsztaty, treningi, studia podyplomowe);
- wspieranie mechanizmów uczenia się w instytucjach pomocowych poprzez tworzenie warunków umożliwiających włączenie w pracę zawodową umiejętności i zastosowania wiedzy uzyskanej w ramach działań nakierowanych na budowanie kompetencji pracowników instytucji pomocowych;
- wdrożenie systemów superwizji pracy socjalnej oraz pomocy specjalistycznej w skali województwa;
- zachęcanie pracowników opieki społecznej i wspieranie ich kompetencji w celu umiejętnego stawiania pytań klientom o indywidualne potrzeby i wspólne ich realizowanie;
- budowa profesjonalnej, szerokiej kadry asystentów rodziny i działania na rzecz podnoszenia kompetencji asystentów rodziny;
- podnoszenie kompetencji kadr w żłobkach – przygotowanie medyczne i pedagogiczne;
- budowa wśród kadr pomocy społecznej kompetencji doradztwa zawodowego i życiowego (wsparcie funkcji planowania pośród młodych dorosłych);
- promocja zatrudnienia profesjonalnie przygotowanej kadry w placówkach samopomocowych funkcjonujących i nowoutworzonych;
- prowadzenie działań poprawiających komunikację pomiędzy podmiotami różnych szczebli zaangażowanymi w realizację zadań z zakresu polityki społecznej, w szczególności zaangażowanych we wsparcie środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz stworzenie forum wymiany doświadczeń między różnymi instytucjami;
- kreowanie i promowanie konstruktywnych postaw samorządowców i pracowników instytucji integracji społecznej zaangażowanych w sprawy społeczne;

- podwyższanie pośród przedstawicieli JST kompetencji z zakresu wykorzystania mechanizmów finansowej i merytorycznej współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- merytoryczne i techniczne wsparcie przez administrację wojewódzką samorządów starających się o środki w ramach różnych programów grantowych;
- działania edukacyjne na rzecz zwiększenia kompetencji kadr administracji publicznej w zakresie ustawy Prawo zamówień publicznych, w tym w szczególności stosowania „klausul społecznych” w procesie udzielania zamówień publicznych.

2.1. Jakość usług – standaryzacja usług

Przez standardy usług rozumiemy określenie jakości usługi, którą powinien otrzymać jej ostateczny odbiorca. W tym kontekście uzasadnione jest opracowywanie i wdrażanie (w tym już istniejących modeli⁴⁰) standardów różnych usług społecznych, skierowanych do różnych grup społecznych, które uwzględniają perspektywę odbiorcy⁴¹.

Ponadto, należy podkreślić także znaczenie procesu opracowywania standardów, które powinny uwzględniać wszystkich interesariuszy (publicznych, społecznych, prywatnych), ale przede wszystkim odbiorców końcowych usług. Oznacza to, że twórcy nowych rozwiązań muszą patrzeć na nie „oczami przyszłych użytkowników”, uwzględniać ich potrzeby, uwarunkowania, psychologię zachowań (por. Norman 2013, Papanek 2012). W praktyce oznacza ona włączanie użytkowników w projektowanie oraz testowanie rozwiązań⁴².

W kontekście tworzenia standardów usług społecznych, istotne są także działania towarzyszące, wśród nich najistotniejsze są:

- opracowanie i wdrożenie mechanizmów pozyskiwania informacji zwrotnej na temat zakresu i jakości usług pomocy społecznej;
- badanie efektywności i jakości usług pomocy publicznej i pozarządowej;
- opracowanie i wdrożenie mechanizmu oceny jakości usług/pomiaru efektywności usług społecznych.
- promocja standardów usług pośród pracowników JST i organizacji pozarządowych; prowadzenie szkoleń na temat standardów i relacji między standardami a procedurami.

⁴⁰ Przykładem takich modeli są: standardy usług pomocy społecznej interwencji kryzysowej, usług opiekuńczych świadczonych w miejscu zamieszkania, poradnictwa specjalistycznego, w tym poradnictwa specjalistycznego dla osób niepełnosprawnych, członków rodzin osób niepełnosprawnych oraz osób wspierających osoby niepełnosprawne, opracowane w ramach projektu „Tworzenie i rozwijanie standardów usług pomocy i integracji społecznej” – współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

⁴¹ Standaryzacja jakości mieszkań do obsługi osób starszych, leżących we własnym mieszkaniu.

⁴² Zorientowanie na użytkownika (ang. *User-centered behavioral insight*) w ostatnich latach jest silnie promowane w obszarze polityki publicznej. Zarówno OECD jak i Bank Światowy wskazują na szereg udanych inicjatyw publicznych na poziomie projektów, programów jak i całych regulacji prawnych (Lunn 20014, World Bank 2015).

IX. SYSTEM WDROŻENIOWY ORAZ ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

1. Kontekst strategiczny

Kontekst przygotowywania i wdrażania Strategii w zakresie polityki społecznej województwa łódzkiego tworzy wiele dokumentów strategicznych i operacyjnych, których cele niniejszy dokument wspiera i rozwija.

Pośród tych dokumentów należy wymienić przede wszystkim następujące:

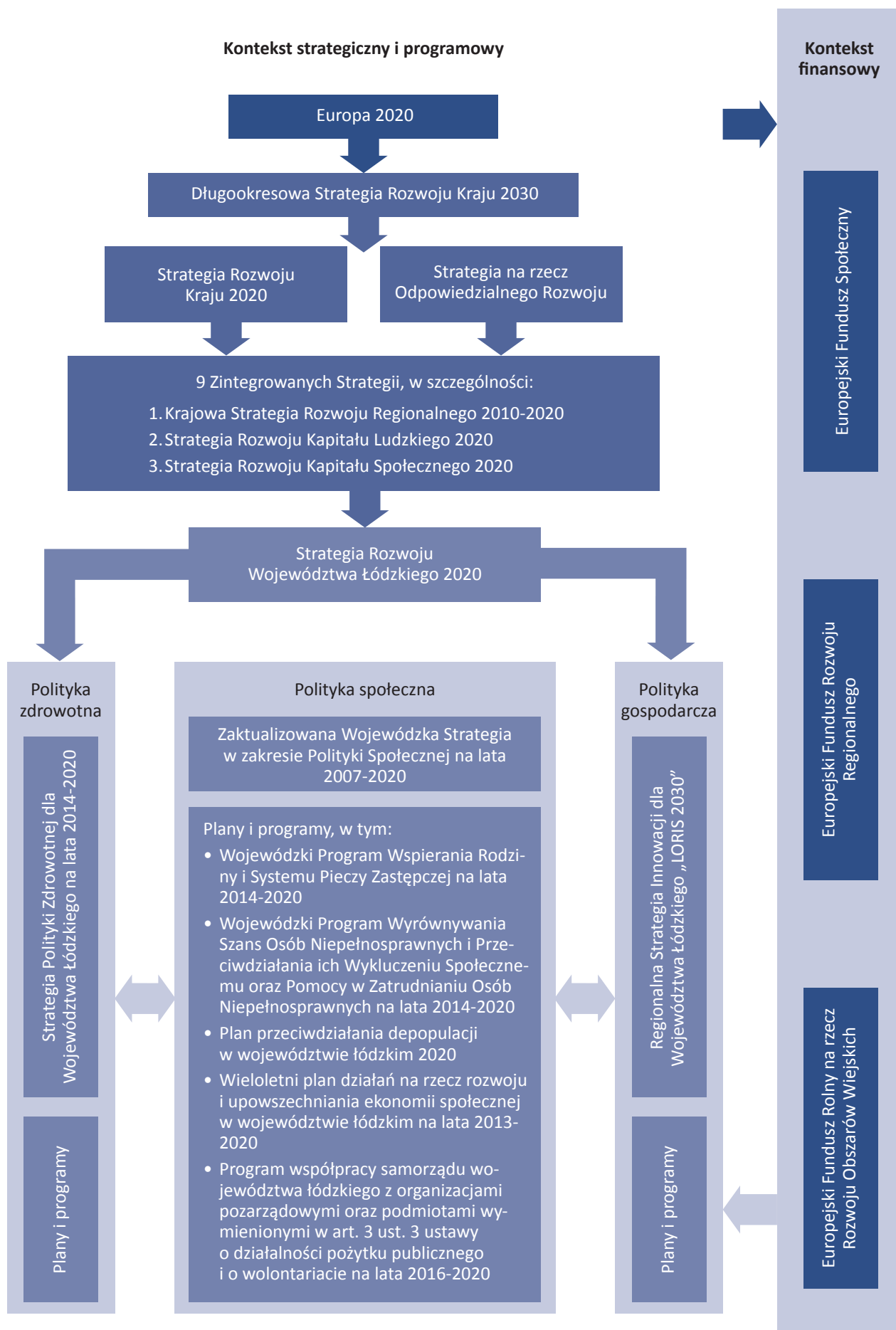
1. Strategia Europa 2020;
2. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2030 – trzecia fala nowoczesności;
3. Projekt Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju;
4. Strategia Rozwoju Kraju 2020;
5. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020;
6. Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020;
7. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020;
8. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020;

oraz wynikające z nich programy (przede wszystkim: Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu, Program wspierający rozwiązywanie problemu bezdomności, Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020), a pośród dokumentów regionalnych także w pierwszej kolejności:

9. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020;
10. Strategia Polityki Zdrowotnej dla Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020;
11. Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Łódzkiego LORIS 2030 (pobocznie).

W kontekście finansowania celów związanych ze wsparciem działań w zakresie polityki społecznej warto także wspomnieć w tym miejscu o trzech podstawowych funduszach rozwojowych: EFS, EFRR, EFRROW.

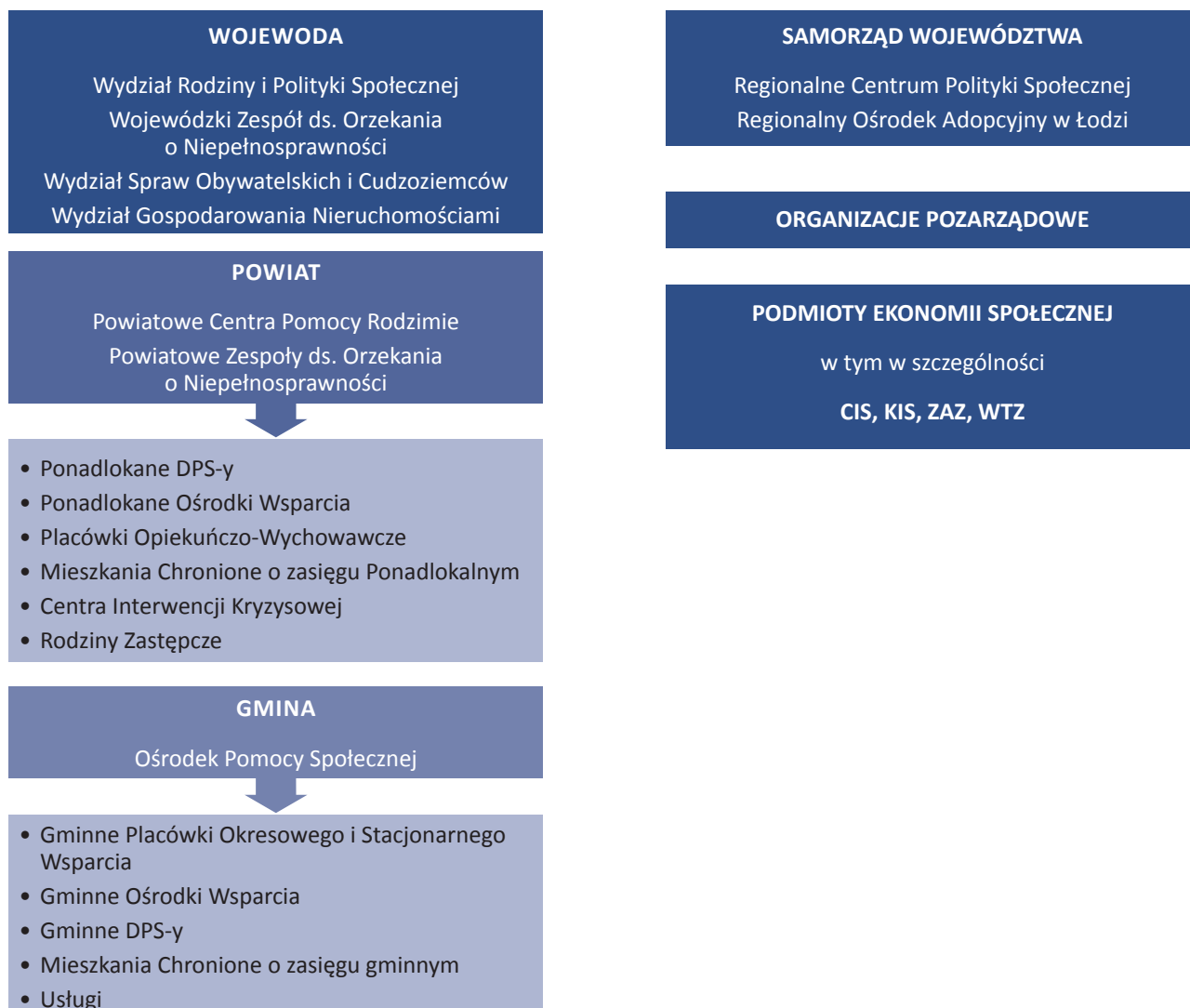
Wymienione dokumenty strategiczne, konkretyzowane w ramach kilkudziesięciu planów i programów, stanowią kontekst zapisów oraz układu realizacyjnego Strategii, dlatego też ich zapisy w zakresie zapewnienia spójności społecznej, przeciwdziałania wykluczeniu, wsparcia grup defaworyzowanych, przeciwdziałania konsekwencjom zmian demograficznych oraz budowy kapitału ludzkiego i społecznego stanowiły silną inspirację dla wielu zapisów Strategii. Relacje między podstawowymi dokumentami można prześledzić na poniższym schemacie.

2. System instytucjonalny w obszarze polityki społecznej na poziomie województwa

System instytucjonalny strategii, wskazujący na kluczowe instytucje zaangażowane we wdrażanie poszczególnych działań objętych Strategią został przedstawiony na poniższym schemacie.

Schemat 1

Źródło: opracowanie własne

Możemy wyróżnić tu dwa podziały: terytorialny (instytucje szczebla regionalnego, powiatowego i gminnego) oraz sektorowy (instytucje publiczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty ekonomii społecznej).

Wymiar publiczny

Na poziomie województwa kluczowa rola należy do samorządu województwa, który przez swoją jednostkę organizacyjną Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi koordynuje i monitoruje realizację działań Strategii. Samorząd prowadzi także Regionalny Ośrodek Adopcyjny w Łodzi i jego filię w Piotrkowie Trybunalskim.

Do zadań Wojewody, drugiego obok samorządu województwa organu szczebla regionalnego, należy w szczególności prowadzenie Wojewódzkiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności. Ponadto istotną rolę w kwestiach z zakresu polityki społecznej pełnią Wydział Rodziny i Polityki Społecznej, Wydział Spraw Obywatelskich i Cudzoziemców, Wydział Gospodarowania Nieruchomościami. Do zadań Wojewody należy, między innymi, nadzór

nad realizacją zadań samorządu gmin, powiatów i województwa w obszarze polityki i pomocy społecznej, cofanie zezwoleń na prowadzenie domów pomocy społecznej.

W ujęciu usług świadczonych dla ostatecznych odbiorców kluczową rolę pełnią instytucje szczebla powiatowego i gminnego, które zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593, z późn. zmianami), odpowiedzialne są za prowadzenie różnego rodzaju placówek świadczących usługi na rzecz mieszkańców. W powiecie kluczowe znaczenie dla realizacji zadań Strategii mają Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, a w gminach Ośrodki Pomocy Społecznej. Istotną rolę w systemie wsparcia osób niepełnosprawnych mają także Powiatowe Zespoły ds. Orzekania o Niepełnosprawności.

Wymiar organizacji pozarządowych i podmiotów ekonomii społecznej

Niezmiennie ważną rolę w działaniach na rzecz wsparcia mieszkańców i ich aktywności oraz na rzecz integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym pełnią organizacje pozarządowe, które znając specyfikę lokalnych społeczności i świadcząc swoje usługi w środowiskach lokalnych, są w stanie odpowiedzieć na bardzo szczegółowe potrzeby lokalne.

W kontekście realizacji zadań Strategii istotną rolę we wsparciu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym pełnią podmioty ekonomii społecznej, szczególnie Kluby Integracji Społecznej, Centra Integracji Społecznej, Warsztaty Terapii Zajęciowej oraz Zakłady Aktywności Zawodowej prowadzone przez różne instytucje (publiczne, samorządowe).

3. System wdrożeniowy Strategii

Zadaniem samorządu województwa, zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593, z późn. zmianami) jest aktualizacja i realizacja niniejszej Strategii. Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi realizuje zadania samorządu województwa łódzkiego z zakresu polityki społecznej.

W celu zapewnienia sprawnej realizacji Strategii i koordynacji działań powołany zostanie Zespół ds. koordynacji wdrażania strategii. W skład zespołu wejdą przedstawiciele instytucji publicznych szczebla regionalnego, zaangażowani we wdrażania Strategii, przedstawiciele organizacji pozarządowych działających w obszarze integracji społecznej na terenie województwa łódzkiego, eksperci z zakresu polityki społecznej z terenu regionu oraz przedstawiciele powiatów, a także przedstawiciele innych realizatorów celów strategii tj. osoby biorące udział w realizacji celów. Prace zespołu koordynować będzie Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi. W oparciu o wyniki prac zespołu ds. monitoringu i ewaluacji realizacji strategii, w szczególności w oparciu o dane z monitoringu postępów w realizacji strategii, zespół realizować będzie następujące zadania:

- opracowanie standardów realizacyjnych programów rozwiązywania problemów społecznych – standardy te powinny być podstawą realizacji w fazie planowania działań, ogłaszania konkursów, a możliwość ich spełnienia powinna być ważnym kryterium wyboru realizatorów;
- ocena postępów w realizacji misji i celów Strategii;
- ocena zgodności poszczególnych programów rozwiązywania problemów społecznych ze standardami realizacyjnymi oraz z celami i założeniami Strategii;
- ocena realizacji wskaźników realizacji Strategii.

Na tej podstawie zespół ds. koordynacji wdrażania strategii opracowuje rekomendacje co do dalszej realizacji działań w ramach Strategii, w tym w ramach działań podejmowanych w poszczególnych programach rozwiązywania problemów społecznych w powiatach i gminach województwa łódzkiego.

System wdrażania strategii obejmuje również programy wojewódzkie opracowywane przez samorząd województwa łódzkiego zgodnie z obowiązującymi przepisami. W tym zakresie uwzględniony zostanie system wdraża-

nia przewidziany dla każdego z tych programów, w tym w szczególności podjęta zostanie współpraca z partnerami współrealizującymi zadania przewidziane programami.

W przypadku konieczności dokonania aktualizacji zapisów strategii, zadaniem zespołu jest opracowanie propozycji tych zmian i przeprowadzenie konsultacji w tym zakresie.

4. Plan finansowy

Wiele z zaprojektowanych w strategii działań, przynajmniej w części, możliwych jest do zrealizowania w ramach środków jakimi dysponują jednostki samorządu terytorialnego w regionie łódzkim. Wiele z działań będzie możliwych także do zrealizowania dzięki finansowaniu zewnętrznemu, przede wszystkim ze środków krajowych programów operacyjnych na lata 2014-2020 oraz w mniejszym stopniu programów rządowych i programów ogólnoeuropejskich. Do najważniejszych źródeł finansowania zewnętrznego bez wątpienia należą: **Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020** oraz **Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020**. W dalszej kolejności należy wymienić:

1. Programy zdrowotne i programy profilaktyki zdrowotnej finansowane ze środków NFZ oraz Samorządu Województwa Łódzkiego,
2. Programy dotowane przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii i Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,
3. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020,
4. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020,
5. Programy krajowe:
  - *Mleko w szkole oraz Owoce w szkole*
  - *Mały mistrz*
  - *Program Aktywizacja i Integracja*
  - *Program wspierający rozwiązywanie problemu bezdomności*
  - *Program Oślonowy „Wspieranie Jednostek Samorządu Terytorialnego w Tworzeniu Systemu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie”*
  - *Program Oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi*
  - *Rządowy Program Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020 (ASOS)*
  - *Maluch*
  - *Senior-Wigor*
  - *Aktywne formy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu – nowy wymiar 2020*
  - *Mieszkanie dla Młodych/Mieszkanie+*
  - *Rodzina 500 plus*
6. STRATEGMED – Program NCBIR „Profilaktyka i leczenie chorób cywilizacyjnych”,
7. Programy europejskie:
  - Erasmus+
  - Horyzont 2020
  - COSME 2014-2020.

Poniżej przedstawiona jest tabela, w której zaprezentowano możliwe zewnętrzne narzędzia finansowania przypisane do wybranych obszarów tematycznych.

Obszar	Źródła finansowania
Ochrona zdrowia	
Programy profilaktyczne w zakresie wybranych chorób	• Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 (działania X.3.2 i X.3.3) • Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 (Działanie 5.1) • Programy polityki zdrowotnej Samorządu Województwa Łódzkiego • Programy zdrowotne Narodowego Funduszu Zdrowia • Programy dotowane przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii i Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
Promocja zdrowego stylu życia	Agencja Rozwoju Rolnictwa: • „Mleko w szkole” oraz „Owoce i warzywa w szkole” Ministerstwo Sportu i Turystyki: • „Mały mistrz” – dofinansowanie zajęć sportowych w szkole • Program rozwoju regionalnej infrastruktury sportowej Erasmus+: • Akcja sport – promowanie sportu powszechnego
Dostępność i jakość usług medycznych	Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020: • Usługi e-zdrowia (działanie VII.1) • Rozwój infrastruktury ochrony zdrowia (VII.2) • Rozwój usług medyczno-opiekuńczych dla osób niesamodzielnych (IX.2) • Wczesne wykrywanie wad rozwojowych i rehabilitacja dzieci z niepełnosprawnością (IX.2) • Rehabilitacja lecznicza umożliwiająca powrót do pracy (X.3.1) Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: • Działania projakościowe i administracyjne na rzecz poprawy dostępu do tanich i wysokiej jakości usług zdrowotnych (w tym deinstytucjonalizacja wsparcia dla osób zależnych (5.2) • Rozwój kompetencji zawodowych i kwalifikacji kadr medycznych (5.4) Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 • Wsparcie dla infrastruktury ratownictwa medycznego (działanie 9.1) • Rozwój infrastruktury ponadregionalnych podmiotów leczniczych (9.2) STRATEGMED • Strategiczny program badań naukowych i prac rozwojowych NCBR „Profilaktyka i leczenie chorób cywilizacyjnych” Horyzont 2020 • Badania naukowe w zakresie ochrony zdrowia (Wyzwanie: zdrowie, zmiany demograficzne i dobrostan)
Edukacja	
Edukacja powszechna	Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020: • Wzrost dostępności edukacji przedszkolnej poprzez inwestycje infrastrukturalne (działanie VII.4.2) • Zwiększenie uczestnictwa dzieci w edukacji przedszkolnej (XI.1.1) • Poprawa kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych na rynku pracy oraz nauczania eksperymentalnego (VII.4.3 i VII.4.5) • Podniesienie u uczniów kompetencji kluczowych, rozwijanie indywidualnego podejścia do ucznia, szczególnie ucznia z SPE (XI.1.2) Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: • Poprawa zdolności szkół w zakresie nauczania kompetencji kluczowych, nauczania eksperymentalnego oraz nauczania zindywidualizowanego (działanie 2.10) COSME – Program ramowy na rzecz konkurencyjności przedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw na lata 2014-2020: • Promocja przedsiębiorczości i kultury przedsiębiorczości poprzez edukację (w tym programy adresowane do młodzieży)

Obszar	Źródła finansowania
Kształcenie zawodowe	Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020: • Wzrost jakości kształcenia zawodowego poprzez inwestycje infrastrukturalne (działanie VII.4.1 i VII.4.4) • Poprawa zdolności do zatrudnienia absolwentów kształcenia zawodowego oraz dostosowanie kierunków kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy (XI.3) Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: • Dostosowanie kształcenia i szkolenia zawodowego do potrzeb rynku pracy – partnerstwa z pracodawcami, szkołami zawodowymi wszystkich poziomów (łącznie z uczelniami wyższymi), modernizacja metod i kierunków kształcenia, badanie losów absolwentów szkół (działanie 2.15) Erasmus+: • Wyjazdy za granicę uczniów, praktykantów, nauczycieli w celu dalszego kształcenia (Akcja 1) • Nawiązywanie partnerstw i sojuszy w zakresie innowacji i dobrych praktyk w obszarze kształcenia i szkolenia młodzieży (Akcja 2)
Kształcenie osób dorosłych	Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020: • Wzrost jakości kształcenia ustawicznego poprzez inwestycje infrastrukturalne (działanie VII.4.1) • Podniesienie kluczowych kompetencji osób dorosłych znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy (XI.2) Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: • Zwiększenie dostępu do różnych form uczenia się przez całe życie oraz do usług całonocnego doradztwa edukacyjno-zawodowego (Działanie 2.14) • Podniesienie kompetencji osób kształcących się na poziomie wyższym, odpowiadających potrzebom gospodarki, rynku pracy i społeczeństwa (3.1) COSME – Program ramowy na rzecz konkurencyjności przedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw na lata 2014-2020: • Promocja przedsiębiorczości i kultury przedsiębiorczości poprzez edukację (w tym programy adresowane do wybranych grup – kobiet, osób starszych)
Integracja społeczna oraz zawodowa osób zagrożonych marginalizacją	
	Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020: • Rozwijanie infrastruktury podmiotów integracji społeczno-zawodowej, w tym CIS, KIS, ZAZ, WTZ (działanie VII.3) • Aktywizacja zawodowa osób po 29 roku życia, bez pracy i w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy (VIII.1 i VIII.2) • Rozwijanie przedsiębiorczości wśród osób pozostających bez pracy i w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy (VIII.3) • Przywracanie zdolności do zatrudnienia osób znajdujących się na marginesie rynku pracy oraz wsparcie dla tworzenia i funkcjonowania podmiotów integracji społeczno-zawodowej (IX.1) • Wsparcie dla tworzenia nowych i trwałych miejsc pracy w sektorze ekonomii społecznej (IX 3.1) • Koordynacja i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej (IX.3.2) Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: • Zwiększenie możliwości zatrudnienia osób młodych do 29 roku życia pozostających bez pracy, w tym w szczególności osób, które nie uczestniczą w kształceniu i szkoleniu, tzw. młodzież NEET (działanie 1.1, 1.2 i 1.3) • Zwiększenie zdolności podmiotów polityki publicznej do wdrażania postanowień Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (2.6) • Podniesienie jakości działań realizowanych przez publiczne i niepubliczne podmioty na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych (2.6) • Zwiększenie szans na zatrudnienie osób szczególnie zagrożonych wykluczeniem społecznym – osoby ze społeczności romskiej oraz osoby odbywające karę pozbawienia wolności (działanie 2.7) • Rozwój zwrotnych instrumentów finansowych dla sektora ekonomii społecznej oraz wzmocnienie systemu wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej (2.9)

Obszar	Źródła finansowania
	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020: • Podnoszenie kompetencji osób z obszaru LSR (szczególnie rolników i długotrwale bezrobotnych) w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej, rozwijania przedsiębiorstw, dywersyfikacji źródeł dochodu (Działanie M.19, Cel 4) Program Aktywizacja i Integracja • Program na rzecz aktywizacji osób posiadających III profil pomocy przydzielony przez urząd pracy, zakładający współpracę urzędów pracy, ośrodków pomocy społecznej i organizacji pozarządowych. Finansowanie z budżetu gmin i rezerwa Funduszu Pracy Aktywne Formy Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu – nowy wymiar 2020 • Głównym celem programu jest włączanie i wzmacnianie uczestniczenia w życiu społecznym i zawodowym osób wykluczonych społecznie oraz rozwój systemu aktywnej integracji poprzez wsparcie jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych Program wspierający rozwiązywanie problemu bezdomności • Program Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na zwiększenie samodzielności osób bezdomnych poprzez system usług reintegracji społecznej i zawodowej Program „Oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi” • Program Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej – aktywizacja społeczna, psychiczna oraz fizyczna osób z zaburzeniami psychicznymi, rozwijanie usług (ich różnorodności i jakości) dla osób z zaburzeniami psychicznymi, wsparcie dla integracji społecznej tych osób oraz ich rodzin Horyzont 2020 • Badania naukowe na rzecz włączenia społecznego (Wyzwanie: Europa w zmieniającym się świecie – integracyjne, innowacyjne i refleksyjne społeczeństwa)
Usługi opiekuńcze i bytowe	
	Regionalny Program Operacyjny Województwa łódzkiego na lata 2014-2020: • Rozwój infrastruktury podmiotów świadczących usługi opiekuńcze wobec osób starszych oraz niepełnosprawnych (VII.3) • Infrastruktura mieszkalnictwa socjalnego i wspomagane (VII.3) • Infrastruktura opieki dla dzieci w wieku do lat 3 (działanie VII.3) • Rozwój usług placówek wsparcia dziennego dla dzieci powyżej lat 3 i młodzieży (IX.2) • Rozwój usług medyczno-opiekuńczych dla osób niesamodzielnych (IX.2) • Tworzenie nowych miejsc opieki dla dzieci do lat 3 (X.1) Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: • Standaryzacja jakości usług asystenckich i opiekuńczych dla osób o różnym stopniu niesamodzielności (działanie 2.8) • Rozwój form mieszkalnictwa wspomagane na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (działanie 2.8) Programy rządowe: • „Maluch” - finansowe wsparcie dla tworzenia miejsc opieki nad małymi dziećmi (żłobki, kluby dziecięce, dzienni opiekunowie) • „Senior-WIGOR” – wsparcie dla gmin w tworzeniu i prowadzeniu dziennych domów dla osób starszych • „Program wspierający rozwiązywanie problemu bezdomności”, zmiana standardów placówek świadczących usługi na rzecz osób bezdomnych tj. ogrzewalni, noclegowni i schronisk dla bezdomnych • „Program oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi”, rozwijanie usług (ich różnorodności i jakości) dla osób z zaburzeniami psychicznymi, wsparcie dla integracji społecznej tych osób oraz ich rodzin

Obszar	Źródła finansowania
Wsparcie dla rodzin	
	Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020: - Wsparcie infrastrukturalne dla podmiotów pełniących funkcje zawodowych rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka oraz podmiotów działających w zakresie systemu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (działanie VII.3) - Rozwój infrastruktury opieki nad dziećmi do lat 3 (VII.3) - Rozwój usług wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (IX.2) - Rozwój usług placówek wsparcia dziennego dla dzieci powyżej lat 3 i młodzieży (IX.2) - Tworzenie nowych miejsc opieki dla dzieci do lat 3 (X.1) - Aktywizacja zawodowa osób sprawujących opiekę nad dziećmi do lat 3 (X.1) Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: - Wsparcie dla deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej (działanie 2.8) Programy rządowe: - Ogólnopolska Karta Dużej Rodziny – system zniżek dla rodzin wielodzietnych - Mieszkanie dla Młodych – wsparcie dla osób w wieku do lat 35 w nabyciu pierwszego mieszkania poprzez dofinansowanie wkładu własnego na potrzeby uzyskania kredytu mieszkaniowego - Mieszkanie+ – od 2018 program ten zastąpi Mieszkanie dla Młodych. Będzie się składać z 3 filarów: mieszkania na wynajem z opcją dojścia do własności, wsparcie dla budownictwa społecznego oraz zachęty do oszczędzania na cele mieszkaniowe - Program Osłonowy „Wspieranie Jednostek Samorządu Terytorialnego w Tworzeniu Systemu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie” – profilaktyka, ochrona i pomoc osobom dotkniętym przemocą, oddziaływanie na osoby stosujące przemoc w rodzinie - Program „Oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi”, wsparcie dla integracji społecznej tych osób oraz ich rodzin, wsparcie dla rodzin z osobami z zaburzeniami psychicznymi - Program Rodzina 500 plus – nieopodatkowane 500 zł miesięcznie na każde drugie i kolejne dziecko w rodzinie, a w przypadku rodzin ubogich także na pierwsze
Aktywność społeczna i obywatelska	
	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020: - Wzmocnienie kapitału społecznego, w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych, i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR, wzmacnianie aktywności społecznej i obywatelskiej (działanie M.19, w ramach inicjatywy LEADER, cel 1) Programy rządowe: - Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020 (ASOS) – wsparcie dla włączenia osób starszych w życie lokalnych społeczności, utrzymanie ich aktywności oraz rozwój usług dla osób starszych – tworzenie środowiska samopomocy
Polityka antydyskryminacyjna	
	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: - Działania na rzecz równości szans mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach życia, w tym dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, godzenia życia zawodowego i prywatnego (działanie 2.1) - Zwiększenie zdolności podmiotów polityk publicznych do wdrażania postanowień Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (2.6) - Podniesienie jakości działań realizowanych przez publiczne i niepubliczne podmioty na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych (2.6) Horyzont 2020 - Badania naukowe na rzecz polityki równych szans (Wyzwanie: Europa w zmieniającym się świecie – integracyjne, innowacyjne i refleksyjne społeczeństwa)

Obszar	Źródła finansowania
Wsparcie dla kadr i instytucji świadczących usługi społeczne	
Ochrona zdrowia	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: - Działania pro jakościowe i administracyjne na rzecz poprawy dostępu do tanich i wysokiej jakości usług zdrowotnych (5.2) - Rozwój kompetencji zawodowych i kwalifikacji kadr medycznych (5.4)
Publiczne i niepubliczne służby zatrudnienia	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: Modernizacja publicznych i niepublicznych służb zatrudnienia oraz lepsze dostosowanie ich do potrzeb rynku pracy – standaryzacja usług, podnoszenie kwalifikacji i kompetencji kluczowych pracowników, rozwiązania na rzecz poprawy efektywności działań (działanie 2.4)
Pomoc społeczna	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: - Lepszy monitoring i ewaluacja polityki na rzecz włączania społecznego i zwalczania ubóstwa (działanie 2.5) - Wzmocnienie potencjału instytucji działających na rzecz włączenia społecznego, w tym kształcenie kluczowych pracowników, tworzenie sieci współpracy, wdrażanie usprawnień organizacyjnych (2.5) - Podniesienie kompetencji przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego i kadr systemu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej (2.8) - Standaryzacja jakości usług asystenckich i opiekuńczych dla osób o różnym stopniu niesamodzielności (2.8) - Wzmocnienie systemu wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej (2.9) Program wspierający rozwiązywanie problemu bezdomności - Program Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, wzmocnienie i usprawnienie systemu interwencji, ochrony zdrowia i życia osób bezdomnych, zmiana standardów placówek świadczących usługi na rzecz osób bezdomnych tj. ogrzewalni, noclegowni i schronisk dla bezdomnych Program „Oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi” - Program Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, rozwijanie usług (ich różnorodności i jakości) dla osób z zaburzeniami psychicznymi, w tym szkolenia dla kadry zajmującej się osobami z zaburzeniami psychicznymi
Edukacja	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: - Poprawa zdolności szkół w zakresie nauczania kompetencji kluczowych, nauczania eksperymentalnego oraz nauczania zindywidualizowanego – m.in. szkolenia i doradztwo dla nauczycieli, tworzenie sieci szkół ćwiczeń, narzędzia dla pomocy psychologiczno-pedagogicznej, szkolenia pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych (działanie 2.10) - Dostosowanie kształcenia i szkolenia zawodowego do potrzeb rynku pracy – m.in. partnerstwa z pracodawcami, z uczelniami wyższymi, modernizacja metod kształcenia, badanie losów absolwentów (2.15) - Zwiększenie dostępu do różnych form uczenia się przez całe życie oraz do usług całonocnego doradztwa edukacyjno-zawodowego m.in. przygotowanie szkół do pełnienia roli Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji, wypracowywanie ramowych rozwiązań i programów w zakresie doradztwa edukacyjno-zawodowego w systemie oświaty, przygotowanie kadry doradców edukacyjno-zawodowych (2.14)

Obszar	Źródła finansowania
Kwestie przekrojowe	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: • Zwiększenie zdolności podmiotów polityk publicznych do wdrażania postanowień Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (działanie 2.6) • Podniesienie jakości działań realizowanych przez publiczne i niepubliczne podmioty na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych (2.6) • Zwiększenie wykorzystania innowacji społecznych na rzecz poprawy skuteczności wybranych aspektów polityk publicznych w obszarze oddziaływania EFS (4.1) • Wdrożenie nowych rozwiązań, w szczególności z zakresu aktywizacji zawodowej, kształcenia przez całe życie i tworzenia oraz realizacji polityk publicznych, dzięki współpracy z partnerami zagranicznymi (4.2) Program Ośłonowy „Wspieranie Jednostek Samorządu Terytorialnego w Tworzeniu Systemu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie” - Podnoszenie kompetencji służb i przedstawicieli podmiotów realizujących działania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie

X. MONITORING I EWALUACJA

1. Monitoring wdrażania Strategii

Świadomość uzależnienia możliwości realizacji kierunków działań zaproponowanych w Strategii od odpowiedniej operacjonalizacji działań w ramach układu wdrożeniowego powoduje, że konieczne jest prowadzenie monitoringu realizacji Strategii na dwóch płaszczyznach:

- planowania działań przez władze wojewódzkie oraz jednostki samorządu terytorialnego niższego szczebla;
- realizacji działań w odpowiedniej skali przez podmioty realizujące zadania nakładane przez obowiązujące prawo oraz dokumenty strategiczne i operacyjne na administrację publiczną różnych szczebli.

Pełniącym rolę koordynatora systemu monitorowania realizacji postanowień strategii jest Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi (RCPS). Odpowiedzialność za koordynację monitoringu przypisana zostanie w szczególności Zespołowi ds. koordynacji wdrażania Strategii. Zadania zespołu w zakresie monitoringu będą obejmować:

1. Monitoring rzeczowy realizacji Strategii, obejmujący przede wszystkim:
  - a. zbieranie danych na temat realizacji wskaźników rezultatu;
  - b. zbieranie danych na temat jakości realizowanych usług i działań oraz ich zgodności z wypracowanymi standardami;
  - c. zbieranie od samorządów lokalnych informacji na temat działań podejmowanych w celu realizacji zapisów Strategii;
  - d. zbieranie od wykonawców działań inspirowanych Strategią opinii na temat adekwatności zapisów Strategii do sytuacji społecznej w regionie.
2. Monitoring finansowy realizacji Strategii obejmujący monitorowanie wydatków przyczyniających się do realizacji postanowień strategii planowanych na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym.
3. Monitorowanie i konsultowanie powstawania i aktualizacji Powiatowych Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych oraz innych dokumentów strategicznych związanych z polityką społeczną w regionie.
4. Monitorowanie i konsultowanie planów operacyjnych na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym wskazujących działania obejmujące problematykę polityki społecznej.
5. Przygotowywanie regularnych raportów na temat stanu realizacji zapisów Strategii i przedstawianie go do akceptacji Dyrektorowi RCPS, a także przysyłanie ich władzom województwa i podmiotom uczestniczącym w realizacji strategii.

Z punktu widzenia kluczowego elementu monitoringu, jakim jest badanie rezultatów zaprojektowanych i wdrożonych działań, wykorzystany zostanie opisany poniżej schemat jego prowadzenia:

1. Celem strategicznym Strategii jest: Poprawa jakości życia w regionie w zakresie spójności społecznej, zdrowia, aktywności mieszkańców i zaangażowania zawodowego.
2. Zarówno w wymiarze podmiotowych obszarów działań (rodziny, dzieci i młodzież, osoby dorosłe, osoby starsze, grupy defaworyzowane), jak i w wymiarze instytucjonalnym wskazane zostały cele główne na poziomie każdego z tych głównych obszarów.
3. Poziom i sposób osiągania celów szczegółowych będzie odbywał się z uwzględnieniem następujących elementów:
  - a. wskaźnik pomiaru celów,
  - b. rezultat,
  - c. częstotliwość pomiaru,
  - d. źródło zasilenia wskaźnika.

Ze względu na silnie instytucjonalnie i terytorialnie rozproszony układ wdrożeniowy Strategii obejmujący administrację samorządu województwa, terenową administrację rządową, administrację lokalną oraz instytucje edukacyjne, ochrony zdrowia i organizacje pozarządowe, podstawowym celem monitoringu pozostaje zapewnienie kierownictwu RCPS oraz władzom samorządu województwa informacji pozwalających na zachowanie spójności podejmowanych działań i w konsekwencji skuteczną koordynację polityki społecznej w regionie.

Z tego punktu widzenia fundamentalna staje się funkcja opiniotwórcza i konsultacyjna Zespołu, która zapewnić ma przekładalność zapisów Strategii na plany i działania podejmowane przez różnorodne podmioty na poziomie lokalnym.

W konsekwencji dostrzeżonych nieprawidłowości w realizacji zapisów Strategii w postaci formułowania przez inne podmioty planów niezgodnych ze Strategią oraz podejmowania działań wprost sprzecznych z zapisami Strategii, władze RCPS podejmować będą działania w postaci:

- lobbingu nakierowanego na zmianę planów i strategii przygotowywanych na poziomie centralnym i regionalnym w zgodzie ze Strategią;
- zachęcania władz samorządu lokalnego z terenu województwa do przysyłania przygotowywanych planów i strategii do konsultacji;
- przysyłania uwag do planów i strategii na poziomie lokalnym wskazujących na niezgodność z zapisami Strategii;
- rozpowszechniania dobrych praktyk działań skutecznie realizujących zapisy Strategii.

2. Ewaluacja Strategii

W ramach zarządzania realizacją Strategii prowadzona będzie okresowa ewaluacja w ujęciu standardowym obejmująca trzy komponenty wyodrębnione funkcjonalnie i chronologicznie, tj.:

- **Ewaluacja *ex ante*** przed rozpoczęciem realizacji działań wynikających ze Strategii, skoncentrowana na ocenie zapisów Strategii lub jej aktualizacji w przyjętej ostatecznie formie z punktu widzenia kryteriów trafności i użyteczności zaplanowanych działań, a także kryterium wewnętrznej i zewnętrznej spójności programowej dokumentu oraz systemu monitorowania, w tym trafności i użyteczności proponowanych wskaźników.
- **Ewaluacja kształtująca (*on-going*)**, przeprowadzona w trakcie realizacji Strategii w miarę potrzeb wynikających z wyników monitoringu, koncentrująca się na ocenie stanu realizacji Strategii oraz na ocenie trafności i użyteczności z punktu widzenia zmieniających się problemów społecznych i możliwości przeciwdziałania im, a także skuteczności, efektywności i trwałości podejmowanych działań. Podczas ewaluacji *on-going* przeprowadzona powinna zostać także ocena skuteczności realizacji działań w zakresie poprawy koordynacji i profesjonalizacji działań instytucji funkcjonujących w systemie wdrożeniowym Strategii. Efektem ewaluacji *on-going* powinna być decyzja w zakresie konieczności modyfikacji konkretnych programów i kolejnych aktualizacji Strategii w celu dostosowania jej zapisów do uwarunkowań zewnętrznych oraz do praktyki realizacji działań.
- **Ewaluacja *ex post*** po zakończeniu realizacji Strategii – w zakresie analogicznym do zakresu przedmiotowego ewaluacji *on-going*, z uwzględnieniem jego poszerzenia o ocenę prognozowanych efektów długoterminowych.

Badania realizowane w ramach ewaluacji Strategii prowadzone będą zgodnie z obowiązującymi standardami przez zewnętrzne zespoły ewaluacyjne, złożone z osób posiadających niezbędne kwalifikacje i doświadczenie. W badaniach ewaluacyjnych wykorzystane zostaną metody wskaźnikowe, statystyczne oraz jakościowe.

Koordinacja procesu ewaluacji należeć będzie do kierownictwa RCPS. Jej wyniki wykorzystywane będą do wsparcia decyzji władz RCPS, władz województwa oraz **zespołu ds. koordynacji wdrażania strategii**.

OBJAŚNIENIA WSKAŹNIKÓW REALIZACJI CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH

Nazwa wskaźnika	Definicja	Źródło
Grupa docelowa 1: Rodziny		
Cel szczegółowy: Tworzenie dobrych warunków do funkcjonowania rodzin, wczesne przeciwdziałanie kryzysowi rodziny oraz skuteczna pomoc rodzinom znajdującym się w utrwalonym kryzysie		
Mieszkania na 1000 mieszkańców	Liczba mieszkań (obiekty) w przeliczeniu 1000 mieszkańców. Ogół mieszkań zamieszkałych i nie zamieszkałych znajdujących się w budynkach mieszkalnych i niemieszkalnych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Do zasobów mieszkaniowych nie zalicza się obiektów zbiorowego zamieszkania (tj. hoteli pracowniczych, domów studenckich, burs i internatów, domów pomocy społecznej), pomieszczeń prowizorycznych oraz obiektów ruchomych (tzn. barakowozów, wagonów kolejowych, barek i statków).	GUS, BDL
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym	Odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż granica ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji) wyznaczająca poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego następuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka. Za punkt wyjścia do ustalania granic ubóstwa skrajnego bierze się poziom minimum egzystencji obliczony przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych dla 1-osobowego gospodarstwa pracowniczego, a następnie mnoży się tę wartość przez liczbę osób w gospodarstwie domowym wg oryginalnej skali ekwiwalentności OECD.	GUS, BDL
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym	Odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż granica ubóstwa relatywnego przyjęta na poziomie 50% średnich miesięcznych wydatków ustalonych na poziomie wszystkich gospodarstw domowych z uwzględnieniem tzw. oryginalnej skali ekwiwalentności OECD.	GUS, BDL
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem ustawowym	Odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż tzw. ustawowa granica ubóstwa, tj. kwota która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej. Obowiązująca ustawa o pomocy społecznej: tekst jednolity Dz. U. z 7 lutego 2013 r. poz. 182, z późn. zm.	GUS, BDL

Nazwa wskaźnika	Definicja	Źródło
Grupa docelowa 2: Dzieci i młodzież		
Cel szczegółowy: Przygotowanie dzieci i młodzieży do samodzielności i niezależności oraz budowa umiejętności skutecznego radzenia sobie w otoczeniu społecznym		
Odsetek dzieci w wieku żłobkowym objętych opieką w żłobkach	Odsetek wszystkich dzieci objętych opieką w żłobkach, oddziałach żłobkowych oraz klubach dziecięcych w ogólnej liczbie dzieci w grupie wieku do lat 3 (bez trzylatków), wyrażony procentowo.	GUS, BDL
Współczynnik skolaryzacji netto dla zasadniczych szkół zawodowych	Odsetek uczniów zasadniczych szkół zawodowych w wieku 16-18 lat (stan na początku roku szkolnego) w ogólnej liczbie ludności w wieku 16-18 lat (stan w dniu 31 XII tego samego roku), wyrażony procentowo.	GUS, BDL
Zdawalność egzaminów maturalnych	Odsetek maturzystów, którzy uzyskali świadectwo dojrzałości w ogólnej liczbie absolwentów przystępujących do obowiązkowych egzaminów maturalnych, wyrażony procentowo.	GUS, BDL
Odsetek NEETs	Odsetek osób w wieku 15-24 lata, które jednocześnie nie uczą się, nie uczestniczą w szkoleniach i nie pracują w liczbie ludności w wieku 15-24 lata, wyrażony procentowo.	Eurostat
Grupa docelowa 3: Osoby dorosłe w wieku produkcyjnym		
Cel szczegółowy: Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i zawodowemu osób w wieku produkcyjnym poprzez wspieranie zdrowego trybu życia, zintegrowaną aktywizację zawodową i społeczną wykorzystującą potencjał sektora publicznego i społecznego oraz działania na rzecz usamodzielnienia materialnego i społecznego od początku kariery zawodowej		
Nazwa wskaźnika	Definicja	Źródło
Zarejestrowani w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz uzależnionych od alkoholu	Liczba osób zarejestrowanych w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz uzależnionych od alkoholu.	GUS, BDL
Bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż 1 rok	Dane dotyczą bezrobotnych i poszukujących pracy zarejestrowanych w urzędach pracy.	GUS, BDL
Odsetek mieszkańców wykazujących wysoki poziom zaufania do innych	Odsetek osób, które na pytanie „Ogólnie rzecz biorąc, czy uważa Pan, że można ufać większości ludzi, czy też sądzi Pan, że w postępowaniu z ludźmi ostrożności nigdy za wiele?” udzieliły odpowiedzi „większości ludzi można ufać”, wyrażony procentowo.	Diagnoza Społeczna
Grupa docelowa 4: Osoby starsze		
Cel szczegółowy: Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu oraz poprawa poziomu aktywności społecznej, kulturalnej, edukacyjnej, fizycznej (oraz w innych obszarach), a co za tym idzie poprawa zdrowia fizycznego i dobrostanu osób starszych		
Odsetek osób w wieku 50 lat i więcej oceniających swój stan zdrowia jako dobry lub bardzo dobry	Odsetek osób w wieku 50 lat i więcej oceniających swój stan zdrowia jako dobry lub bardzo dobry w ogólnej liczbie ludności w wieku 50 lat i więcej, wyrażony procentowo.	GUS, Stan zdrowia ludności Polski

Nazwa wskaźnika	Definicja	Źródło
Przeciętne dalsze trwanie życia osób w wieku 60 lat	Wartość przeciętnego dalszego trwania życia osoby w wieku x lat wyraża średnią liczbę lat, jaką ma do przeżycia – przy danych warunkach umieralności populacji – osoba w wieku x ukończonych lat przy założeniu, że warunki te nie ulegną zmianie przez dostatecznie długi czas. Wartości przeciętnego dalszego trwania życia w danym roku wyliczane są na podstawie rzeczywistej umieralności z roku poprzedniego. Wskaźnik nazywany przeciętnym trwaniem życia noworodka (lub krócej – przeciętnym trwaniem życia) określa średnią liczbę lat, jaką ma przed sobą dziecko w momencie urodzenia.	GUS, Trwanie życia
Odsetek osób w wieku 50 lat i więcej cierpiących na depresję	Odsetek osób w wieku 50 lat i więcej cierpiących na depresję w ogólnej liczbie ludności w wieku 50 lat i więcej, wyrażony procentowo.	GUS, Stan zdrowia ludności Polski
Odsetek osób w wieku powyżej 50 lat spotykających się z rodziną, znajomymi, przyjaciółmi częściej niż 1 raz w miesiącu	Przez spotykanie się z rodziną znajomymi, przyjaciółmi należy rozumieć odwiedzanie członków rodziny, znajomych, przyjaciół lub przyjmowanie ich u siebie. Odsetek osób w wieku 51 lat i więcej, które na pytanie „Proszę powiedzieć, jak często odwiedza Pan/Pani znajomych, rodzinę, przyjaciół lub przyjmuje ich u siebie?” udzieliły następujących odpowiedzi: „raz w tygodniu i częściej”, „2-3 razy w miesiącu”, „raz na 2-3 miesiące”, wyrażony procentowo. Uwaga: wartość wskaźnika obarczona jest większym błędem losowym niż wskaźniki publikowane, dlatego należy ją traktować z dużą ostrożnością.	GUS, Badanie Spójności Społecznej (dane wojewódzkie niepublikowane)
Odsetek osób w wieku powyżej 50 lat organizujących, pomagających w organizacji lub tylko uczestniczących w działaniach lub imprezach organizowanych w miejscu zamieszkania lub okolicy przynajmniej 1 raz w roku	Wskaźnik obrazuje odsetek osób w wieku 51 lat i więcej, które na pytanie „Jak często w ciągu ostatnich 12 miesięcy organizował(a), pomagał(a) w organizacji lub tylko uczestniczył(a) Pan/Pani w działaniach, imprezach organizowanych w Pana/Pani miejscu zamieszkania lub okolicy, w której Pan/Pani mieszka?” udzieliły odpowiedzi „raz na rok”, wyrażony procentowo. Uwaga: wartość wskaźnika obarczona jest większym błędem losowym niż wskaźniki publikowane, dlatego należy ją traktować z dużą ostrożnością.	GUS, Badanie Spójności Społecznej (dane wojewódzkie niepublikowane)
Grupa docelowa 5: Osoby z niepełnosprawnościami		
Cel szczegółowy: Lepsza integracja społeczno-zawodowa osób z niepełnosprawnościami oraz lepsza opieka nad osobami niesamodzielnymi		
Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata	Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata obliczono jako udział pracujących osób z niepełnosprawnościami w wieku 16-64 lata w ogólnej liczbie ludności z niepełnosprawnościami w tym wieku. Zbiorowość osób z niepełnosprawnościami została wyodrębniona z ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej na podstawie kryterium prawnego. Do osób z niepełnosprawnościami zaliczono osoby w wieku 16 lat i więcej, które mają przyznane orzeczenie o stopniu niepełnosprawności lub niezdolności do pracy.	GUS, BDL

Nazwa wskaźnika	Definicja	Źródło
Grupa docelowa 6: Osoby bezdomne		
Cel szczegółowy: Przeciwdziałanie bezdomności, ochrona życia i zdrowia osób bezdomnych oraz ich reintegracja społeczna		
Odsetek bezdomnych przebywających w placówkach instytucjonalnych	Odsetek osób bezdomnych przebywających w placówkach instytucjonalnych (tj. noclegowniach, schroniskach, ogrzewalniach, hostelach, a także szpitalach i innych placówkach zdrowia, zakładach karnych i aresztach, izbach wytrzeźwień i pogotowiach socjalnych) w ogólnej liczbie osób bezdomnych przebywających w województwie zdiagnozowanej na podstawie wyników Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych realizowanego w województwach co dwa lata w okresie styczeń-luty. W badaniu przyjęto definicję osoby bezdomnej w rozumieniu ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2013 r. poz.182 z późn. zm.), zgodnie z którą (art. 6 pkt 8 ustawy) za osobę bezdomną uważa się osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym i niezameldowaną na pobyt stały, a także osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym i zameldowaną na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania, tj. w lokalu: a) który należy opuścić w związku z wyrokiem eksmisyjnym bądź sądowym zakazem kontaktowania się z dotychczasowymi współlokatorami np. w wyniku konfliktów rodzinnych, b) w którym nie można zamieszkać z powodu zagrożenia życia lub zdrowia spowodowanego np. złym stanem technicznym budynku, c) do którego faktycznie nie można powrócić w wyniku sprzeciwu, odmowy dostępu ze strony innych zameldowanych tam osób.	Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz ludzi bezdomnych w województwach w 2014 roku oraz wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych (21/22 stycznia 2015), MPIPS 2015
Odsetek bezdomnych objętych Indywidualnym Programem Wychodzenia z Bezdomności	Zgodnie z artykułem 49 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej indywidualny program wychodzenia z bezdomności ma na celu udzielenie osobie bezdomnej wsparcia w procesie wychodzenia z bezdomności w szczególności poprzez pomoc w rozwiązywaniu jej problemów życiowych (rodzinnych i mieszkaniowych) oraz w uzyskaniu zatrudnienia. Indywidualny program wychodzenia z bezdomności opracowywany jest przez pracownika socjalnego właściwego ośrodka pomocy społecznej przy udziale osoby bezdomnej.	Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz ludzi bezdomnych w województwach w 2014 roku oraz wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych (21/22 stycznia 2015), MPIPS 2015
Odsetek bezdomnych, którzy usamodzielnili się	Usamodzielnienie rozumiane jest głównie jako zamieszkanie w lokalu mieszkalnym (wynajmowanym, chronionym lub udostępnionym przez osoby trzecie) oraz podjęcie zatrudnienia.	Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz ludzi bezdomnych w województwach w 2012 roku oraz wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych (7/8 luty 2013) i Badania socjodemograficznego (Aneks), MPIPS 2013

Nazwa wskaźnika	Definicja	Źródło
Grupa docelowa 7: Obcokrajowcy		
<u>Cel szczegółowy:</u> Zwiększenie poziomu integracji cudzoziemców mających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą		
Odsetek dzieci osób mających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą uczęszczających do szkół podstawowych/średnich	Cudzoziemcowi nadaje się status uchodźcy, jeżeli na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem w kraju pochodzenia z powodu rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej nie może lub nie chce korzystać z ochrony tego kraju. Status uchodźcy nadaje się także małoletniemu dziecku cudzoziemca, który uzyskał status uchodźcy w Rzeczypospolitej Polskiej, urodzonemu na tym terytorium.	Kuratorium Oświaty / badania własne RCPS
Wskaźnik zatrudnienia osób mających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą	Cudzoziemcowi udziela się ochrony uzupełniającej, w przypadku gdy powrót do kraju pochodzenia może narazić go na rzeczywiste ryzyko doznania poważnej krzywdy przez orzeczenie kary śmierci lub wykonanie egzekucji, tortury, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie, poważne i zindywidualizowane zagrożenie dla życia lub zdrowia wynikające z powszechnego stosowania przemocy wobec ludności cywilnej w sytuacji międzynarodowego lub wewnętrznego konfliktu zbrojnego i ze względu na to ryzyko nie może lub nie chce korzystać z ochrony kraju pochodzenia.	Wojewódzki Urząd Pracy / badania własne RCPS
Odsetek dorosłych osób mających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, uczestniczących w kształceniu ustawicznym	Uwaga: wartości wskaźników zostaną uzupełnione w zależności od dostępności danych.	Badania własne RCPS

BIBLIOGRAFIA

- Aktywność ekonomiczna ludności Polski w 2014 roku*, Główny Urząd Statystyczny, 2015.
- Aktywność ekonomiczna ludności Polski w 2015 roku*, Główny Urząd Statystyczny, 2016.
- Analiza wewnątrzregionalna w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa w województwie łódzkim na potrzeby właściwego profilowania interwencji podejmowanych w ramach wsparcia z EFS*, eksperytyza dla RCPS w Łodzi, 2016.
- Badanie spójności społecznej*, Główny Urząd Statystyczny, 2011
- Bartosiewicz B., Marszał T., *Zróżnicowanie przestrzenne dostępności miast i gmin w województwie łódzkim w świetle sieci transportu zbiorowego*, opracowanie wykonane na zlecenie Biura Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego na potrzeby Strategii Województwa Łódzkiego, Łódź 2011.
- Czapiński J., Panek T., *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa, 2015
- Ekonomia społeczna w regionie łódzkim*, Centrum Rozwoju Społeczno Gospodarczego, 2015.
- Gadziński J., *Ocena dostępności komunikacyjnej przestrzeni miejskiej na przykładzie Poznania*, Biuletyn IGSEiGP UWAM, Seria Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, 13, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2010.
- Golczyńska-Grondas A., *„Wychowało nas państwo”. Rzecz o tożsamości dorosłych wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2014.
- Grabowska I., Śliwowski P. i in., *Badanie sytuacji społecznej mieszkańców obszaru pilotażowego w ramach rewitalizacji centrum Łodzi*, UML, Łódź 2015
- Gulczyńska A., *„Chłopaki z dzielnicy”. Studium społeczno-pedagogiczne z perspektywy interakcyjnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
- Informacja na temat stanu pieczy zastępczej w województwie łódzkim w 2016 roku*.
- Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw nr 3/2016*, Główny Urząd Statystyczny, 9.12.2016, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/informacje-o-sytuacji-spoeczno-gospodarczej/informacja-o-sytuacji-spoeczno-gospodarczej-wojewodztw-nr-32016,3,23.html>
- Kowalczyk B., Niesporek A., *Osoby pozostające bez pracy [w:] Krajowy raport badawczy, pomoc i integracja społeczna wobec wybranych grup – diagnoza standaryzacji usług i modeli instytucji*, WRZOS, Warszawa 2011.
- Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym Polska 2012. Rozwój regionalny i lokalny*, Biuro Projektowe UNDP w Polsce, Warszawa 2012
- Ludność i gospodarstwa domowe. Stan i struktura społeczno-ekonomiczna. Część I. Ludność*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2013.
- Marmot Review Team, *The Health Impacts of Cold Homes and Fuel Poverty*, London 2011.
- Ocena wpływu interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego podejmowanych w ramach Priorytetu VII PO KL na problem wykluczenia społecznego w województwie łódzkim*, Doradztwo Społeczne i Gospodarcze, 2013.
- Ocena zasobów pomocy społecznej na rok 2014 dla województwa łódzkiego*.
- Picie alkoholu i używanie narkotyków przez młodzież szkolną na terenie województwa łódzkiego, badanie wykonane na zlecenie RCPS w Łodzi*, Pracownia Badawczo-Szkoleniowa „PERSPEKTYWA”, Łódź, 2015.
- Podręcznik. Model Gminny Standard Wychodzenia z Bezdomności*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Gdańsk 2014, www.standardypomocy.com/standardy-w-pomocy#wychodzenie-z-bezdomnosci
- Profilaktyka narkomanii w szkołach. Informacja o wynikach kontroli*, Najwyższa Izba Kontroli, Wrzesień 2013 r., <http://www.nik.gov.pl/plik/id,5334,vp,6917.pdf>

Prognoza Ludności na lata 2014-2050, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.

Projekt *Wzmocnić szanse i osłabić transmisję biedy wśród mieszkańców miast województwa łódzkiego* – WZŁOT, Łódź 2008-2010, <http://www.wzlot.uni.lodz.pl/>

Rynek pracy w województwie łódzkim w świetle danych z badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2010-2014, PARP, Warszawa 2015.

Stan zdrowia ludności Polski w 2014 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016.

Starosta P. (red.), *Zróżnicowanie zasobów kapitału ludzkiego i społecznego w regionie łódzkim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.

Szkoły wyższe i ich finanse w 2014 r., GUS, Warszawa 2015.

Trwanie życia w 2015 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016.

Twardowska E., *Rola Towarzystw Budownictwa Społecznego w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych ludności w Polsce*, „*Studia Ekonomiczne Regionu Łódzkiego*”, nr V/2011.

Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną w województwie łódzkim w ocenie nauczycieli, badanie wykonane na zlecenie RCPS w Łodzi, Pracownia Badawczo-Szkoleniowa „PERSPEKTYWA”, Łódź 2015

Warunki życia ludności w województwie łódzkim w 2008 r.; Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź 2011.

Warunki życia ludności w województwie łódzkim w 2011 r., Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź 2013.

Warunki Życia w Województwie Łódzkim w 2014 roku, Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź 2016.

Warzywoda-Kruszyńska W. (red.), *Żyć i pracować w enklawach biedy*, IS UŁ, Łódź 1998.

Warzywoda-Kruszyńska W., Jankowski B., *Cięgłość i zmiana w łódzkich enklawach biedy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.

Warzywoda-Kruszyńska W., Jankowski B., *Mieszkańcy enklaw biedy 10 lat później*, IS UŁ, Wyd. Biblioteka, Łódź 2010.

Warzywoda-Kruszyńska W., Petelewicz M., *Bieda w dzieciństwie jako zagrożenie biedą i wykluczeniem społecznym*, IS UŁ, Wyd. Biblioteka, Łódź 2010.

Warzywoda-Kruszyńska W., Golczyńska-Grondas A., *Wzmocnić szanse i osłabić transmisję biedy wśród mieszkańców miast województwa łódzkiego*, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2010.

WCZPwŁ (*Wojewódzkie Centrum Zdrowia Publicznego w Łodzi*), *Wokół zdrowia. Województwo łódzkie na tle Polski*, Łódź 2013, http://www.wczp-lodz.pl/Dokumenty/wokol_zdrowia_2012.pdf.

Wiśniewski Sz., *Powiązania miast województwa łódzkiego w systemie kolejowego transportu zbiorowego w świetle potencjału komunikacyjnego*, Prace Geograficzne, Zeszyt 140, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2015.

Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych na terenie województwa łódzkiego – Edycja 2015, Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi, http://www.pomoc.lodzkie.eu/data/newsFiles/wojewodztwo_lodzkie_-_ogolnopolskie_bada.pdf.

Zdrowie i ochrona zdrowia w 2014 roku, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015.

Dokumenty strategiczne

Krajowe ramy strategiczne. Policy paper dla ochrony zdrowia na lata 2014-2020, Ministerstwo Zdrowia, Warszawa 2015.

Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa lipiec 2014.

Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności.

Plan przeciwdziałania depopulacji w województwie łódzkim 2020, RCPS w Łodzi, Łódź 2015.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, Zarząd Województwa Łódzkiego, Łódź 2015.

Wojewódzki program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej na lata 2014-2020.

Wytyczne w zakresie realizowania przedsięwzięć w obszarze włączania społecznego i zwalczania ubóstwa, z wykorzystaniem środków z EFS i EFRR na lata 2014-2020.

Ustawy i uchwały

Uchwała nr XXXIII/644/13 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie: uchwalenia zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020 i zmiany jej nazwy na Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020.

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. 2004 nr 99, poz. 1001 z późn. zm.

Ustawa z dnia 26 października 1995 r. o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego oraz o zmianie niektórych ustaw, Dz. U. Z 1995 r., nr 133, poz. 654 z późn. zm.

Bazy danych

Bank Danych Lokalnych GUS.

Bazy danych Eurostatu.

Rocznik Statystyczny Województwa Łódzkiego 2014.

Państwowa Komisja Wyborcza, www.pkw.gov.pl.

ISBN 978-83-946548-5-6

ISBN 978-83-946548-4-9

ISBN e-book PDF 978-83-946548-5-6

ISBN e-book EPUB/MOBI 978-83-946548-6-3

Publikacja bezpłatna

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

